

E számunk szerzői

Hermann Róbert (Hadtörténeti Intézet, tudományos főmunkatárs)

Pálffy Géza (MTA TTI, tudományos munkatárs)

Perger, Richard (Bécs, történelem professzor)

Piti Ferenc (JATE BTK, rektori tudományos ösztöndíjas)

Romsics Gergely (III. éves történelem–angol szakos hallgató)

JATE BTK = József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

MTA TTI = Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet

*

Lapunkat támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap Levéltári Szakkollégium

Budapest Főváros Levéltára

Soros Alapítvány

*

A címlapon:

Széchy Dénes özvegyének, Draskovich Sárának
temetési meghívója Batthyány Ádámhoz, 1650. március 30.

Lelőhelye: Magyar Országos Levéltár,

P 1314 Batthyány család levéltára, Missiles, No 46352.

*

Felelős kiadó: FONS Alapítvány

Szedte és nyomta a Budapest Főváros Levéltára Nyomdája

Felelős vezető: Pesti Márta

ISSN 1217-8020

F O N S

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

Fons (Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok)

Lapinformációk

Alapítás: A folyóiratot 1993-ban alapította a Levéltáros Hallgatók Egyesülete és a Szent-pétery Imre Tudományos Diákkör (Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segéd tudományai Tanszék).

Első évfolyam: 1994

Megjelenés: 1998-ig évente három alkalommal, 1998-tól évente négy alkalommal (számonként 7,5-9 ív), külön füzetben éves összesített tartalomjegyzékkel, hely- és névmutatóval.

Publikációs kör: A történelem segéd tudományai, forrásfeldolgozások, forrásközlések, illetve ezekben a témákban módszertani kérdések, könyvismertetések, műhelybeszámolóok.

Cél: A történeti segéd tudományok, a források feldolgozása, ismertetése és népszerűsítése a széles olvasóközönség számára, valamint a szakterület kutatói részére.

Kiadó: Fons Alapítvány, 1026 Budapest, Szilágyi Erzsébet fasor 25. Az Alapítvány Kuratóriumának elnöke: PÁLFFY GÉZA, titkára: PETRIK IVÁN.

Szerkesztőség: REISZ T. CSABA főszerkesztő, KENYERES ISTVÁN szerkesztő.

Székhely: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segéd tudományai Tanszék.

Postacím: Fons Szerkesztőség, 1052 Budapest, Piarista köz 1. Tel.: 267-0966/5127. *Szerkesztőségi fogadóórák:* minden hónap első csütörtök, 10⁰⁰–12⁰⁰.

E-mail: retix@isis.elte.hu és h13897ken@ella.hu

Honlap: <http://isis.elte.hu/~retix/fons.htm>

Recenziók: A publikációs körbe tartozó kiadványok recenziós példányait a szerkesztőség címén várjuk (ismertetési kötelezettség nélkül).

Kéziratok: A folyóirat számára készített kéziratokat 3,5"-es lemezen kérjük benyújtani. A szerkesztőség szívesen veszi, ha a kéziratok Word for Windows (WfW) 2.0 vagy 6.0 verzióban készülnek, de más konvertálható szövegszerkesztő is használható (MS-DOS Word, WordPerfect, WordStar). A kéziratok formai követelményeit a hátsó borítón, a jegyzetelés szabályait a Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. oldalain foglaltuk össze, kérjük szerzőinket, hogy az ott leírtakat alkalmazzák.

A megjelent cikkek tartalmáért a szerzők felelnek, címük a szerkesztőségben. A Fons másodközlésre nem vállalkozik. Újrakiadás csak a szerkesztőség engedélyével történhet. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Különlenyomat: A szerzők 30 különlenyomatot kapnak, további példányok a szerzői díj terhére kérhetők, legkésőbb az első korrektúra visszaküldésével egyidőben.

Korábbi számok: Korlátozott számban beszerezhetők a szerkesztőség címén.

HERMANN RÓBERT

GÖRGEI ARTÚR ÉS CSÁNY LÁSZLÓ LEVELEZÉSE⁷⁷

II. KÖZLEMÉNY

(Befejezés)

38.

Pozsony, 1848. november 19.

Csány átiratai Görgeihez

a.)

Nagyszombatba küldök, méltóztassék Meszénát⁷⁸ Invalid ház parancsnokává kinevezni, és őt Budára rendelni, — én már tegnap őt értesítettem.

Fogalmazvány. MOL Csány-ir. IBA 677. hátlapján.

Bónis k[ormány]biztos úr⁷⁹ Nagyszombatba megy a csizmák iránt intézkedni. Meszéna kinevezését küldje meg s utasítsa a rok[kant] ház pénzbeli vagyonát Budára a minisztériumhoz.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 233.

b.)

Württemberg-huszárezredre⁸⁰ vonatkozó hivatalos iratot jóváhagyással megküldetik. — Meszénát érdeklő iratokat ma d[él]u[tán] 2 óráig küldje ide.

77 A forrásközlemény első része megjelent: Fons, 5. (1998) 1. sz. 107–152. p.

78 Meszéna János, báró (1785–1867), őrnagyi ranggal nyugalmazott cs. kir. százados, 1848. júl. 1-től Nyitra megye nemzetőr őrnagya, szept. 1-jén lemond, nov. 18-tól a nagyszombati katonai menház parancsnoka. A cs. kir. hadbírótság rangfosztásra ítéli. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 365. p.

79 Bónis Sámuel (1810–1879), a reformellenzék tagja, 1847–48-ban Szabolcs vármegye követe, 1848–49-ben a megye löki kerületének képviselője, az igazságügyminisztérium osztályigazgatója, 1848 szeptemberétől dec. végéig országgyűlési biztos a feldunai hadsereg mellett, 1849. jan. 16-tól Szabolcs megyei kormánybiztos, 1849. júl. 6-tól a feldunai hadsereg teljhatalmú országos biztosa. Várfogságot szenved.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 242/1.

c.)

A 6 U-os 2. számú gyalogüteg tisztii ajánlata átküldetik — jóváhagyással.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 243/1.

d.)

Egy kinevezés aláírva visszaküldetik.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 245/1.

e.)

Róth Sándor és Foltinyi Alajos kineveztetései aláírva visszaküldetnek

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 252/1.

f.)

A soproni csempészet s a fél árnak a huszárok, felének az állodalom részére adatása iránt.⁸¹

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 255/1.

39.

Pozsony, 1848. november 20.

Görgei átiratai Csányhoz

a.)

Bejelentett több visszaélési eset azon útlevelekkel, melyek személyleírás nélkül szoktak kiadatni. Ezek meggátlására, Főkörmánybiztos úrnak bölcs belátása alá terjesztem: nem lenne-e célszerű útlevélpéldányokat nyomtatni, melyekben a személyleírás a szokott mód szerint bennfoglaltatnék.

80 a 6. huszárezred

81 Csány ugyanezen a napon hasonló értelmű utasítást küldött Sopron megye közönségének is. uo. No. 254.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 55. Iktatva MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 697.

b.)

Visszaküldi egy kérdéssel a hozzá Bónis k[ormány]biztos úr N[agy]szombatba utazása iránt küldött iratot.

Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 665.

c.)

A nádosi és parndorfí dandároknak fejenként egy-egy meszely bort kér adatni kolera ellen.

Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 671. „B[áró] Luzsénszky korm[ány]-biztos azonnal rendelkezett. Tormay igazgató főorvost⁸² azonnal felszólította, hogy a kolera esetekről szakértőleg intézkedjék”.

40.

Pozsony, 1848. november 20.

Csány átiratai Görgeihez

a.)

A nyugalmazott tisztek esküformája közöltetik.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 256/1.

b.)

Beke Mihály hadnagy az utászokhoz mint főh[adnagy] tétetik át. — A pauschalékat szüntesse meg a fővezér, mivel mindennel ellátatnak a zászlóaljak. — Egy muszka van a nádosi foglyok közt. Az előőrök a k[ormány]biztosi útlevéllal ellátott egyéneket ne tartóztassák fel.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 258/1.

82 Tormay (Krenmüller) Károly (1804–1871), 1832-től Tolna megye főorvosa, 1848. okt. 30-tól a feldunai hadtest törzsorvosa, dec. 17-től a hadügyminisztérium egészségügyi osztályának tanácsosa. Életrajzát l. *Antal-Zétény* 219. p.

c.)

Az edelsthalai lelkészt berendelte k[ormány]b[iztos] úr — szemmel tartandó mindenestre — ha szóknék, elfogatandó.⁸³

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 264/1.

41.

Pozsony, 1848. november 21.

Görgei átiratai Csányhoz

a.)

Karger 4-dik huszárezredbeli alezredes úrnak⁸⁴, a mellékletben idezárt kimutatása szerint tett költségét, tábor ellátására kerülhetetlenül szükségesnek találván, azt azon megkéretéssel terjesztem k[ormány]b[iztos] úr elébe, hogy hozzá jóváhagyását adván, megerősíteni méltóztassék.

Másolat. MOL Tiszánineni nőr. ker. ir. 6. fasc. Közlekedés. No. 20/2. Iktatva MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 680. „Bónis kormánybiztos úrhoz utasított utalványozás végett és visszaküldetett ezen hátirattal”.

b.)

Az ide mellékelt Mille József, volt Sándor-ezredbeli kapitány⁸⁵ özvegyének folyamodását azon megjegyzéssel küldöm át tisz[elt] k[ormány]biztos úrhoz, hogy ámbár miniszteri rendelet folytán azon folyamodványban érintett halotti évnegyedes fizetések már megszüntettek; tekintetbe véve mindaz[oná]l ezen kivételes esetet, midőn a megnevezett egyén táborozásban kapott betegségben halt el — ahhoz jóváhagyását adva, azt megerősíteni méltóztassék.

83 Az edelsthalai lelkésznek szóló utasítást l. uo. No. 263.

84 Karger, Ferdinand (1803–?), cs. kir. őrnagy a 4. (Sándor) huszárezredben, legmagasabb rangja honvéd ezredes, dandárparancsnok, 1849. máj. 1-jén nyugalmazták. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 361. p.

85 Mille (Mile) József (1806–1848), cs. kir. alszázados a 2. (Sándor) gyalogezredben, 1848. nov. 3-án Pozsonyban betegségben meghal. Életrajzát l. *Bona*, 1988. 415. p. Mille feleségét Habermayer Máriának hívták.

Másolat. MOL Tiszáninenni nőr. ker. ir. 6. fasc. Közlekedés. No. 21. Iktatva MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 710.

c.)

Sándor Mátyás főhadai porkolábbbá, Milász Jakab laktanya-gondnokává nevezését kéri.

Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 691. „Elfogadtatik”.

d.)

Lukinich Mihál k[ormány]biztos áttett levelét visszaküldi, a pomogyi töltés rontása iránt, melyben egyszersmind jelenti, hogy a pénztárákból a pénzeket bátor-ságos helyre vitette; de a Sopron megyei 1-ső alispán késlekedett [sic!], mire nézve nov. 22-két tette neki végrehajtás napul a megyei pénztárra nézve. Fraknóból 11 ágyút nov[ember] 20-án küldött Győrre.

Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 724.

42.

Pozsony, 1848. november 21.

Csány átiratai Görgeihez

a.)

Lukács által küldött levelek közltenek visszavárólag.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 271/1.

b.)

Az álladalmi magtárból történendő hajóterheléshez 12 őrt küldjön.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 276/1.

c.)

Kossuth levelét visszaküldi — mivel az a tisztii előleges díjazásról szól — intézkedjék.⁸⁶

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 278/1.

d.)

Kossuth levele vissza, Lukinics Mihályé átküldetik.
Magyar János részére nyílt rendelet az előfogatok iránt.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 279/1.

43.

Pozsony, 1848. november 22.

Görgei átiratai Csányhoz

a.)

Van szerencsém Főkormánybiztos urat a következők iránt tisztelettel megkeresni:

1-ör Az utak és hidak elrontása végett Schweidel tábornok úr⁸⁷ mellé Wolfram országos mérnök úr rendeltetett. Az e munkálatra szükséges erő kiállítása végett méltóztassék a szükséges^a rendeleteket kiadatni.

2-or. A hosszú hideg éjszakák miatt az előőrsi helyeken *barakkokra* vagon szükség. Azoknak az illető parancsnokok által kijelölt helyeken felállítása — s a munkaerő utalványozása végett Főkormánybiztos úr rendeletezését tisztelettel kérérem.

Duka Tivadar tisztázata. MOL Csány-ir. IBA No. 719. „bem[utattatott] 1848. nov. 22. Újlak. — 291. szám alatt felelve van. — Wolfram országos mérnököt egy nyílt rendelettel bocsátottam el, melynél fogva biztosan reménylem a kellő eredményt. — A barakkokra nézve tüstént fogok intézkedni, amint az illető parancsnokok által értesülve leszek a felállításnak helyéről és egyszersmind kérérem Tábornok úr rendeletét az anyagokról, melyek a barakkokhoz szükségeltetnek. — Ordódy őrnagynak⁸⁸ jelentése s levelezése érdekes, kicsinenként megszűnővén lenni

86 Görgei ezzel kapcsolatos, nov. 15-én kelt felterjesztését és Kossuth nov. 18-án kelt válaszát közli *Hermann*, 1994. 938. p.

87 Schweidel József (1796–1849), cs. kir. őrnagy a 4. (Sándor) huszárezredben, 1848. okt. 16-tól honvéd ezredes, az ezred parancsnoka, nov. 1-jétől honvéd vezérőrnagy, a feldunai hadtest dandár-, majd hadosztályparancsnoka, dec. végétől betegszabadságon van, 1849 májusától Pest, majd Szeged, végül Arad helyőrségparancsnoka, az aradi vértanúk egyike. Életrajzát l. *Katona* I. 36. p. és *Bona*, 1987. 290–291. p.

^a a másolatban: kellő

Rebellen, már kön[igliche] Truppen-Kommando vezére. — Windisch-Grätz herceg tisztjeit elfogattam, mint az ellenséggeli cimboráskodásról alapos okoknál fogva gyanúsítottakat — Simonich⁸⁹ [!] pedig ilyes vétektől mentes köztisztviselőknél elfogatásával akarta eljárásomat visszatorlani, mi már magában igazságtalan, és politikai szempontból is részéről nem eszéles cselekvés — de kitételének helye semmi esetre nem lehet”. Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 62.

b.)

4 darab hivatalos iratot közöl válaszáadás végett visszavárólag.

Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 717.

44.

Pozsony, 1848. november 22.

Csány átíratái Görgeihez

a.)

Wolfram mérnököt nyílt rendelettel elbocsátotta. A barakkokról fog intézkedni, csak helyükről tétessék jelentés. Windisch-Grätz tisztjeit⁹⁰ elfogatta. — Meszéna őrnagy a napokban már lemehetne a ház vagyonával Budára. Ordódy levele visszaküldés mellett közöltetik. — A katonai kihágások iránt nevezzen ki 24-re 4 főtisztet, ezekhez a polgári hatóságok részéről szintén 4 fog k[ormány]b[iztosilag] kinevezni.

Tiltsa meg azonban a faistállók további építését

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 291/1.

b.)

Neulinger galoppin⁹¹ kineveztetése.

88 Ordódy Kálmán (1814–1871), cs. kir. főhadnagy, honvéd őrnagy, a feldunai hadsereg dandárparancsnoka, majd Lipótvár várparancsnoka. Várfogságot szenved. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 255. p.

89 Simunich, Balthasar von, 1850-től báró (1785–1861), cs. kir. altábornagy, hadosztály-, majd hadtestparancsnok.

90 ti. Windisch-Grätz cerova-lieszkói birtokának tisztviselőit.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 294/1.

45.

Pozsony, 1848. november 23.

Görgei átiratai Csányhoz

a.)

Bárczay János alezredes, a feldunai hadsereg 3. dandárának parancsnoka⁹² november 23-án a következő, 101. számú jelentést juttatta el a hadsereg főparancsnokságához:

Mínekutána a Száz őrnagy zászlóaljától a honvédek sorába igen kevés egyének léptek által, a többiek pedig önkéntesek lévén, további szolgálatot tenni vonakodnak, okul adván, hogy a többi önkéntes csapatok úgyis már többnyire hazabocsájtattak, errevaló nézve [!] alázatosan kéretik a főparancsnokság, hogy ha ezen zászlóaljjal intézkedni méltóztatna.

A dandárhoz tartozó zászlóaljakon a jelenlegi szolgálat igen terhes lévén, alázatosan kéretik a főparancsnokság, hogy ha a helybe levő, s jól rendezett 15-ik honvédzászlóaljt a dandárhoz csatolni és a Száz őrnagy zászlóaljánál lévő fegyvereket ezen zászlóaljnak általadatni méltóztatna.

Bárczay alezredes úr hivatalos iratát van szerencsém közlés végett visszavárolag oly megjegyzéssel által küldeni: hogy ha főköormánybiztos úr beleegyezését kinyilatkoztatja, én a Száz-féle zászlóaljnak mindazon egyéneit, kik a honvédekhez átlépni nem akarnak, fegyverátadás feltétele alatt hazabocsájtandom, ti. ha szolgálati idejük kötött szerződés szerint már lejárt volna.

91 Neulinger, Gustaw Adolf (1816–?), kilépett cs. kir. tisz, 1848 júniusában önkéntes a Lo Presti szabadsapatban, majd a 13. (Hunyadi) huszárezredben, 1849. jan. 16-tól százados, parancs-
őrtiszt a feldunai hadtestnél, márciustól újoncozási és pótlóvázási felügyelő Miskolcon. Élet-
rajzát l. *Bona*, 1988. 438. p.

92 Bárczay János (1812–1886), cs. kir. százados a 4. (Sándor) huszárezredben, legmagasabb
rangja honvéd ezredes, dandárparancsnok, 1849. febr. 2-án kilép. Életrajzát l. *Bona*, 1987.
353. p.

Duka Tivadar tisztázata. MOL Csány-ir. IBA No. 798. „érk. nov. 25. Pozson. — Nem tudni, lett-e belőle, mert tanácskozásba nem vettük”. Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 65.

b.)

Van szerencsém 2 előléptetési ajánlatot megerősítés végett főbiztos úrnak át-küldeni.

Eredeti tisztázat. No. 320/112. MOL Csány-ir. IBA No. 765.

c.)

A hadügyminiszteri f[olyó] h[ó] 20-án 1821. szám alatt kelt rendeletnek mását, van szerencsém Főköormánybiztos úrnak tudomás végett általküldeni.⁹³

Duka Tivadar tisztázata. No. 335. MOL Csány-ir. IBA No. 797.

46.

Hely és dátum nélkül [Pozsony, 1848. november 23.]

Csány átirata Görgeihez

Báró Luzsénszky Alajos október 20-kán Parndorfban őrnaggyá lett kinevezetéséről tőlem egy bizonyítványt kér. — Én emlékezem, hogy ő őrnaggyá lón; de miért nem publikáltatott, vagy publikáltatott-e, azt nem tudom. — Ha Móga tábornagytól átvett irományok közt ennek valami nyomára lehetne jőni, kérem azonnal közölni.⁹⁴

93 Mészáros levelének másolatát l. az irat mellett és MOL II 147. Vegyes iratok. 10. doboz. Tiszáninneni nemzetőri kerület iratai. No. 1. Parancsok, folyamodások és jelentések. No. 24. Mészáros azt közölte a levélben, hogy engedélyezi Görgeinek „a szükségelt térképek vagy egyéb okmányok beszerzésére, nemkülönbén kémek, futárok vagy egyéb minőségben rendkívülieg eljáró személyek fizetése-, jutalmazására, szóval minden nélkülözhetlen kiadásokra nézve” az utalványozás korlátlan jogát.

94 A táborban lévő biztosok okt. 22-én javasolták az OHB-nak Luzsénszky Lajos (1821–1879), nem pedig Luzsénszky Alajos (?–1856) térparancsnok őrnagyi kineveztetését. Az Országos Nemzetőrségi Haditanács (= ONőHT) a jelentést okt. 23-án áttette 914. szám alatt a HM-hez, amely okt. 24-én kelt válaszában közölte, hogy miután a HM-nek nincsenek ismeretei Luzsénszky Lajosról, mert egyik névtárban sem szerepel, kéri az ONőHT felvilágosítását, „valljon ki

A vegyes küldöttség alakítására nézve tegnapi kérésemet oda módosítom: méltóztassék még ma három katonatiszti egyéneket kinevezni, kik holnapi napon a város teremében Pozson városa által a Honvédelmi Bizottmánynak bepanaszolt katonai kihágások és károsítások érdekében a tisztí vizsgálatot teljesíthessék.

Ordódy pénzt kér.

Fogalmazvány, az utolsó sor ceruzával. MOL Csány-ir. Vegyes. Iktatva uo. F. Ikv. No. 314/1.

47.

Pozsony, 1848. november 24.

Görgei átiratai Csányhoz

a.)

Miután értesemre esett, hogy Csesztéből (Schattendorf) Pilán keresztül a Fehér-hegyen egy szekérút létezne, melyen ágyúkat is lehetne szállítani, ezennel megkérem Kir[ályi] biztos urat, hogy annak elrombolására kirendeltetni szíveskedjék

1-ör Soupper vezérkari százados úr⁹⁵ mellé egy biztost, ki véle Csesztébe azonnal véle [sic!] ránduljon, és a fentebb érintett munka teljesítésére^a a százados úr által meghatározandó szükséges munkaerőt a kellő szerszámmal kirendeljen;

2-or a megkívántató fogatokat és

3-or nehány biztos kalauzt.

Eredeti tisztázat. MOL Csány-ir. IBA No. 762. „feleltem 352. sz. a. — Az intézkedés megtörtént. nov. 24. Pozson”. Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 70.

légyen és hol létezik az illető egyén?” Az ONÖHt okt. 30-án küldte vissza a jelentést a HM átiratával és a kérdés megismétlésével együtt Csálynak, 6655/n.ő.t. szám alatt. MOL Csány-ir. IBA No. 405. Csány nov. 6-án azt válaszolta, hogy Luzsénszky Lajost Móga alkalmazta térparancsnokul, s állítólag már korábban is a seregnél szolgált. MOL OHB 1848:2527., fogalmazványa MOL Csány-ir. NIF.

95 Soupper Sándor (1824–1879), kilépett cs. kir. hadnagy, a szabadságharcban honvéd vezérkari őrnagy. Várfogságot szenved, 1850-ben szabadul. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 295. p.

^a Ez a szó a másolatból tévedésből kimaradt.

b.)

Miután értesemre esett, hogy a vasúti állomásokon beszálló utasok úti levelére kevés gond fordítatik, bátorkodom Főköormánybiztos urat oly intézkedések megtételére tisztelettel felkérni, hogy Szeredtől kezdve az állomások mindenikén az útlevelek vizsgálása — biztos egyénektől — pontosan kezeltessen.

Duka Tivadar tisztázata. MOL Csány-ir. IBA No. 778. „érkezett nov. 24. 848. Pozson”. Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 71.

c.)

Figyelmébe ajánlom főköormánybiztos úrnak

1-ör Pick zsidót, vasvári kereskedőt, ki sót csempész az ellenség táborába.

2-or. A vasvári hercegi urodalmi tisztet az alatta levő személyzettel.

3-or A boldogasszonyi (Frauenkirchen) kasznárt, valamint az ottani ferenciek zárdáját is, hol Jellačić megvendégeltetett.

4-er A széplaki pápista papot.

—
Van szerencsém egyúttal Friedrich alezredes kérelmét s illetőleg nyilatkozatát Főköormánybiztos úrnak visszavárólag áttenni, az arra vonatkozó véleményt tisztelettel kikérvén. Ugyan e célból ide mellékeltetett Pagon őrnagy kérelme is.

Waldberg őrnagy⁹⁶ ide csatolt előléptetési ajánlatát szíveskedjék Főköormánybiztos úr aláírva mellékleteivel együtt visszaküldeni.

Duka Tivadar tisztázata. MOL Csány-ir. IBA No. 806. „370. sz. bem[utattatott]. nov. 24. 848. Figyelmeztetni és megkérdezni Ullmant” Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 72.

d.)

A Württemberg 6-ik huszárezrednek mellékletben idezárt kérelmét azon megjegyzéssel van szerencsém tisztelt kormánybiztos úrhoz általküldeni, hogy azt, mint jelen nehéz körülményekben a legméltányosab alapon keletkeztet, nem csupán azon ezredre, hanem az egész seregbeli lovas katonaságra kiterjesztve, hozzájárul-tával megerősíteni méltóztassék.

96 Waldberg Károly (1797–1884 után), kilépett cs. kir. őrnagy, 1848. szept. 27-től honvéd őrnagy, a 15. honvéd zászlóalj parancsnoka, 1849. jan. 22-től dandárparancsnok a feldunai hadtestben, máj. 1-jétől alezredes, jún. 2-től ezredes, a hadügyminisztérium tábornoki osztályának vezetője. Várfogságot szenved. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 334. p. és *Gelich* III. 437. p.

Eredeti tisztázat. MOL Csány-ir. IBA 776. „érk. 24. nov. Pozson. — feljeli a Bizottmányhoz”. Másolat. MOL Tiszáninni nő. ker. ir. 6. fasc. Közlekedés. No. 25.

e.)

Szíves beleegyezése folytán, van szerencsém az ide mellékelt fölterjesztést aláírás végett általküldeni, hogy azt a Honvédelmi Bizottmányhoz áttétethessük.

Duka Tivadar sk. tisztázata. MOL Csány-ir. IBA No. 774. „Érkezett nov. 24-én 1848. Pozson — Az 1 pengő xr. patkópénz”.

48.

Pozsony, 1848. november 24.

Csány átíratái Görgeihez

a.)

A tirolí tisztek kinevezése helyeseltetvén, a beleegyezés aláírással nyilvánítatik.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 322/1.

b.)

A vadászcsapat jeles tette iránt. Nagyszombatban a megtámadást 27-re várják. Az ellenség proklamációi közöltetnek, melyeket az egy jegyző által akart szétoztatni. Holnap (25.) Fölrévbe 600 főnyi csapat indul. Élelmezése honnan fog történni? Az egy krajcár patkópénz helyeseltetik előre — felterjesztetik.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 327/1.

c.)

Egy híradás küldetik át.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 241/2.

49.

Pozsony, 1848. november 25.

Görgei átiratai Csányhoz

a.)

Beleegyezése következtében van szerencsém a két nyugdíjazott Friedrich alezredes és Pagon⁹⁷ őrnagy urakat eskületétel végett Főkormánybiztos úrhoz utasítani; — mit ha teljesítendnek, kegyeskedjék a számukra rendelt nyugdíjnak további kifizetését elhatározni.

Duka Tivadar tisztázata. MOL Csány-ir. IBA No. 796. Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 79.

b.)

A Württemberg 6-dik huszárezredbeli kovácsok kérelmét ide mellékelve azon megkereséssel van szerencsém tisztelt kir[ályi] biztos úrhoz általküldeni: miszerint tekintethe véve azt, hogy szolgálatjok sokkal terhesebb, mint az ezredi alorvosoké; de hatásukat tekintve is nem csekély befolyással bírnak, — kérésöket, mint méltányost, hozzájárultával megerősíteni; s fizetésöket a seregbeli alorvosokéval egyenlő fokra emelni méltóztassék, annál is inkább: minthogy már a régi láb szerint is egyenlő fizetést húztak, most azonban amazoké felemeltetvén, ezek tetemesen kevesebbet kapnak.

Másolat. MOL Tiszánineni nőr. ker. ir. 6. fasc. Közlekedés. No. 26. Iktatva MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 843.

c.)

Az ide mellékelt hivatalos iratot van szerencsém azon megjegyzéssel általküldeni, hogy ha Főkormánybiztos úr a Szász-féle zászlóalj III-k századának hazabocsátásába beleegyez — miután határidejét kitöltötte — annak továbbszállításáról rendelkezni szíveskedjék.

Duka Tivadar tisztázata. MOL Csány-ir. IBA 789. (Iktatva nov. 24-i dátummal).

97 a másolatban: Magon

50.

Pozsony, 1848. november 25.

Csány átirata Görgeihez

Átküldetik egy tudósítás és egy kinevezés.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 254/2.

51.

Pozsony, 1848. november 26.

Görgei átirata Csányhoz

Sebők István százados, a Gömör megyei önkéntes mozgó nemzetőrség 1-4. századainak megbízásából november 25-én Körtvélyesen kelt beadványában közölte Görgey Kornél őrnaggyal, a feldunai hadsereg 6. dandára parancsnokával, hogy Gömör megye hét századnyi önkéntes mozgó nemzetőrségéből négy század nyolc heti, három század nyolc havi szolgálatot vállalt. Tudatta, hogy a négy század szolgálati ideje néhány napon belül lejár, s kérte Görgey őrnagyot, tegye meg az intézkedéseket ezek hazabocsáttatása érdekében. Görgey őrnagy másnap, november 26-án Köpcsényből a hadsereg parancsnokság „jóindulatú figyelmébe” ajánlotta a beadványt.

Amint az ide mellékelt hivatalos iratokból kiviláglik, a gömöri zászlóalj négy századának is ideje eltelvén, hazakívánkozik, s én részemről — hivatkozva főkoránybiztos úr [olyó] h[ó] 26-án 263-ik. sz[ámú] levelére, ezeket is elbocsátom, el főleg azért, mivel a fennebbi zászlóalj egyénei többnyire vagyonosb osztálybéliék lévén, a katonai sanyarú élethez szokni nem tudnak; s Görgey őrnagy úr is, kinek dandári parancsnoksága alá vannak rendelve, kinyilatkoztatta: hogy elleneséges megtámadás s visszavonulásunk esetében őket mindig jóval előbb elküldené.

Duka Tivadar eredeti tisztázata. Mellette Sebők István és Görgey Kornél ismertetett beadványai. MOL Csány-ir. NIBA d. sz. „26. nov. — 4 század eleresztetik. — 3 it maradván — de az elsőknek fegyverei elvetetni rendeltetnek”. Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 83.

52.

Pozsony, 1848. november 26.

Csány átírata Görgeihez

Esztergomi önkéntesek leszállíttatása iránt az intézkedés meg fog tétetni — de a megye költségén.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 263/2.

53.

Pozsony, 1848. november 27.

Görgei átíratái Csányhoz

a.)

Következő értesítésre vagyok bátor Főkörménybiztos urat figyelmeztetni:

1-ör. Paoli Uher hohentetteni paraszt zabot, szénát, szalmát sat. csempész az ellenség táborába, oda ma is 40 szekér takarmány szállíttatott.

2-ör. Jano Gabrof szinte ott lakó paraszt pedig ökröt, s általában szarvasmarhát csempész, nem ártana egyébiránt az ottani kasznárra s vadászra is ügyelettel lenni.

3-ör. Stomfánál — amit az ellenség kaphat, hajókon szabadon elviszen.

4. Lob helységi pap néhány nap előtt 3 vasastisztet 26 emberrel megvendégelt.

Stomfán 233 átcsempészendő birka Ebener Károl által felfedeztetvén, Pozsonyba hajtatott, sajnos azonban, hogy az így kezűnkre került jószágból, az ígért 1/3 rész maiglan ki nem adatott, mi ha nem történnék, mindenesetre elidegenítheték tőlünk azon embereket, kik egy kis anyagi jutalomért ellenségűnknek ártani ügyekeznek.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 88. Iktatva MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 831.

b.)

Az ide mellékelt illetéki ábrázolatot azon megkereséssel van szerencsém tisztelt Kormánybiztos úrhoz általküldeni, hogy annak minél előbbi létrejöttét s a hadseregnél leendő használhatását hatályos hozzájárultával kieszközölni méltóztassék, — annál is inkább: minthogy a jelen rendszabály s ezen újabb terv között ügyis

nem nagy a különbség, s a hadseregnél lesz bizonyos alap, melyen a munkálatok összehangzásban folytathatnak.

Eredeti tisztázat. S 30. MOL Csány-ir. Vegyes. Mellette az illetménytervezet. „ezen tervet átvizsgáltatni rendeltetett”.

c.)

Azon, tisztelt uraságotól kért rendeletemet, melyben visszavonulás esetében a hadsereg útja és állomási helyei vagynak kijelölve, ezennel átküldeni bátorkodom, azon megjegyzéssel, miszerint ezen állomási helyek, valamint a szállásolandó katonaság száma is, Kolb élelmezési főfelügyelő úrral⁹⁸ már közöltettek, s ő a szükséges teendők rögtöni fogatosítását meg is ígérte.

Másolat. MOL Görgey-lt. Hadparancs-jkv. No. 135. Eredeti tisztázata iktatva: MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 828.

d.)

Kinevezéseket küld át aláírás végett.

Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 830.

54.

Pozsony, 1848. november 27.

Csány átirata Görgeihez

A tisztek kinevezései küldettek vissza.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 302. Ugyanezen a napon egy másik levelet is iktattak, tartalmi kivonat. nélkül. uo. 292/2

55.

Pozsony, 1848. november 28.

Görgei átiratai Csányi László fő kormánybiztosnak

a.)

Esterházy őrnagy úr⁹⁹ hivatalos iratát Zofcsák százados úrnak¹⁰⁰ jelentésével van szerencsém fő kormánybiztos úrnak oly megkereséssel átküldeni, hogy a szükséges intézkedéseket megtenni szíveskedjék.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 91. Iktatva MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 857.

b.)

Látomozás végett átküldi Kypke őrnagy¹⁰¹ felterjesztését a huszárok csizmaszükségletéről.

Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 858.

56.

Pozsony, 1848. november 28.

Csányi átirata Görgeihez

Teilt den Brief des nach Malaczka gesandten Spions Roszenitz.¹⁰²

99 Esterházy Pál (1806–1877), gróf, kilépett cs. kir. huszárszázados, 1848. jún. 18-tól nemzetőr őrnagy, okt.-tól a komáromi önkéntes mozgó nemzetőrök parancsnoka, nov. 6-tól őrnagya, a csapatából alakult 18. honvéd zászlóalj parancsnoka. 1849. jan. 30-tól alezredes, dandárparancsnok a komáromi várórségben, máj. 25-től ezredes, hadosztályparancsnok. Komáromi kapituláns, emigrál. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 143. p.

100 Zofcsák József (1791–1881), honvéd százados, a komáromi löszergyár parancsnoka, 1849. szept. 13-tól őrnagy. Komáromi kapituláns. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 343. p.

101 Kypke, Alexander (1805–?), cs. kir. százados a 10. (Vilmos) huszárezredben, legmagasabb rangja honvéd alezredes, 1849 jan. elején kilép. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 362–363. p.

102 Helyesen: Rosowitz. Ugyanitt 128. szám alatt található Rosowitz nov. 27-i jelentésének kivonata: „Teilt den Bericht über den bisherigen Erfolg seiner Sendung mit.”

Német nyelvű kivonat. MOL Görgey-lt. Iktatókönyv No. 131. Elképzelhető, hogy azonos a tartalmi kivonat nélkül iktatott levéllel. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 321/2.

57.

Pozsony, 1848. november 29.

Görgei átirata Csányhoz

Visszavonulásunk esetében következő mennyiségű tűzifára leszen hadseregünknek szüksége, mit oly hozzáadással közleni bátorkodom, hogy szükséges rendeleteket jó előre megtéetni szíveskedjék.

Szerdahelynél tíz öl

Csütörtökön húsz öl

Somorján tizenöt öl

Getténél hat öl, végre

Nyárasdnál két nap egymás után kell négy-négy öl tűzifa.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 93. Iktatva MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 854., nov. 28-i dátummal.

58.

Pozsony, 1848. november 29.

Csány átirata Görgeihez

Stivkovics jelentése átküldetik visszavárólag.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 334. Ezen a napon egy másik, tartalmi kivonat nélkül iktatott levelet is írt Görgeihez. uo. No. 330.

59.

Pozsony, 1848. december 1.

Csány átiratai Görgeihez

a.)

Hogy Nagyságod táborunkba működő Tormay, Karsay¹⁰³, Arányi¹⁰⁴ és Kanka¹⁰⁵ orvos urak előléptetésére a hadügyminisztériumnál lépést tett ahhoz hozzájárulok. — Czindery Pál orvost¹⁰⁶ eljárása hanyagsága tekintetéből nem ajánlhatom.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 364. A „Kinek küldetett a levél?” rovatban ugyan nincs név, de a tartalom alapján valószínűsíthető, hogy Görgeinek szól.

b.)

Ordódy levelét a melléklettel visszaküldöm — Nyitrából is mennek a nemzetőrök haza, — a tolnaiak kivétel, kik még 14 napra megmaradnak. Azért tessék a hazabocsátásuk iránt kiadott parancsot ide módosítani. — A zempléni féléves vadászokat nem tartom elfogadhatóknak.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 371. Csány ezen a napon még két, tartalmi kivonat nélkül iktatott levelet írt Görgeinek. uo. No. 367., 389.

103 Karsay Lajos (1820–1860), orvos, sebészdoktor, tábori főorvos. Életrajzát l. *Antal-Zétény*, 146. p.

104 Arányi Lajos (1812–1887), a pesti egyetemen a kórbonctan rendkívüli tanára, 1848-ban előbb a budapesti önkéntesek főorvosa, majd tábori főorvos, 1849 januárjától komáromi kórház-igazgató főorvos, Életrajzát l. *Antal-Zétény*, 91–92. p.

105 Kanka Károly (1817–?), segédorvos a bécsi szemészeti klinikán, 1848 nyarán a dunántúli nemzetőrség főorvosává nevezik ki, 1849 márciusától törzsorvos. Életrajzát l. *Antal-Zétény*, 145. p.

106 Czindery Pál (1810–?), cs. kir. katonaoorvos, 1848. jún.-tól az 1. honvédszászlóalj főorvosa, nov. végén engedély nélkül Pestre távozik, 1849 májusától kórházi főorvos. Életrajzát l. *Antal-Zétény*, 106–107. p.

60.

Pozsony, 1848. december 2.

Görgei átiratai Csányhoz

a.)

A mellékletben idezárt kérelmét a Wasa-gyalog-¹⁰⁷ és a Wilhelm-huszárezred-beli¹⁰⁸ orvosi karnak azon megkéréssel van szerencsém általküldeni, hogy tekintvén azok méltányos kérését, miszerint ők is úgy fizetésekkel, mint rangban, s honvédorvosokkal egy lábra állíttassanak, aztat megerősíteni méltóztassék.

Másolat. MOL Tiszáninneni nőr. ker. ir. 6. fasc. Közlekedés. No. 37. Iktatva MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 910.

b.)

Közli a Honvédelmi Bizottmánynak egy levelét, visszavárva.

Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 921.

61.

Pozsony, 1848. december 2.

Csány átirata Görgeihez

A pozsoni újon alakítandó lövészcsapat iránt és a posoni nemzetőrség szolgálata iránt.¹⁰⁹

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 400.

107 A 60. (Wasa) gyalogezred 1. zászlóalja szolgált a feldunai hadtestben.

108 a 10. (Vilmos) huszárezred

109 Görgei 1848. dec. 2-án jelentette Kossuthnak, hogy néhány pozsonyi lakos egy olyan vadászcsoport alakítását ajánlotta fel, amely a békekötésig szolgál. Az egy századból álló csapat meg is alakult, és 1849 januárjától a Középponti Mozgó Seregben, a későbbi II. hadtestben szolgált. Görgei levelét közli *Hermann*, 1994. 946. p.

62.**Pozsony, 1848. december 3.****Görgei kísérőirata Csányhoz**

a.)

Nagyszombati élelmezési ügyvivőség folyamodványát ide mellékelve tisztelt fő[ormány]b[iztos] úrhoz arántai [sic!] intézkedés végett ezennel általküldöm.

Másolat. MOL Tiszáninneni nő. ker. ir. 6. fasc. Közlekedés. No. 38. Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No.

„Átküldi intézkedés végett a n[agy]szombati ügyvivőség folyamodványát, hogy az élelmezési tárház számára tett szállításokért 27.000 f[orintot], ezenkívül 300. és kimért húsért 4343 f[orin]t 45 3/5 x. fizetessék ki.”

63.**Pozsony, 1848. december 3.****Csány átírata Görgeihez**

Rendelkezzék, hogy dec[ember] 4-én Malackáról 3000 m[érő] gabna [sic!] elszállíttathassék. — Brezova, Miava, Ótura felé a sereg egyik szárnyát ki kellene terjeszteni. — A fuvarosok eltévedt lovaírók kérdést tétessen a táborban, nincsenek-e ott?

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 403.

64.**Posony, 1848. december 6.****Görgei átíratái Csányhoz**

a.)

Szegedy alezerekes úrnak¹¹⁰ jelentése szerint van szerencsém a következő egyéneket dicsőítőleg [!] megemlíteni, kik magukat hazájuk iránti hűség- s kötelességteljesítés által különösen kitüntették:

gátai lelkész Bazilits Lukács
a lajtafalusi jegyző, Kuzó Ferenc
a - // - bíró Martinkovits, —
fájdalom, hogy az utóbbi az ellenség által elfogatván, ügyünkhözi ragaszkodá-
sának áldozatul esett.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 116. Iktatva MOL Csány-ir. BA Ikv.
No. 1008.

b.)
Legalább száz lótararót kér vétetni az útegekhez.

Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 985.

65.

Pozsony, 1848. december 6.

Csány átiratai Görgeihez

a.)
./. , //. és .///. alatti csatolványok megküldetnek, a //. Lenk csempészeti esete,
.///. alatt Repetzky¹¹¹ érdekes vizsgálata a holicsi és sasvári uradalmi tisztek iránt.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 455.

b.)
Ide mellékelve Trencsén megye köz[önsé]ge tudósítása megértésül [?] küldetik.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 463.

110 Szegegy Imre (1812–1878), cs. kir. százados a 9. (Miklós) huszárezredben, legmagasabb rangja honvéd ezredes, dandárparancsnok, 1849 január közepén kilép. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 370. p.

111 Repetzky Ferenc (1801–?), Nógrád megyei főpénztárnok, 1848-ban a füleki kerület képviselője, nemzetgyűlési biztos a dunántúli, majd feldunai hadtest mellett, 1848. dec. 30-tól Hont, a 1849. febr. 5-től Heves, ápr. 4-től Nógrád megye kormánybiztosa, a hétszemélyes főtörvényszék bírója.

66.

Pozsony, 1848. december 7.

Görgei átiratai Csányhoz

a.)

A katonaság szállítására szükséges ma délután egy órára 10 pár lovat a vasút indóhelyére rendelni, mit avégből van szerencsém F[ő]k[ormány]biztos úrral tudatni, hogy íránta a kellő intézkedést megtéetni méltóztassék.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 119. Iktatva MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 986.

b.)

A hadügyminiszter felhívását közli.

Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 1027.

Csány december 9-én is írt Görgeinek, de az iktatókönyvben a levél tartalmáról nincs bejegyzés. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 490.

67.

Pozsony, 1848. december 10.

Csány átirata Görgeihez

Visszakérőleg Zichy Herman¹¹² levelét közli — az orsz[ágg]yűlési határozatot a trónváltoztatásra nézve¹¹³ — úgy a hadü[gy]m[ini]sz[t]e[r]nek az élelmezés tár-

112 Zichy Hermann, gróf (1814–1880), 1848-ban a Vas megyei mozgósított nemzetőrség egyik zászlóaljának parancsnoka, őrnagyí ranggal (ő maga az alezredesit használta), 1848 decemberétől szolgálaton kívül, később cs. kir. kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, magyar királyi udvari kancellár. — Zichy Hermann, Szombathelyen, 1848. dec. 8-án kelt levelében a határvédelem megvizsgálására kiküldött Albrecht Vilmos százados Vas megyei körútjáról számolt be. MOL Csány-ir. IBA 1076.

113 Az országgyűlés 1848. dec. 7-én Kossuth javaslatára úgy határozott, hogy nem ismeri el I. Ferenc József trónra lépését, mert az új uralkodó csak az előző uralkodó halála vagy a nemzet beleegyezése esetében léphet trónra, és csak azt tekinthetik királynak, aki megesküszik az

gyában hozzá intézett levelét is visszaküldje — az elsőt, mert a nyomatás elkészik — a 2-ra válaszolni kell, a sereg nyilatkozata váratik.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 511.

68.

Pozsony, 1848. december 10.

Görgei átiratai Csányhoz

a.)

Értésemre esett, hogy Stomfán egy teljesen fölszerelt könyomda létezik herceg Pálffy birtokában, — mit avégbül van szerencsém önnek tudtára adni, hogy ezen könyomdának most, midőn ilyenre nagy szükségünk van, az állodalom hasznára fordítását bölcs ítéletéhez képest elhatározni és kieszközölni méltóztassék.

Kossuth elnök úrnak Önhöz írt levelét a király leköszönése és a hadsereg nyilatkozata tárgyában, — köszönettel visszaküldöm.¹¹⁴

Görgey István tisztázata. MOL Csány-ir. IBA 1110. „Bemut[attott] dec. 11-kén 1848. Pozson. — Magánytulajdon — nem lehet elvenni”.

b.)

Az országgyűlés határozatát visszaküldi, továbbá a minisztérium élelmezés tárgyában Sopron város panaszára kelt levelét és Zichy Herman kormánybiztosét.

Kivonat. MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 1059.

ország törvényeire és megkoronáztatja magát. Közli Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Szerk.: Beér János – Csizmadia Andor. Bp., 1954. 325–327. p. Kossuth még dec. 5-én kérte Csányt, hogy Görgeivel együtt a hadsereg nevében bocsássonak ki nyilatkozatot a trónváltás érvénytelenségéről, s levelében megfogalmazta a nyilatkozat szövegét is. Görgei és Csány dec. 10-én tették közzé a nyilatkozatot. Kossuth levelét közli KLÖM XIII. 649–651. p., a feldunai hadtest nyilatkozatát *Pap* II. 261–263. p.

114 Kossuth dec. 5-én kelt levelét közli KLÖM XIII. 649–651. p. Görgei és Csány ennek felhasználásával (több helyen szó szerinti átvételével) készítették el a feldunai hadtest dec. 10-i nyilatkozatát.

69.

Pozsony, 1848. december 11.

Aulich Lajos ezredes¹¹⁵ átiratai Csányhoz

a.)

Az 54-ik honvédszászlóaljtól Buttler őrnagy úr¹¹⁶ jelentése szerint 74 egyénnek (./ alatt kapcsolattott a névjegyzék) szolgálati ideje kitelvén, hazabocsáttatásukat kéri.

Méltóztassék ennél fogva főbiztos úr mihamarább véleményét eziránt kijelenteni, hazabocsáthatók-e a nevezett egyének? vagy nem?

Görgei tábornok úr hivatalos távollétében

Eredeti tisztázat. 826/K 307. MOL Csány-ir. IBA 1111. Mellette a 74 személy névsora.

b.)

A lipótvári várparancsnok hivatalos jelentése szerint ugyanott 17 politikus fogoly van, kik amellet, hogy köztük jelesebb foglyok levén, több figyelmet is igényelnek, még a katonaság ügyis szűk helyét is elfoglalják.

Méltóztassék ennél fogva kir[ályi] főbiztos úr véleményét ez ügyben mihamarabb kijelenteni.

Görgei tábornok úr hivatalos távollétében.

Eredeti tisztázat. 845/K 306. MOL Csány-r. IBA 1101. Mellette Beyer Rupert lipótvári parancsnok dec. 8-án kelt, A 746. számú levele. A foglyok Trencsén megyeiek voltak. Csány Görgeihez dec. 13-án intézett válaszát ld. ott.

115 Aulich Lajos (1793–1849), cs. kir. alezredes a 2. (Sándor) gyalogezredben, ekkor ezredes, hadosztályparancsnok a feldunai hadseregben, később vezérőrnagy, hadtestparancsnok, majd a Szemere-kormány hadügyminisztere. Az aradi vértanúk egyike. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 95–96. p. és *Katona* I. 29–30. p.

116 Buttler, Alexander (1818–1890), kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848. szept.-ben az Ung vármegyei önkéntes mozgó nemzetőrök őrnagya, nov. 26-tól a részben ezekből alakult 54. honvédszászlóalj őrnagya, 1849. jan.-tól dandár-, jún. 20-tól hadosztályparancsnok. A szabadságharc leverése után Bajorországba száműzik. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 119. és 410. p.

70.

Pozsony, 1848. december 12.

Csány átirata Görgeihez

Most érkezett I rendbeli jelentés közöltetik visszakérőleg.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 555.

71.

Pozsony, 1848. december 13.

Görgei átirata Csányhoz

Az ide mellékelt, első dandár irányában tett rendelkezést azon megjegyzéssel van szerencsém tisztelt főkormánybiztos úrhoz általküldeni, miszerint azt, mint méltányost, hozzájárultával megerősíteni, s ide visszaküldeni méltóztassék.

Eredeti tisztázat. MOL Csány-ir. IBA 1105. (Melléklet nincs). Másolat. MOL Tiszáninneni nő. ker. ir. 6. fasc. Közlekedés. No. 54.

72.

Pozsony, 1848. december 13.

Csány átiratai Görgeihez

a.)

Két iromány áttekintés végett visszakérőleg megküldetik.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 565/2.

b.)

Tábornok úr távollétében Aulich ezerekes úr neve alatt kelt, hozzám intézett levélben kérdés tételék róla, mi történjen a Lipótvárban létező 17 polit[ikus] fogolal? [sic!] — Minthogy ott a hely szűk, már az őrszem[élyzet]nek megszorítása nélkül nem lehetséges, őket Pestre, a József épületébe tartom szállítandónak. — Továbbá Buttler őrnagy úr jelentése szerint az 54. honvéd zászlóaljból 74 egyének,

kitelvén szolgálatbeli idejök, hazabocsáttatni akar. Megvallom, ezt nem értem — ha honvédek, akkor idejök ki nem telhetett, ha pedig azok olyanok, kik honvédekké nem alakultak — azon esetben íthagyva az íthagyandókat, azokat elbocsátandónak vélem. — Bibra ezredes úrnak¹¹⁷ útlevele eránt írtam a H[on]v[édelmi] Biz[ottmány] elnökének és a hadügyminiszter úrnak. Feleletül tegnap vett levelére — minthogy is Bibra ezredes úrról azt vélem a hallottak után, hogy senki nálánál seregink számának és hiányainak elárulására alkalmasabb nem lenne, azért az úti levelet megtagadandónak véleményezem.

Sk. hátirat Aulich Lajos dec. 11-i átiratán. MOL Csány-ir. IBA 1101. Iktatva MOL Csány-ir. F Ikv. No. 574.

73.

Pozsony, 1848. december 14.

Görgei átiratai Csányhoz

a.)

Miután értésemre esett, hogy Szentgyörgytől Máriavölgybe egy szekérút létezne, melyen ágyúkat is lehetne szállítani, ezennel megkérem Kir[ályi] biztos urat, hogy annak elrombolására kirendeltetni szíveskedjék

1-ör Eisenhut György hadnagy mellé egy biztost, ki véle azonnal Szentgyörgyre ránduljon, és a fentebb érintett munka teljesítésére, míg a munka tart, naponta legalább száz embert fejszékkel, fűrész-, ásó- és kapával kirendeljen;

2-or a megkívántató fogatokat és

3-or néhány biztos kalauzt.

Eredeti tisztázat. MOL Csány-ir. KLI No. 179. Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 129.

b.)

Wohlmuth százados¹¹⁸ és Simon őrnagy úr¹¹⁹ Valentovits nádasi kasznárróli véleményadása Ordódy őrnagy úr által elküldetvén, — Főbizt[os] úrnak ezennel hivatalosan átszolgáltatik.

117 Bibra, Karl, báró, cs. kir. ezredes, 1848 okt. közepéig Lipótvár parancsnoka.

118 Wohlmuth Márton (1807–1850), cs. kir. főhadnagy a 48. (Ernő) gyalogezredben, okt. 17-től

Eredeti tisztázat. 928/K 343. MOL Csány-ir. Vegyes. Mellette Wohlmuth százados dec. 8-án Nádason kelt jelentése Simon őrnagyhoz arról, hogy Valentovitsot kezdetben gyanúsnak tartotta, de Simon őrnagy az ellenkezőjéről győzte meg, és Simon őrnagy dec. 9-én kelt utóirata azzal a megjegyzéssel, hogy Valentovits Wohlmuth századosnak „mindjárt Nádasra jöttünkkor gyanúsnak látszott”.

74.

Pozsony, 1848. december 14.

Csány átiratai Görgeihez

a.)

Az 1135. és 1136. számok, az elsőbb az illetővel tudatás, a másik tudomás végett átküldetnek.¹²⁰

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 587.

b.)

Eisenhut hadnagynak az utak elrontására történt kiküldetése tárgyában.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 599.

c.)

Az újoncállításhoz a Sándor-gyalozezred ezredesc¹²¹ által onnan ezredéhez rendelt tisztet visszarendelni kéretik.

al-, nov. 1-jétől főszázados az ezred 3. zászlóaljában, 1849. febr.-tól különböző békebeosztásokban ténykedik. Vizsgálati fogságban hal meg. Életrajzát l. Bona, 1988. 664. p.

119 Simon András (1795–1849), cs. kir. főszázados a 48. (Ernő) gyalozezred 3. zászlóaljában, 1848. okt. 24-től őrnagy, zászlóaljparancsnok, 1849. jan. 5-től dandárparancsnok, majd a feldunai (később VII.) hadtest főhadiszállás oszlopának parancsnoka. Szélütésben hal meg néhány nappal alezredesi kinevezése előtt. Életrajzát l. Bona, 1987. 292. p.

120 Az említett iratok tartalma a következő volt: „1135. Belügyminisztérium, 11741/B. A 397. számra. Bauer Alajos hadnagynak vezetéknévét Parasztyra változtatását megengedi, s érte járó 3 pftot beszedetni kéri. Budapest, de. 10. 1848. — 1136. hadügyminiszter. Mattavovszky számoló helyébe Seyfried Károly 37-ik sorozedi számoló számvevősegédi ranggal és 30 plengőlförin|nyi havidíjjal áttétetik”. MOL Csány-ir. BA. Ikv.

121 Aulich Lajos

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 602.

75.

Pozsony, 1848. december 15.

Görgei átirata Csányhoz

Am 16-te December marschiren die in Pressburg stationirten Brigaden folgendermaßen über die Schütt:

Brigade Bárczay 3656 M[ann] 100 Pf[erde]

am 16-te nach Sommerein

-//- 17-te Rasttag

-//- 18-te -//- Szerdahely

die Brigade *Kosztolányi*¹²² u[nd] *Guyon* 6450 M[ann] 480 Pf[erde]

am 16-te in Luipersdorf (Csütörtök)

-//- 17-te -//- Szerdahely

-//- 18-te -//- Vásárút.

Die am *rechten Donauufer* stationirten *Brigaden*:

vom 16-te angefangen:

Brigade *Karger* in Halbthurn 1478 M[ann] 780 Pf[erde]

Brigade *Szegedy* -//- Nickelsdorf 3027 M[ann] 800 Pf[erde]

Brigade *Görgey* -//- Ragendorf 2700 M[ann] 630 Pf[erde]

Brigade *Zichy* -//- Ung[arische] Altenburg 3154 M[ann] 600 Pf[erde]

In welchen benannten Orten auch die Verpflegung der obigen Brigaden zu bewirken ist.

Eredeti tisztázat. MOL Csány-ir. Vegyes. Másolat. MOL Görgey-lt. Hadparancs-jkv. No. 192.

122 Kosztolányi Móric (1806–1884), cs. kir. százados, 1848. aug. 27-től honvéd őrnagy, a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség parancsnoka, okt. 30-tól honvéd alezredes, 1849. jan. 28-tól ezredes. Komáromi kapituláns. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 208. p.

76.

Pozsony, 1848. december 15.

Csány átirata Görgeihez

Miképp tetessék rendelkezés a Nádasról elvonult sereg élelmezése iránt.
Lipótvár kiigazítása hiányosan megy, kell-é erő vagy eleség?
Windisch-Grätz vadászat végett volt Schlosshofban.
Jellačić revue-t¹²³ tartott.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 605.

77.

Pozsony, 1848. december 16.

Görgei átirata Csányhoz

Miután értésemre esett, hogy Dubovánál egy szekérút létezne, melyen ágyúkat is lehetne szállítani, ezennel megkérem Kir[ályi] biztos urat, hogy annak elrombolására kirendeltetni szíveskedjék

1-ör Eisenhut György hadnagy mellé egy biztost, ki véle azonnal Dubovára ránduljon, és a fentebb érintett munka teljesítésére, míg a munka tart, naponta legalább 100 embert fejszékkel, fűrüsszel [!] etc. kirendeljen;

2-or a megkívántató fogatokat és

3-or néhány biztos kalauzt.

Másolat. MOL Görgey-lt. Elnöki lev. No. 137. Iktatva MOL Csány-ir. BA Ikv. No. 1145.

123 seregszemlét

78.

Győr, 1848. december 24.

Bayer József őrnagy¹²⁴ átirata Csányhoz

Szegedy dandárparancsnoktól azon jelentést vettük, miszerint Szabadi helysége előtt két, Sina-féle major létezik, melyből az itt tanyázó nagyszámú juhnyájnak tegnap el kellett volna hajtatnia. Értésülvén azonban erről, az e vidéken őrködő Miklós huszárbeli [sic!] százados, Fekets¹²⁵, az akol elébe őrköt rendelt, s az esetet bejelenté.

Minélfogva alázatosan kéretik a t[el]j[h]atalmú kormánybiztos úr a szükséges intézkedéseket minél előbb megtéetni, avégett, hogy ezen, vonalunkon igen túl eső örök felváltása káros késedelmet ne szenvedjen.

Eredeti tisztázat. MOL Csány-ir. IBA 1163. Német fordítás. MOL Görgey-lt. Hadparancs-jkv. No. 241. Hátirat a tisztázaton: „Győr, 24. dec. felelet. — Minden felfelé hajtani szándokolt marhát az állodalom részére elfoglalni. — elvonulás előtt a terményeket meggyújtani, hol faluégéstől félni nem kelljen, és az épületeket meggyújtani nem kell. — A felelet a generálisnak küldendő”. Az aznap kelt válaszevél tartalmáról tájékoztat még az alább közölt, 318. számú bejegyzés.

79.

Győr, 1848. december 24.

Csány átiratai Görgeihez

a.)

Berichtet, daß nach Aussage des Spions der Angriff Übermorgen Statt finden wird.

124 Bayer József Ágost (1821–1864), kilépett cs. kir. hadnagy, 1848. szept. 20-tól honvéd vezérkari főhadnagy, okt. 20-tól százados, nov. 18-tól őragy, 1849. jan. 15-től alezredes, a feldunai hadtest vezérkari főnöke, ápr. 17-től ezredes, a feldunai hadtest vezérkari főnöke. Várfigságot szenved. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 100–101. p. és *Villányi András*: Bayer ezredes. Bp., 1937.

125 Fekets János (1807–1890), cs. kir. főhadnagy a 9. (Miklós) huszárezredben, 1848. nov. 15-től al-, dec. 16-tól főszázados, 1849. jan. 1-től őrnagy, majd a 18. (Attila) huszárezred szervezője, júl. 1-jétől alezredes. Várfigságot szenved. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 144. p.

Német nyelvű kivonat. MOL Görgey-lt. Iktatókönyv No. 317. Csány fogalmazványainak iktatókönyvében erről a napról két, Görgeihez intézett levél szerepel, mindkettő tartalmi kivonat nélkül. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 653., 655.

b.)

Daß alle auf dem Wege des Rückzuges befindlichen Depots, die die Ortschaften nicht gefährdeten, anzuzünden, das Vieh zurückzutreiben, besonders jene, die beabsichtigt sind, den Feind zu anführen. General Perczel¹²⁶ trifft den 26-te in Pápa, 27-te Tétre [sic!], 28-t. Raab ein.

Német nyelvű kivonat. MOL Görgey-lt. Iktatókönyv No. 318.

80.

Győr, 1848. december 25.

Görgei átiratai Csányhoz

a.)

Hogy a marcaltői munkálatok mielőbb befejeztethessenek, okvetlenül szükséges az ezeket vezető mérnökök szigorúbb felügyelése s nagyobb buzgósága.

Miért is bátorkodunk a tisztelt K[ormány]biztos urat figyelmeztetni, hogy ezen cél elérésére a legbiztosabban vezető út az volna, ha az illetőknek a szokásos napi-
díjak megengedtetnének.

Eredeti tisztázat. MOL Csány-ir. IBA 1172. „Győr, 25. dec. 848. — Intézkedés történt”. Német fordítás. MOL Görgey-lt. Hadparancs-jkv. No. 244.

b.)

Fekets 9-ik huszárezredbeli százados úr — akire a Zsejken levő Sina-féle takarmány leégetését s a marháknak Győrré hajtását bízam — harminckilenc ökröt, s a szentpáli majorból mintegy kétezer juhot hajatott Győrré s mentett meg az ellenség elől.

126 Perczel Mór (1811–1899), reformpolitikus, 1848-ban a belügyminisztérium rendőri osztályának vezetője, képviselő, honvéd ezredes, majd vezérőrnagy, hadtest-, majd hadseregparsnoks. 1849 augusztusában emigrál, 1867-ben hazatér, képviselő lesz. Életrajzát ld *Bona*, 1987. 564–565. p. — Perczelt Kossuth rendelte fel a Mura mellől a feldunai hadtest megerősítésére 1848. dec. 16-án.

Kéretik hivatalosan Főkormánybiztos úr, az ezen marhát béhajtók jutalmául valamely összeget kivetni, mely azután az illető legénység közt ki fog osztatni.

Eredeti tisztázat. K 420. MOL Csány-ir. IBA 1184. „Érk. dec. 26. 1848. Győrben. — Írni Görgei tábornok főparancsnok úrnak, hogy a jutalom meghatározását tőle várom és annak kifizetését meg fogom rendelni”. Csány ilyen értelmű levelét ld. alább.

81.

Győr, 1848. december 25.

Csány levele Görgeihez

Csány fogalmazványainak iktatókönyvében erről a napról két, Görgeihez intézett levél szerepel, mindkettő tartalmi kivonat nélkül. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 656., 675.

82.

Győr, 1848. december 26.

Görgei átirata Csányhoz¹²⁷

Győrött nem egyesülhettünk, mert ágyúinkat veszélyeztetnők, ha még tovább is itt maradnánk: de egyesülhetünk Sárkányon, ha Perczel holnap, 27-kén Gyomótnak, Csótnak, Teszérnek Tamásira; és holnapután, 28-kán Romándnak, Bánknak, Szombathelynek¹²⁸ — Kisbérre megy. 29-kén Sárkányra, hová Horváth őrnagy úr¹²⁹ 1 divízió¹³⁰ huszárral, 1 ágyúüteg- és 1 gyalog zászlóaljjal, már 28-kán érkezik.

127 A levelet Csány eredetiben vagy másolatban valószínűleg elküldte Perczelnek, s így került Mészáros Károly okmánytárába.

128 Ez természetesen nem a Vas megyei Szombathely, hanem a Veszprém megyei magyar és német falu, amelynek ekkor 1800 lakosa volt: *Fényes Elek*: Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik. Pest, 1851. IV. k. 150. p. — A közlés mellett található német fordításban tévesen Steinamanger áll.

129 Horváth János (1815–1875), cs. kir. százados a 9. (Miklós) huszárezredben, dec. 1-től őrnagy, 1849. febr. 2-től alezredes, júl. 10-től honvéd ezredes. Várfigyságot szenved. Életrajzát l. *Bona*,

Ha pedig kocsikra tehetne szert, úgy holnapig tovább mehetne, ti. egész Románra, s mindjárt 28-kán érkezhetnék Sárkányra.

Közli [*Mészáros Károly*]: Geheim-Archiv der ungarischen Revolution. Ergänzungsblätter der Pesther Zeitung. Ausgegeben Montag den 24 September 1849. Nro. 1. 3. p., *Mészáros Károly*: Kossuth levelezése a magyar szabadságharc karvezéréivel 1848–1849-ben. Ungvár, 1862. 40. p.

83.

Győr, 1848. december 26.

Csány átiratai Görgeihez

a.)

A zsejki pusztáról — az ellenség elől elhajtott marhákat kísérő huszároknak megjutalmazásában kész örömmel beleegyezvén — felkérem tábornok fővezér urat, hogy e tekintetből egy bizonyos összeget meghatározni, s arról engem — ki kifizettetését azonnal megrendelendem — tudósítani méltóztassék.

Eredeti tisztázat. (Elküldetlen?) MOL Csány-ir. Vegyes. d. sz.

b.)

Die Kaschauer und Sároscher Freiwilligen haben durch das Repräsentantenhaus die Erlaubniß erhalten — sich in das Lager des Minist[er] Mészáros zu begeben.

Német nyelvű kivonat. MOL Görgey-lt. Iktatókönyv No. 326.

1987. 174–175. p. — Horváth különítményét a 9. (Miklós) huszárezred két százada, az 1. pesti önkéntes mozgó nemzetőrzászlóalj (a későbbi 66. honvédszászlóalj) és a 6. hatfontos lovasüteg alkotta.

130 A huszárezredek négy, egyenként kétszázados osztályból álltak, amelyeket a vezénylő törzstisztről ezredesi, alezredesi, 1. és 2. őrnagyi osztálynak neveztek.

84.

Bábolna, 1848. december 27.**Görgei átirata Csányhoz**

Ha Perczel tábornok úr velünk egyesülni akarna, az legkönnyebben így történhetne, ha Perczel tábornok úr ma Tamásira érvén, holnap Nagy-Bicskére, vagy egészen Sárkányig menne, ezen utóbbi helyen tartván magát, valamint én Bánhidán és F[első]gallán meg Neudorf és Tata mellett tartóztatom az ellenséget, hogy a főváros védelmére szükséges intézkedések azalatt megtörténhessenek.

Horváth őrnagy mint portyázó megy Fehérvárra a fővárost dél s nyugot felé biztosítandó a netalán Veszprimnek tolakodó ellenség ellen.

De ha Perczel tábornok úr jobbnak vélte Veszprimbe visszahúzódni Pápáról, akkor Horváth védi a sárkányi szorost, és tán Perczel táb[ornok] úr lesz oly szíves a fővárost dél s nyugodt [sic!] felé biztosítani.

Eredeti sk. tisztázat. MOL Csány-ir. Vegyes.

85.

Győr, 1848. december 27.**Csány átirata Görgeihez**

Mitteilungen in Betreff der von Bábolna abzuführenden Gestüttpferde, und Bemerkungen hinsichtlich der Brandlegung in den Dörfern.

Német nyelvű kivonat. MOL Görgey-lt. Iktatókönyv No. 354. Csány fogalmazványainak iktatókönyvében erről a napról egy, Görgeihez intézett levél szerepel, tartalmi kivonat nélkül. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 685.

86.

Bicske, 1848. december 29.

Csány átiratai Görgeihez

a.)

Én a Honvédelmi Bizottmánynak, ebben a polgári hatalomnak képviselője a táborban — napi parancsban következők kihirdetésére kérem fel Tábornok vezér urat hivatalosan.

1-er. Porosz herceg nevét viselő gyalog ezred azon zászlóaljja, mely magát gyáván védtelen [folyó] hó 28-án Bábólnán az ellenség előcsapatának fogolul megadta Széll őrnagy¹³¹ parancsnoksága alatt — becstelennek nyilvánítatik, az egész magyar hadsereg és az ország előtt és Széll őrnagy, kit a haza általi előléptetésével megkülönböztetésre gyáva magaviseletével érdemtelenné tette, akármikor térend is vissza a fogságból, haditörvény elejbe álltandó [sic!].

2-r. Azon Császár nevet viselő huszárosztály¹³², mely a magyar huszár, el lehet mondani világszerte híres nevét gyává gyalázatos megszaladásával bémocskolta — Tábornok úr által katonai szabályok szerint legszigorúbban büntetés alá vonandó — az osztályparancsnok pedig, ki gyáva megszaladásával helyett, hogy élete feláldozásával törekedett volna a nemzet dicsőségét hőstettekkel növelni, a haza sz[en]t ügyét vitézségével elősegíteni — rossz példája által az első szaladók közé tartozván, okot s alkalmat adott a gyalázatos botrányos eset bekövetkezésére, hadi törvény elejbe állítandó.

3-r. Az ágyúüteg mellett tüzérség¹³³ tisztje szinte haditörvény elejbe vonadó — a tüzérség pedig hasonlóul a gyáván megfutamodott Császár-huszárokkal együtt, Tábornok úr által a legszigorúbb büntetéssel sújtandók.

Ha az említett osztály, zászlóalj és tüzér ütegen kívül lett volna, ki hasonló cselekedettel hasonló büntetésre tette volna magát érdemessé — az szinte a fentebbi eljárás alá esik.

Ezt kívánja tőlünk a magyar nemzet és a sereg becsülete — ezt az igazság és példaadás, melyet az események fejlődésére adni kötelesek vagyunk.

131 Széll József (1813–1886), cs. kir. alszázados a 34. (Porosz herceg) gyalogezeredben, honvéd őrnagy, egy ideig a 34. gyalogezered 1-2. zászlóaljának parancsnoka, 1848. dec. 28-án Bábólnánál a 2. zászlóalj élén sebesülten fogságba esik. Várfogságot szenved. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 310. p.

132 Az 1. (Császár) huszárezred 1. őrnagyi osztálya ugyanis megfutott Bábólnánál.

133 Az ütközetben az 1. tizenkétfontos üteg (parancsnoka Kovácsy György százados) és a 4. lovasüteg (parancsnoka Faváry József százados) vett részt.

Sk. fogalmazvány. MOL Csány-ir. NIF. Iktatva MOL Görgey-lt. Iktatókönyv No. 351. „Mitteilung jener Punkte, die dem ganzen Armeekorps zu veröffentlichen sind bezüglich jener Truppen-Abteilungen, die sich bei dem Rückzug von Raab schandvoll benommen”.

b.)

Mitteilung hinsichtlich der Auskundschafts-Anstalten; — bittet zugleich um Gegemitteilung der Ereignisse.

Német nyelvű kivonat. MOL Görgey-lt. Iktatókönyv No. 335.

87.

Bicske, 1848. december 30.

Görgei átirata Csányhoz

Azt hallom, hogy Perczel tábornok úr serege Mór alatt megverett s Székesfehérvár felé nyomult.¹³⁴ Ha az igaz, akkor a győztes ellenség rövidebb vonalon elébb jöhet Budára, mint Perczel tábornok úr. Ezen rövidebb út Mórtól Lovasberénynek, Martonvásárra vezet. Hogy tehát a győztes ellenség Perczel tábornok urat el ne vágja a fővárostól, holnap *Válra* küldök egy dandárt, mely cirkálót küld Lovasberénybe, valamint a Csákvárott fekvő dandár Zámoly felé cirkáltat.

Ha az ellenség már Lovasberényben volna, úgy a váli dandár azonnal Martonvásárra megy, Perczel tábornok úr hátrálását a főváros felé födezendő.

Ezen hátrálás érdekében csak egy igénytelen észrevételem van. — Perczel tábornok úr serege vagy együtt van, vagy széjjelverett: ha együtt van, akkor jól [sic!] volna egyenesen Martonvásárra, ha pedig széjjel van, Ercsénnek Tétényre húzódni.

A lovasság és az ágyúk rögtön húzódhatnak Mártonvásárra [sic!]. De ez csak nézetem.

Mindenesetre jó volna valami bizonyost meg tudhatni Perczel tábornok úrtól.

Eredeti sk. tisztázat. MOL Csány-ir. Vegyes.

134 Kossuth 1848. dec. 29-én mind Görgeit, mind Perczelt ütközet vívására szólította fel. Görgei közölte Kossuthnal, hogy az általa megjelölt feltételek mellett nem tud ütközetet vívni. Perczel anélkül, hogy szándékáról Görgeit értesítette volna, dec. 30-án Mórnál szembeszállt a Jellačić vezette I. hadtesttel, s annak két dandárától katasztrofális vereséget szenvedett.

88.

Bicske, 1848. december 31.

Görgei átirata Csányhoz

Bátorkodom Főkormánybiztos urat hivatalosan arra fölkérni: méltóztassék egész tekintélyével oda munkálni, hogy ha rendelkezése következtében a nép mellettünk fölkel: ezen népfölkelés ne másra használtassék, hanem egyedül minden, az ellenségtől Buda felé vezető fő- vagy mellék- vagy erdei utaknak, fazúzással, elárkolással, torlasszal, minden haladék nélkül leendő elzárására.

Görgey István eredeti tisztázata. MOL Csány-ir. Vegyes.

89.

Pest, 1849. január 1.

Csány átiratai Görgeihez

a.)

Aufforderung zur Mitteilung warum G[eneral] Perczel durch den G[eneralen] Görgei nach Ofen berufen wurde.¹³⁵

Német nyelvű kivonat. MOL Görgey-lt. Iktatókönyv No. 380.

b.)

Mitteilung in Betreff der Entfernung des L[andes]-V[erteidigungs]-A[usschuß] von Pesth, und der Absendung einer Deputation ins feindliche Lager.¹³⁶

135 Görgei — emlékirata szerint — 1849. jan. 1-jén Tétény és Hamzsabég között találkozott Perczellel, aki útban volt a fővárosba. *Görgey Artúr* I. 272–273. p.

136 Az országgyűlés 1848. dec. 31-én határozott a főváros elhagyásáról és székhelyének Debrecenbe áttételéről. Egyszersmind Batthyány Lajos gróf javaslatára úgy döntött, hogy öttagú küldöttséget indít Windisch-Grätz herceg, tábornagyhoz, az ellenséges fővezérhez, a békefeltételek megtudakolása végett. Windisch-Grätz jan. 3-án Bicskén nem volt hajlandó hivatalosan fogadni a küldöttséget, s közölte a küldöttekkel, hogy feltétlen alávetést (Unbedingte Unterwerfung) követel. Kossuth nem értett egyet a küldöttség kiküldésével, s valószínűleg ezért nem értesítette róla a feldunai hadtest parancsnokságát.

Német nyelvű kivonat. MOL Görgey-lt. Iktatókönyv No. 390.

90.

Budapest, 1849. január 3.

Csány átirata Görgeihez

Csaplovics hadbírónak¹³⁷ átdott 130 p[engő]l[orintot], 19 d[ara]b aranyt Danielisz ezredes úrnak¹³⁸ adatni kívánja.

Kivonat. MOL Csány-ir. F. Ikv. No. 821.

91.

Pest, 1849. január 5.

Csány átirata Görgeihez

Mitteilung des Beschlusses von Seite des L[andes]-V[erteidigungs]-Ausschusses: die Hauptstädte nicht ohne Schwertstreich aufzugeben.¹³⁹

Német nyelvű kivonat. MOL Görgey-lt. Iktatókönyv No. 398.

137 Csaplovics Lajos, ügyvéd, 1848. okt. 1-jétől hadbíró hadnagy a 13. és 14. honvédszászlóaljnál, okt. 31-től főhadnagy a 34. (Porosz herceg) gyalogezrednél, decembertől hadbíró százados a feldunai hadtest törzsénél. 1848–49. fordulóján elhagyja a sereget. Életrajzát közli *Bona*, 1987. 712. p.

138 Danielisz János (1800–1861), a feldunai hadtest, majd a főszereg főhadbiztos, honvéd ezredes. Emigrál, hazatérése után várfogságot szenved. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 131. p.

139 Kossuth 1849. jan. 4-én utasította Csányt, hogy a hadsereg ne adja fel harc nélkül a fővárost. Közli *KLÖM* XIV. 30–32. p.

92.

Vác, 1849. január 5.

Görgei átirata Csányhoz

A hadi működések jövőre egymástól elágozva vévén irányokat, a hadsereg szükségei pedig minden józan számítás szerint nemcsak hogy csökkenni nem, hanem inkább meggyülni fognak, miután a felszerelési hijánokon [sic!] kívül már-már az élelmezetés körüli fogyatkozással kelletik küzdegni, annál fogva kikerülhetetlen szükséggé vált, hogy a hadműködési pénztár a kívánt pénzalappal s pedig a lehető legrövideb idő alatt elláttassék.

Kapcsában ennek mostanra 600 ezer p[engő]l[orinto]t kelletik igénybe vennem, s oda terjesztenem kérésemet, hogy az Országos Honvédelmi Bizottmány olyképp intézkedjék, hogy a netalántán időről időre felmerülendő szükséges akadozás nélkül fedeztethessék.

A tér, mely a feldunai hadsereg és az Országos Honvédelmi Bizottmány közt eddigelé volt, foganatba vett legújabb intézkedések által nagyon is hosszúra nyújtott, s engem kettőztetett figyelemre s óvatos eljárásra utal, annál inkább, mivel a jövővel elszántan akarván szembeszállani, legalább a pénz dolgában semmi eventualitás által meglepetni nem akarok.

Ennek elkerülésére a választandó út clőttem kétes sem lévén elhatároztam, hogy a hadjárásom útjába mintkét [sic!] oldalról elérhetőleg eső közpénztárokat egy általam máris kinevezett s működéseit nyomban megkezdendő vegyes bizottmány közbejövételével magamhoz húzzam, a hadsereg minden jövendője biztosításául, s ezen elvből kiindulva magokra a bányavárosokra kiterjeszteni eljárásomat, sőt, az Országos Pénzverőházra tenni kezemet, mit mindazáltal úgy kívánok foganatba venni, hogy magamat az országos hatalom csak kifolyásának tekintvén, mindaddig, még a hadsereg, tekintőleg a hadműködési pénztár az Országos Honvédelmi Bizottmány által szükségei idomában kielégítőleg fizetési eszközzel fedezve leend, a magamhoz vont, országos pénztárakban találtató öszvegek az Országos Pénzverő Intézetel együtt csak letéteményül szolgáljon, s csak akkor fordíttassék valóságos használatra, ha váratlanul minden egyéb segélypénzforrások végképpen elapadnának. Ugyanazért ezek továbbá is az Országos Honvédelmi Bizottmány teljhatalmú renddelkezése alá állítva mardván, erősen hinni okom van, hogy e részbeni, már megkezdett eljárásomat az Országos Honvédelmi Bizottmány nemcsak célszerűnek elismerni, s abban továbbá támogatni, hanem saját hozzájárulásával az ügyet, fontosságát tekintve, felkarolni fogja.¹⁴⁰

Eredeti tisztázat. MOL Csány-ir. Vegyes.

93.

Debrecen, 1849. január 10.

Csány levele Görgeihez

Pestet a Tábornok úr a diszpozícióban foglalt terv ellen 6-ka helyett éjjél előtt elhagyván, — az álladalomnak millió értékű vagyona maradt az ellenségnek martalékul, mert miután az összes magyar sereg nem bátorkodott mérkőzni az ellenséggel, kívánni nem lehetett, hogy Perczel tábornok úr 6000 emberrel tarthassa Budapestet.

A morális hatásnak általam a tanácsban felhozott nagysága csakugyan sokkal fontosabb, mint azon okok, melyek Önt a főváros feladására indították, — ezt jelenben a nemzet fájlalva rosszallja, — a história pedig szigorúan ítéland felette. — De van még idő mindent jóvá tenni, de azt Tábornok úrnak ifjú korához, ismert bátorságához, jeles elmebeli tehetségéhez illő erélyességgel kell felhasználni. — Engedje meg Tábornok úr, hogy én, az elaggott veteranus, barátságosan mondhassam, hagyjon fel azzal a napjainkban nem alkalmazható Scipio-tervvel¹⁴¹, — hisz az kivihetetlen, és ha kivihető is lenne, Bécsben megjelenésével mentve lenne a sereg? — és mentve az ország? — Nem, mert azon sereg, melyet Ön annyira demoralizáltak nyilatkoztatott Vetter tábornoknak¹⁴², hogy azzal Budapestet megtartani nem lehet, — a sáncokkal erősített, kellő számú ágyúkkal és katonákkal ellátott Bécs ellen a siker reményével küzdeni nem lehet. — Aztán minő ingatag alapra fektetett számítás a bécsi népnek és proletariátusnak segedelme.¹⁴³

140 Ezen a napon Danielisz János ezredes, a feldunai hadtest főintendása is levélben kérte Csányt, „hogy ezen hadjárás sikeres folytatására a szükséges pénzforrást nyitva tartani méltóztasson, nehogy a szükséges pénznek hiányában oly tájon, ahol semmi szükséges províziók nincsenek, e hadsereg szükségbe és ezáltal elkedvetlenedésbe essen”. Külön kérte, „hogy amennyire csak lehet, apróbb bankjegyeket méltóztasson számunkra parancsolni”. MOL. Csány-ir. NIBA d. sz.

141 Publius Cornelius Scipio, aki később Karthágó felett aratot győzelméért az Africanus melléknevet kapta, saját földjén, Afrikában verte meg Karthágó hadseregét.

142 Vetter Antal (1803–1882), cs. kir. alezredes a 37. (Máriássy) gyalogezredben, okt. 10-től honvéd vezérőrnagy, Kiss Ernő távollétében a bánügyi csapatok főparancsnoka, majd a honvéd vezérkar szervezője. Legmagasabb rangja honvéd altábornagy, a főszereg, majd a déli hadsereg fővezére. Emigrál. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 329–330. p.

Vácról hozzám intézett levelére nem felelhettem — mert beteg valék, — beteg vagyok most is, — alig írhatok, de nem akartam elmulasztani, jóllehet nehezen esik ahhoz néhány őszinte sorokat intézni, kivel hosszabb időt töltöttem eléggé barátságos viszonyban, — jóllehet egészen más kilátással, mint az valósult. — Ön 600.000 f[orin]tot kíván, miután pénztárát én Pesten ellátám, — és Répásytól¹⁴⁴ elvett pénzekkel azt szaporította. Itt még a sajtó fel nem állított, — de felállított volna is s elegendő pénz lenne rendelkezésre — soha nem tanácsoltam volna 600.000 f[orin]tnak küldését, — hiány, pénzbeli, táborunkban soha sem volt, — pedig én el sem fogadtam volna annyi mennyiségű pénzt. Önnek többje van most, hogy sem a velünk leendő csatlakozásig azt felhasználhassa.

Jöjjön Ön mielőbb, itt van Önnek helye, én vágyok Ön után, vágyok lelkemből, — Önnek itt a helye — itt kell megmenteni a nemzetet. — Önt egy komoly és nem kalandori szerep illeti meg. — Önnek meg kell menteni a hazát.

Ön körül árurol van, azt tudja, — én is tudom, — 2 hó óta, — tudja-e Ön, ki ez? — valószínűleg, aki mielőbbi csatlakozását legkevésbé tanácsolja, — én gyanítom, de félre a gyanúsítással, — gyanúsításból, amíg meg nem fogok teljesen győződni, nevet soha említeni nem fogok.

Várva várom Önt, — mentjük meg a hazát, melyet ok nélkül, alap nélkül mondanak sokan arra érdemtelennek, — soha nemzet szabadsági harcban nem mívelt annyit, mint a jelen ivadék, — legyen Ön neve Magyarország történetének rózsaszínű lapján, — várva várják Önt jobbjaink.

Kálmánt¹⁴⁵ ajánlom Önnek, — ajánlom lelkem lelkéből, nálam vannak kötelezvényei, nálam javait illető legfontosabb irományai; — én öreg, beteg ember vagyok, beteg lélekben, testben, — alig várom, hogy átadhassam nekie.

143 Görgei ugyanis azt javasolta a jan. 2-i haditanácson, hogy csak Perczel megerősített hadteste meg Répásy tartalékhadteste vonuljon vissza Szolnokig. A feldunai hadtest a főváros kiürítése után vonuljon Vácra, majd északnyugat felé, igyekezzen felmenteni Lipótvárat, s a vár kiürítése után biztosítani a bányavárosokat. Emellett vonjon el minél nagyobb erőket a főhadszíntérről, hogy így megakadályozza Windisch-Grätznek Debrecen, a kormányzat székhelye elleni támadását. Az akcióval ugyanis azt a látszatot keltheti, hogy esetleg Bécs ellen nyomul. A haditanácsra l. Barta István: Az 1849. jan. 2-i haditanács és a főváros kiürítése. HK, 68. (1955) 76–88. p.; *Hermann*: Csány 202–203. p.

144 Répásy Mihály (1800–1849), cs. kir. őrnagy a 6. huszárezredben, 1848. szept. végétől az ezred ideiglenes parancsnoka, okt. 12-től ezredes, a feldunai hadtest dandárparancsnoka, nov. 1-jétől honvéd vezérőrnagy, lovassági főfelügyelő. 1848. dec. 28-tól a tartalék hadtest parancsnoka, 1849 jan. végétől márc. elejéig a Középponti Mozgó Sereg, majd az ebből alakuló II. hadtest parancsnoka, később ismét osztályfőnök a hadügyminisztériumban. Kolerában halt meg. Életrajzát l. *Bona*, 1987. 282–283. p.

A sors legjobb áldása kísérje Önt, tisztelt Tábornok urat hozzánk — egyesülve meg fogjuk menteni e hazát, — eldarabolt erővel a históriának csak neveltséges lapokat szolgáltatunk.

Isten szegény hazánkkal.

Sk. fogalmazvány. MOL. Csány-ir. NIF

94.

Debrecen, 1849. május 24.

Csány levele Görgeihez

Görgei Artúr tábornok úrnak, a magyar seregek fővezérének

Reszkető kézzel írok, mert beteg vagyok, beteg erősen, Balassa¹⁴⁶ tanácsa szerint 26-án innen megindulva kis állomásokban Pestre utazok, hova már több napok előtt indulni akartam.¹⁴⁷

Lelkemből örülök Önnel, tisztelt barátommal találkozhatni, mennyi közölnivalóm leend!! — persze, ez csak kicsinenkint történhetik.

Buda tehát be van véve; mikor a törököktől visszavettük, egész Európa részt vőn visszavételében, a várserég körülbelül Hentziéhoz¹⁴⁸ hasonló volt, a várparancsnok egy *renegátus schweizi*, az *ostromló* sereg 22 ezeret veszített — minő különbség!!¹⁴⁹

145 Schmidegg Kálmán, gróf (1827–1855), cs. kir. hadapród a 4. (Sándor) huszárezredben, 1848. szept. 24-től hadnagy, okt. 16-tól főhadnagy, 1849 jan. 1-jétől alszázados, később Görgei parancsértiszteje. Emigrál. Életrajzát l. *Bona*, 1988. 531. p. — Schmidegg Csány gyámfia volt.

146 Balassa János (1814–1868), sebész, egyetemi tanár, az orvosi kar igazgatója, 1848. máj. 5-től 1849 jún. 1-jéig a vallás- és közoktatásügyi minisztérium tanácsosa. Életrajzát l. *F. Kiss Erzsébet*: Az 1848–1849-es magyar minisztériumok. Bp., 1987. 489. p.

147 Csány Pestre érkezésének pontos dátuma nem ismert. Máj. 30-án már a fővárosból írt Kosuthnak. Közli: Budavár bevételének emlékezete 1849. S. a. r.: Hermann Róbert – Pelyach István – Tirts Tamás. Szerk.: Katona Tamás. Bp., 1989. 552–554. p.

148 Hentzi von Arthurn, Heinrich (1785–1849), cs. kir. vezérőrmagy, Buda várparancsnoka, az ostromban halálos sebet kap. — Hentzi családja svájci volt, ő maga azonban Debrecenben született.

149 Abdurrahman pasa származásáról több, egymásnak ellentmondó adat ismert. Egyes források szerint olasz, más források szerint svájci, megint más források szerint albán származású renegát

Kálmánunkat ne engedje bemenni az ezeredhez¹⁵⁰, vegye a kancelláriába, igen tisztelt barátom, vegye kérem oda, bizon, veendi hasznát, méltóztasson tudtára adni, hiszem, hogy lelki nyugalmat szerzend nékie, jó és eszes férfiú, mit tehet arról, hogy nincs elég erős testalkotása.

Áldja meg az Isten Önt, áldja meg a hazát, s engedje, hogy én mielőbb karolhassam.

Hű tisztelője

Csány

Eredeti sk. tiszlázat. „bem. 26/5. 49. Budán”. MOL H 115. Görgei Artúr iratai. 2. doboz. d. sz.

volt. Az ostromsereg pontos veszteségei nem ismertek.

150 Schmiegg Kálmánt, Csány gyámfiát. L. a 143. jegyz.

Levéltári rövidítések jegyzéke

1848–49.	HL Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc iratai
BA Ikv.	Csány-ir. Beadványok iktatókönyve
F. Ikv.	Csány-ir. Fogalmazványok iktatókönyve
KLI	Csány-ir. Komáromban lefoglalt iratok
NIBA	Csány-ir. Nem iktatott beadványok
NIF	Csány-ir. Nem iktatott fogalmazványok
Elnöki lev.	Görgey-lt. b/30. fasc. Görgey Arthur tbk. mint a feldunai m. kir. hadtest parancsnokának egyik elnöki levelezője. 1848. nov. 8.–1849. jan. 25.
Csány-ir.	MOL H 103 Csány László kormánybiztos iratai
Görgey-lt.	MOL P 295 A Görgey-család levéltára. Görgei Artúr gyűjtemény
IBA	Csány-ir. Iktatott beadványok
Hadparancs jkv.	Görgey-lt. b/35. fasc. Az 1848–49. magyar feldunai, utóbb VII. hadtest (Görgei Artúr, Gáspár, Pöltenberg tábornokok) eredeti hadparancs jegyzőkönyve. Dispositions Protokoll
HM Ált.	MOL H 75 Hadügyminisztérium. Általános iratok
Iktatókönyv.	Görgey-lt. b/31. fasc. Az 1848/9. magyar feldunai, utóbb VII-ik hadtest (Móga, Görgei Artúr, Gáspár, Pöltenberg tábornokok) eredeti iktatókönyve [sic!]
MOL	Magyar Országos Levéltár (Budapest)
OHB	MOL H 2 Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány és Kormányzóelnökség iratai
Tiszáninneni nő. ker. ir.	MOL H 147 Vegyes iratok. 10. doboz. A tiszáninneni nemzetőri kerület iratai
Vegyes	Csány-ir. 14. doboz. Vegyes iratok

Könyvészeti rövidítések

- Antal–Zétény* [Antal Lajos]–Zétény Győző: A szabadságharc honvéd-orvosai. Bp., 1948.
- Barta, 1952* Barta István: Kossuth és Csány. In: Századok, 86. (1952) 593–687. p.
- Bona, 1987* Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. 2. kiad. Bp., 1987.
- Bona, 1988* Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Bp., 1988.
- Gelich I–III.* Gelich Rikhard: Magyarország függetlenségi harcza 1848–49-ben. I–III. köt. Bp., é. n.
- Görgey Artúr I–II.* Görgey Artúr: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben. S. a. r.: Katona Tamás. I–II. köt. Bp., 1988.
- Görgey István I–III.* Görgey István: 1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika. I–III. köt. Bp., 1885–1888.
- Hermann, 1994* Hermann Róbert: Görgei Artúr és Kossuth Lajos levelezésének kiadatlan darabjai. In: Századok, 128. (1994) 922–999. p.
- Hermann: Csány* Hermann Róbert: Csány László, mint a feldunai hadtest kormánybiztosa (1848. szeptember 29.–1849. január 18.) In: Molnár, 1990. 133–219. p.
- HK** Hadtörténelmi Közlemények
- Katona I.* Katona Tamás szerk.: Az aradi vértanúk. I. köt. Bp., 1979.
- KLÖM XIII–XIV.** Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I–II. Szerk.: Barta István. Bp., 1952–1953. (Kossuth Lajos összes munkái XIII–XIV.)
- KLÖM XV.** Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. Szerk.: Barta István. Bp., 1955. (Kossuth Lajos összes munkái XV.)

- Molnár*, 1990 Kossuth kormánybiztosa, Csány László 1790–1849. Szerk.: Molnár András. Zalaegerszeg, 1990. (Zalai Gyűjtemény 30.)
- Pap* II. *Pap Dénes*: Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez 1848–1849. II. köt. Pest, 1869.
- Steier* *Steier Lajos*: Görgey és Kossuth. Bp., é. n.

PÁLFFY GÉZA – PERGER, RICHARD

A MAGYARORSZÁGI TÖRÖK HÁBORÚK RÉSZTVEVŐINEK SÍREMLÉKEI BÉCSBEN (XVI–XVII. SZÁZAD)¹

In memoriam in bellis Turcicis
in Hungaria defunctorum

„Szegény Istenben idvözült uram, az néhai tekintetes és nagyságos gróf rimaszécsi Széchy Dénes uram véletlenül, jó egészséges korában, sokaknak vélekedése ellen ez jelen való holnapnak ötödik napján, Bécsben ez világból kimúlt, énnekem és szegény árváinak nem kicsiny szomorúságinkra. Kinek meghidegült teste, mivel már egyebet nem kíván, hanem hogy az ő anyjának, az honnan vétetett, úgymint földnek, visszaadassék jövődő föltámadásnak üdeig. Ezokáért beszélgetvén én jó-akaró uraimmal, kiknek egyenlő tetszésekből és akaratból rendeltem azon üdvözült uramnak temetése napját ugyanott Bécsben, Szent Ulerich templomban, az hol maga testének nyugodalmát kívánta, az jövődő április hónap hetedik napjára. Minekokáért édes jóakaró gróf uram kegyelmedet szeretettel kérem, ha lehetséges, ne szánná azt az kis fáradságot fölvenni és azon helyre üdvözült uram temetésére asszonyommal ökegyelmével és szép gyermekével az megírt napra ne nehezteljen eljönni.”² 1650. március havának 30. napján Draskovich Sára, rimaszécsi Széchy Dénes egykori győri magyar vicegenerális özvegye a kor ezen szokásos formuláival³ tudatta az ország egyik legelőkelőbb főurával, Batthyány Ádám dunántúli kerületi és Kanizsával szembeni végvidéki főkapitánnyal férje váratlan halálát, majd hívta meg végső elbúcsúztatására.

1 Itt szeretném kifejezni őszinte köszönetemet és hálámat szerzőtársamnak, Prof. Dr. Richard Perger úrnak (Bécs), aki az alább részletesen ismertetendő ügynevezett Trautson-Codexből a magyarországi hadszíntéren szolgálatot teljesítő személyek sírköveire, illetve ezek későbbi történetére vonatkozó adatgyűjtését készségesen bocsátotta rendelkezésemre.

2 MOL P 1314 Batthyány cs. lt. No. 46 352.

3 Vö. több hasonló korabeli temetési meghívó szövegével: *Radvánszky*, 1879/1. 365–388. p.: Hatodik rész. Temetkezés. 1545–1711. passim, és *Deák*, 1879. passim. Érdemes megjegyezni, hogy a XVIII. század elejéről már temetési meghívó-minta is maradt fenn az utókorra. *Radvánszky*, 1879/1. 388. p.: No. 160.

A temetési meghívó néhány szava mégis jelentősen eltért a korabeli Magyarországon kelt hasonló invitálólevelek szövegétől. Széchy Dénes végakarata ugyanis az volt, hogy ne a magyar anyaföldben, hanem a Bécs városának nyugati külvárosában álló Szent Ulrich templomban helyezték örök nyugalomra.⁴ Vajon miért határozott úgy a XVII. század közepén egy előkelő magyar nemesi család sarja, hogy a magyar nemesség többsége számára még ebben az időben is idegennek tartott császárvárosban nyerjen örök nyugalmat? Széchy döntése azért is meglepő, mert a család Murány várának kápolnájában külön sírbolttal bírt. Ide temették 1618-ban édesapját, a neves dunántúli kerületi főkapitányt (1609–1618), Széchy Tamást, majd itt helyezték örök nyugalomra testvérét, az 1625-ben meggyilkolt egykori felső-magyarországi generálist (1622–1623), Györgyöt, azután 1643-ban özvegyét, Homonnai Drugeth Máriát is.⁵ Ugyanakkor Dénes halálának bécsi helyszíne sem tette volna feltétlenül szükségessé, hogy a *Hofburg*tól alig egy kilométernyire fekvő Szent Ulrich templomba kérje eltemettetését. Az eddig feltárt adatok szerint ugyanis a Bécsben elhunyt magyarok nem ott, hanem magyarországi családi sírboltjaikban vagy sírkápolnáikban temetkeztek — miként például a császárvárosban 1609. május 5-én meghalt Illésházy István nádor, akit éppen három hónappal később Bazin városában kísérték utolsó földi útjára.⁶

Draskovich Sára azonban — a fent idézett meghívó tanúsága szerint — teljesítette néhai férje oly rejtélyes végakarátát. A Szent Ulrich templom fennmaradt számadásai szerint az ez időben 10 rajnai forintba kerülő sírhely árának megfizetése sem jelenthetett számára komolyabb problémát.⁷ Hogy Széchy síremléke avagy földi maradványai a templom régóta elfalazott sírboltjában⁸ napjainkra megmaradtak-e avagy 1683-ban elpusztultak, amikor a török nagyvezír, Kara Musztafa éppen a templom közelében állíttatta fel sátrát,⁹ annak megállapítása a további osztrák régészeti feltárómunka feladata lesz. Ugyanakkor elsősorban a magyar történeti kutatásoknak kell majd végső választ keresni arra, hogy

4 A számtalan alkalommal újjá- és átépített Ulrichskirche ma Bécs 7. kerületében, a Neustiftgasse és a Burggasse határolta Ulrichsplatzon áll. *Aschinger*, 1920.

5 *Nagy I.*, X. köt. 533. p.

6 Pálffy Katalin temetési meghívója Révay Péterhez. 1609. július 9., Bazin. *Deák*, 1879. 161–162. p.: No. XLVIII.

7 *Aschinger*, 1920. 13. p.

8 Dr. Elfriede Fabernek, a bécsi 7. kerület kiváló ismerőjének szíves szóbeli közlése, amelyet ezúton is őszintén köszönök.

9 *Aschinger*, 1920. 15–16. p.

1) milyen indítékokkal és okokkal magyarázható, valamint

2) a törökkor mindkét századában — illetve a következő, még kevésbé ismert XVIII. században is — egyedinek tekinthető-e Széchy Dénes esete.

Noha az első kérdésre ez ideig még nem sikerült megnyugtató választ találnunk, Széchy döntésének körülményeit elsősorban udvari és császárvárosi kapcsolatainak feltérképezésével véljük megismerhetőnek. Az sem elképzelhetetlen azonban, hogy az egykori szécsiszigeti kapitány döntésének indítékai azon kapcsolataira vezethetők vissza, amelyeket a grazi jezsuita gimnázium diákjaként¹⁰ 1623-tól épített ki a vele egy iskolapadot koptató, és később Grazban, illetve Bécsben meghatározó szerepet játszó osztrák nemesi ifjakkal. A magyar nemesség bécsi és udvari neveltetésének, és kapcsolatrendszerének ez ideig meglehetősen elhanyagolt vizsgálata — véleményünk szerint — az elkövetkező évtizedek egyik legfontosabb kutatási feladata kell, hogy legyen. Mindenekelőtt azért, hogy végre választ kaphassunk, milyen szerepet játszottak a magyar rendek és a nemesség képviselői a Magyarországot érintő legfontosabb udvari döntések és a központi hivatalok által kibocsátott különféle rendeletek előkészítésében, valamint meghozatalában.

A most közzétett adattár részben a Széchy Dénes döntésével kapcsolatban megfogalmazott második kérdés, részben pedig egy, a német–osztrák–magyar kutatók szempontjából ugyancsak érdekes és fontos, de kellőképpen még szintén nem vizsgált témakör,¹¹ nevezetesen: a XVI–XVII. században a magyar hadszíntéren szolgált főként osztrák, birodalmi és egyéb idegen származású hadvezérek, tisztek, nemesek, valamint a katonai igazgatás vagy a török elleni diplomácia bármely szintjén működő személyek életpályájának további kutatásához kíván adalékokkal szolgálni. A még korántsem teljes, de később még tovább bővíthető — sőt elsősorban a XVII. század második felére, valamint a törökellenes felszabadító háború tisztikarára vonatkozó kutatásokkal bővítendő — alábbi adatbázisban szereplő magyar és idegen személyeket mindenekelőtt két dolog köti igen szorosan össze. Egyrészt életpályájuk valamely szakaszában, sőt nem ritkán több évtizeden vagy akár egész életükön át különféle katonai, diplomáciai vagy hadügyigazgatási tisztségekben mindnyájan szolgáltak a Habsburg-birodalom törökellenes magyarországi hadszínterén. Másrészt mindannyiukat a császárváros valamelyik templomában

10 *Andritsch*, 1965. 51. p.

11 A XVI. századra vonatkozóan egyedül Antonio Liepoldnak éppen az elmúlt hónapokban megjelent érdekes kötete jelent kivételt, amelynek szerzője számos korabeli németországi nyomtatott forrás mellett munkája során elsősorban a bécsi Hadilevéltár *Bestallungen* (ÖStA KA Best.) elnevezésű irategyűjtését aknázta ki. *Liepold*, 1998.

vagy kolostorában temették el, noha gyakran Béctől meglehetősen távol, akár Felső-Magyarországon, akár Konstantinápolyban érte őket a halál.

A több mint félszáz személyre vonatkozó alábbi adatok túlnyomó többsége az 1630 előtti időszakból származik. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy adatárunk legfontosabb levéltári forrásául a bécsi Osztrák Nemzeti Könyvtár kéziratárában őrzött úgynevezett *Codex Trautsonianus* szolgált (Österreichische Nationalbibliothek, Wien. Handschriftensammlung, Codex series nova No. 12 781.). Fent említett kutatási területünk szempontjából a kötet annak ellenére is óriási jelentőséggel bír, hogy 1630-ban keletkezett eredetije — feltételezhetően a XIX. században — elveszett, Franz von Smitmer 1785-ben kiegészítésekkel bővített másolatában azonban fennmaradt az utókorra. A kódex összeállíttatója ugyanis 1630-ban a császárvárosban található templomokban és kolostorokban fellelhető csaknem valamennyi középkori és koraiújkorai sírkő feliratát lemásoltatta. Miután az 1683. évi török ostrom eseményeinek, majd II. József egyházpolitikai rendelkezéseinek, végül pedig a II. világháború pusztításainak következtében ezen sírkövek igen jelentős része elveszett vagy teljességgel olvashatatlanná vált, a kötet valódi kincseshányója a középkori és koraiújkorai művészettörténeti, régészeti és természetesen az egyes személyekkel vagy — miként esetünkben is történt — bizonyos csoportjaikkal foglalkozó történeti kutatásoknak egyaránt.

Noha a *Codex Trautsonianus* készítője az egyes templomok és kolostorok (a St. Stephanskirche, az egykori Minoritenkloster, a St. Michaelskirche, a Schottenkloster, az egykori Kloster St. Dorothea, az egykori Bürgerspitalkirche stb.) rendjében vette számba az 1630-ban meglévő sírköveket, magunk a török háborúk magyar és idegen résztvevőinek adatait a könnyebb keresés érdekében a személynevek ábécérendjében tettük közzé. A másolatban fennmaradt sírfeliratokat külön nem közöltük, ezek kritikai kiadását — a kisebb részben fennmaradt eredeti síremlékeken még láthatókkal történő összeolvasást követően — ugyanis már tervbe vette és folyamatosan végzi az Osztrák Tudományos Akadémia egy különleges kutatócsoportja (Inchriften-Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften).¹² Ugyanakkor, amennyiben az a sírfeliratról vagy más adatokból megállapítható, a személynév után megadtuk születésének és halálának minél pontosabb dátumát és helyét, majd annak a templomnak vagy kolostornak a nevét, amelyben eredetileg eltemették. Ha a sírkövet később, főként II. József uralkodása alatt — mi-

12 Egy hasonló vállalkozásra a szomszédos országok tudományos akadémiaival történő együttműködésben a történeti Magyarország vonatkozásában is igen nagy szükség lenne, hiszen — ha csak a Wick Béla által 1933-ban ismertetett, szerfelett gazdag kassai sírkő-anyagot tekintjük (Wick, 1933) — az elmúlt fél évszázadban a pusztulás nagysága elrémisztő.

ként az például az egykori Kloster St. Dorothea esetében idősebb Niklas Graf zu Salm (†1530) síremlékével történt¹³ — más templomban újra felállították, azt külön jeleztük. Ugyancsak itt utaltunk arra — amennyiben rendelkezünk róla megbízható információval —, hogy a sírkő napjainkig fennmaradt, avagy elpusztult az idők folyamán. Végül a síremlékek történetének adatait szögletes zárójelben a Trautson-Codex vagy azon forrás, esetleg irodalom követi, ahonnan a sírkőről és a temetés körülményeiről ismereteinket szereztük.

Jóllehet, tisztában vagyunk azzal, hogy szinte reménytelen vállalkozás a több mint félszáz — nem csekély részben alacsony katonai–hivatali tisztséget betöltő¹⁴ és ezért az irodalomban gyakran teljességgel ismeretlen — személy teljes életrajzi adattárának összeállítása, mégis igyekeztünk mindegyikőjükre minél több és lehetőleg levéltári forrásokon alapuló, megbízható adatot felkutatnunk. Az utóbbit azért tartjuk külön is hangsúlyozandónak, mert koraujkori történetírásunk legkiválóbb munkái sem mentesek azoktól a — néha meglehetősen durva — hibáktól, amelyek egy-egy elavult múlt századi vagy XX. század eleji összefoglaló felületes kutatásainak vagy hiányos ismereteinek kritika nélkül történő átvételéből erednek. Ezért a temetkezés és a sírkő történetének adatait — beljebb szedve — az adott személy pályafutásának időrendjében legfontosabb életrajzi adatai és tisztségei követik. (Amennyiben az alig ismert elhunyt kivül valamely Magyarországon szolgált családtagjára vonatkozóan is sikerült adatokat felkutatnunk, azt kisebb betűkkel és még beljebb szedve összehasonlító jelleggel közöltük.) Bár minden egyes személy esetében igyekeztünk legalább a sírfeliratán szereplő tisztségeinek időhatárait megállapítani, sajnos — a XVI. század meglehetősen szórt és még kevésbé feltárt levéltári forrásanyaga miatt — néhány esetben még ez sem sikerült. Miután azonban néhány korábbi adattárunkhoz¹⁵ hasonlóan — a fentiekben részletesen kifejtett alapvető fontosságú kutatási témák szorgalmazásán túl — jelen adatbázissal is egy majdani koraujkori magyarországi archontológiai kézikönyv, illetve életrajzi lexikon elkészítését szerettük volna elősegíteni, őszinte köszönettel várjuk a törökkorral foglalkozó kollégáinktól a függelékben közzétett adatok kiegészítését, avagy szükség esetén korrigálását.

13 *Newald*, 1879/1.

14 Már önmagában is figyelemreméltó az a tény, hogy a XVI. században egy egyszerű komáromi végvári katona (Karl Ligsalz) vagy egy magyarországi fizetómester (Christoph Gannabitzer) és felesége is megegyezhet, hogy a császárváros legelőkelőbb templomába, a Stephansdomba temettesse magát. Ennek a gyakorlatnak a körülményeit is ugyancsak érdemes lenne a jövőben alaposabban megvizsgálni.

15 *Pálffy*, 1995. és *Pálffy*, 1997/1.

Adattár

Arco, Titus Vespasianus Graf von (†1594. 11. 11. előtt, valószínűleg augusztusban, Győr ostromakor) — egykori Minoritenkloster, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 126.]

1594 egy német gyalogos zászlóalj kapitánya Győrben (*Hauptmann über ein Fähnlein deutscher Fußknechte in Raab*) (Uo.)

Vö.: A családból már 1551-ben Felix Graf von Arco egy 6 zászlóaljból álló német gyalogosregiment ezredeseként (*Oberst über 6 Fähnlein deutscher Fußknechte*) szolgált a magyar hadszíntéren. (ÖStA KA AFA 1551/5/4.)

Asquier,¹⁶ Michel d' (*1598, Marseille–†1664. 07. 22.) — **Stephanskirche, fennmaradt, napjainkban a déli torony halljában látható** [Richard Perger írásbeli közlése a készülõ bécsi sírköfelirat-kataszterbõl.]

az Oszmán Birodalomban kereskedõ kalmároktól vagy esetleg török fogságban sajátítja el páratlan tökéletességgel a keleti nyelveket (*Hamilton*, 1994. 139. p. és *Hiller*, 1997. 208. p.)

1610-es évek–†1664 I. Mátyás, II. és III. Ferdinánd, majd I. Lipót császárok „tanácsosa” (L. ma is olvasható sírfeliratát. Vö. *Hamilton*, 1994. 139. p.: 62. jegyz.)

1617–1663/64 a keleti nyelvek fõtolmácsa az Udvari Haditanácsban (miként sírfeliratán olvasható: „*lingvarvm orientalivm primarius interpret*”, azaz németesen *Hofdolmetscher für orientalische Sprachen*) (1617: *Hiller*, 1997. Még kellõen nem tisztázott felmentését követõen a tisztségben utódja: Franz von Mesgien Meninski lett. *Meienberger*, 1973. 81. p.: 29. jegyz., *Hiller*, 1992. 71. p. és *Hamilton*, 1994. 140. p.)

1618 részt vesz a komáromi béketárgyalásokon (*Hiller*, 1992. 75. p.)

1625 részt vesz a kőhídyarmati avagy szõgyéni béketárgyalásokon (*Meienberger*, 1973. 81. p.: 30. jegyz.)

1630 követ az újonnan kinevezett Adzsem Haszán budai pasához (ÖStA KA HKR KIA XV. 26.)

16 Köszönöm Hiller István kollégám segítségét, aki az általa összegyűjtött, d'Asquier-ra vonatkozó irodalmat készséggel bocsátotta rendelkezésemre.

- 1637, 1641–1642 különböző török–magyar határügyekben folyó tárgyalásokon és budai követségekben, majd a második szőnyi békétárgyaláson vesz részt (*Meienberger*, 1973. 82. p.: 32. jegyz. és *Hiller*, 1992. 75. p.)
- 1650 ismét követ az újonnan kinevezett Kara Murád budai pasához (ÖStA KA HKR KIA XV. 32., ÖStA FHKA HKA HZAB Bd. 96/II. fol. 181–182. és *Meienberger*, 1973. 82. p.: 32. jegyz.)
- Tolmácsi tevékenységének összefoglalása és a diplomáciai kapcsolatokban betöltött szerepének elemzése: *Meienberger*, 1973. 80–82. p., *Hiller*, 1992. 71–75. p. és 86–88. p., *Hamilton*, 1994. 139–140. p. és *Hiller*, 1997. 208. p. A tolmácsok közötti rivalizálásra: *Hiller*, 1993.

Bánffy Bálint, tallóci (*1537–†1573. 08. 07., Bécs) — egykori Kloster St. Dorothea, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 230.]

- 1571–†1573 kanizsai főkapitány (*Grenzoberst in Kanischa*) (Lazarus von Schwendi ajánlására kapja meg a tisztséget. *Pálffy*, 1997/1. 279. p. és *Vándor*, 1994. 312. p.)
- 1573-ban Bécsben bekövetkezett haláláról Istvánffy Miklós históriája is tudósít: „*Valentinus Banffius Thallocianus a Suendio ad id muneris commendatus bene gesserat, sed nuper Viennae decesserat.*” (*Istvánffy*, 1622. 532. p.)

Basta, Giorgio (*1544, Ulpiano–†1607. 11. 20., Prága, szélütésben) — egykori Minoritenkloster,¹⁷ a síremléket felesége, Anna de Lindekerke, gyermekei, Ferdinand és Magdalena, valamint veje, Franz von Medina állíttatta; feltételezhetően 1784 és 1789 között pusztult el [ÖNB Codex-Trautson, p. 123.]

- Apja Demetrius Basta (†1571, Bassignana), anyja Magdolna Rosini (*Veress*, 1909. XXVII–XXVIII. p.)
- Felesége Anna de Lindekerke (†1619. 03. 29., Courtray) (Uo. XXXIII. p.)
- 1550-es évek Astiban nevelkedik (Uo. XXVII–XXVIII. p.)
- 1568–1571 Németalföldön katonáskodó apja mellett szolgál (Uo.)

17 1607 őszén ugyan a prágai Szent Tamás templomban ravatalozták fel (*Veress*, 1913. XXX. p.), végül azonban a bécsi *Minoritenkloster*ben temették el.

- 1570-es évek bátyja, Nicolo Basta kapitány zászlóaljában szolgál az ő helyetteseként Németalföldön (Uo. XXVIII. p.)
- 1580-as évek–1597 *Archibusier*-kapitány (*Hauptmann*), majd *Landsknecht*-kapitány és egyéb tisztségek betöltője a spanyol király zsoldján Németalföldön (Uo. XXVIII–XXXII. p.)
- 1589 főhadbiztos (*Kriegskommissar*) Karl Graf von Mansfeld 15 zászlóaljnyi lovassága élén (Uo.)
- 1590 500 könnyebb fegyverzetű lovas kapitánya (*Hauptmann über 500 geringe Reiter*) Sándor páрмаi herceg Franciaország ellen vezetett seregében (Uo.)
- 1590 körül–†1607 spanyol királyi, majd császári haditanácsos (*Kriegsrat*) egyaránt (Uo. A címet haláláig viseli.)
- 1592 a Franciaországban spanyol zsoldon harcoló lovasság parancsnoka (*Kommandant der spanischen Reiterei in Frankreich*) (Uo.)
- 1596–1597 a hollandiai Geldern-tartomány kormányzója (*Gubernator*) (Uo.)
- 1596–†1607 Freiherr (liber baro) und Herr in Sult Flandriában (Uo.)
- 1597 főtábornemester-helyettes (*Oberstfeldmarschalleutnant*) (ápr. 29. Bestallung B. részére a tisztségről. ÖStA KA Best. No. 526. és Pálffy, 1997/2. 49. p.)
1598. febr. a császári könnyűlovasság főparancsnoka (*General über die geringe Reiterei/generalis capitaneus super universum exercitum equestrem levis armaturae*) (Heischmann, 1925. 254. p.)
- 1598 100 vallon lovas felfogadásával bízzák meg, amely mintegy kíséretül szolgál előbbi tisztéhez (1598. febr. Bestallung B-nak. A kompánia végül egészen B. haláláig, sőt átszervezve még azután is, 1608-ig áll fenn. ÖStA KA Best. No. 561., No. 563., Kele-*nik*, 1991. 104. p. és Heischmann, 1925. 254. p.)
- 1598 tábori főhadszertárnok (*Oberstfeldzeugmeister*) (Veress, 1909. XXXIII. p.)
- 1598–†1607 aransarkantyús lovag (*eques auratus*) (1598. febr. 16. II. Rudolf császár üti lovaggá. Veress, 1909. XXXIII. p.)
- 1599–1601 ideiglenesen megbízott felső-magyarországi főkapitány (*Verwalter des Feldoberstamtes in Oberungarn*) (Pálffy, 1997/2. 273. p. Vö. 1599. szept. 28. Utasítás B-nak a tisztségről: ÖStA KA AFA 1599/9/2. Kiadása: Veress, 1909. 266–279. p.: No. 328.)

- 1599–1601 maga 500 vallon lovast vezet (*Heischmann*, 1925. 254. p.)
- 1602 újra 1000 vallon *Archibusier* ezredese (*Oberst über 1000 wallonische Archibusier*) (1602. aug. 12. Bestellung B-nak a tisztségről. Korábbi lovasságát kellett erre a létszámmra feltöltenie. Ezrede 1605-ig különböző kapitányok parancsnoksága alatt Erdélyben szolgál. Uo. 209. p., 254. p. és *Kelenik*, 1991. 105. p.)
- 1602–1604 Erdély kormányzója (*Gubernator in Siebenbürgen*) (*Veress*, 1913. XV–XXI. p.)
- 1604 főtábornester (*Oberstfeldmarschall*) (Uo. XXI. p.)
- 1604–1605 Mátyás főherceg főhadparancsnok (*Generaloberst*) helyettese (*Generaloberstleutnant in Ungarn*) (1604: Uo.; 1605. aug. 29. Mátyás főherceg tudatja Batthyány Ferencsel B. újbóli kinevezését. MOL P 1313 Memor. No. 737.)
- 1604–†1607 Máramaros vármegye ispánja és Huszt grófja (*Gespan der Gespanschaft Máramaros und Graf in Huszt*) (*Fallenbüchl*, 1994. 85. p.; A címet haláláig viseli.)
1605. júl. 20. felveszik az alsó-ausztriai *Herrenstandba* az új családok közé (*Schimka*, 1967. 57. p. és *Veress*, 1913. XXV. p.)
1605. szept. 4. II. Rudolf felveszi a *Reichsgrafenstandba* (*Buzási*, 1979. 91. p.)
- 1606 felveszik a csehországi *Freiherrstandba* (*Veress*, 1913. XXVI. p.)
- †1607. nov. 20., Prága, szélütés „*Básta megholt 20. novemb. 1607.*” (Sarmasághy Zsigmond levele Szamosközy Istvánhoz. Gerend, 1608. jan. 21. *Radvánszky*, 1879/2. 35. p.: No. VIII. és *Veress*, 1913. XXVIII. *Wißgrill* és az őt követő irodalom téved, amikor azt állítja, hogy B. augusztus 26-án halt meg. *Wißgrill*, Bd. 1. 308. p.)

Bettauer, Mathes (†1569. 06. 12.) — **St. Michaelskirche, valószínűleg fennmaradt** [ÖNB Codex-Trautson, p. 144.]

felső-magyarországi tábori postamester (*Feldpostmeister im oberen Kreis Ungarn*) (Uo.)

Breuner, Friedrich (*1542–†1583. 08. 19., Konstantinápoly¹⁸) — Schottenkloster, eltemették: 1584. 01. 10. [ÖNB Codex-Trautson, p. 212.]

Apja Philipp Breuner (*1500 körül–†1556. ápr. 23., Bécs), anyja Elisabeth von Windischgrätz (*1519–†1568/1573 között) (*Lanjus*, 1938. Tafel IV.)

1554 a padovai egyetemen tanul (*Luschin*, 1882. 15. p.)

királyi tanácsos (*königlicher Rat*) (*Lanjus*, 1938. Tafel IV.)

kamarás (*Kämmerer*) (Uo.)

Ernő főherceg főkamaraása (*Oberstkämmerer Erzherzog Ernsts*) (ÖNB Codex-Trautson, p. 212.)

1581–1583 konstantinápolyi Habsburg követ (*Orator zu Konstantinopel*) (*Kovács–Fenyvesi*, 1986. 347. p.)

Breuner, Hans, Freiherr zu Stübing, Fladnitz und Rabenstein (*1549–†1594. 05. 15.) — Schottenkloster [ÖNB Codex-Trautson, p. 211.]

Apja Philipp Breuner (*1500 körül–†1556. ápr. 23., Bécs), anyja Elisabeth von Windischgrätz (*1519–†1568/1573 között) (*Lanjus*, 1938. Tafel IV.)

†1594-ig birodalmi tanácsos (*Reichshofrat*) (Uo. Tafel XI.)

†1594-ig kamarás (*Kämmerer*) (Uo.)

†1594-ig Moson vármegye ispánja (*Gespan der Gespanschaft Moson*) (Uo.)

1589–†1594 magyaróvári kapitány (*Hauptmann in Ungarisch Altenburg*) (1589. dec. 11. B. *Artikelbriefje* a magyaróvári német *Landsknechtek* részére. ÖStA HHStA Schloßarchiv Grafenegg, Archiv Breuner, Militaria Schachtel 152. No. 3. 1589. Dez. 11.)

Breuner, Hans, Freiherr zu Stübing, Fladnitz und Rabenstein (*1570–†1633. 10. 03.) — Schottenkloster [*Lanjus*, 1938. Tafel VI.]

Apja Seifrid Breuner (*1538–†1594. jún. 27.), anyja Elisabeth Freiin von Eizing (Uo. Tafel IV.)

18 Breuner gutaütésben halt meg Konstantinápolyban augusztus 19-én (*Hurmuzaki*, 1900. 669. p.: 1. jegyz.). A család életrajzi adatainak összegyűjtője szerint viszont augusztus 10-én egy lovasbalesetben vesztette életét (*Lanjus*, 1938. Tafel IV.). Ez azonban tévedés, hiszen 13-án még maga Breuner írt jelentést II. Rudolf császárhoz a szultáni fővárosból. *Hurmuzaki*, 1900. 668–669. p.: No. CXII.

- Első felesége Elisabeth Konstanzia Freiin von Harrach (*1576–†1625. aug. 18., őt is a *Schottenkloster*ben helyezték örök nyugalomra; esküvőjük: 1595. nov. 19., Bécs), második felesége Maria Blanka von Arch (Arco) (*1595 körül–†1650 körül; esküvőjük: 1626–1627 fordulója táján). (Uo. Tafel VI.)
- 1581 a padovai egyetemen tanul (márc. 30. *Luschin*, 1882. 15. p.: No. 53.)
- 1598–1599 egy 3000 fős német gyalogosregiment ezredese (*Oberst über 3000 deutsche Fußknechte*), amelyet feltételezhetően a cseh vagy morva rendek segítségével fizetnek (1598. máj. 25. Bestallung B-nek tisztségéről, ill. fizetési Bestallung. ÖStA KA Best. No. 583., júl. 5. B. egy mustrahivatalnokot kér ezrede megmustrálására. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 200. fol. 605., fol. 607., fol. 617–618., júl. 28. előtt az ezred mustrája Skalitznál. *Heischmann*, 1925. 229. p.; 1598–1599 tele: B. ezredét Giorgio Basta parancsnoksága alá rendelik. Uo.; 1599. márc. Elbocsátják az ezredet. Uo.)
1600. nov. 30. B. kéri, hogy a bécsi helyőrségi gyalogságnál alkalmazzák (ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 204. fol. 557.)
- 1600 egy regimentnyi német gyalogos ezredese (*Oberst über ein Regiment deutscher Fußknechte*) (1600. márc. 14. Már ajánlják B-t II. Rudolf császárnak egy regimentnyi gyalogos élére. Uo. Reg. Bd. 205. fol. 7., jún. 27. előtt Hans Gallt és Thomas Sichert rendelik az ezred „Ygla”-ban történő mustrájára., júl. 15. Már valóban szolgál B. ezrede. *Heischmann*, 1925. 229. p., nov. 8. Tárgyalások folynak az ezred elbocsátásáról. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 205. fol. 28., nov. 21. Baranics Mátyás mustramestert rendelik biztosnak az ezred elbocsátására. Uo. fol. 286.)
- 1601 egy 3000 fős német gyalogosregiment ezredese (*Oberst über 3000 deutsche Fußknechte*), amelyet a cseh rendek adójából fizetnek (1601. márc. 23. Bestallung B-nek ezredesi tisztségéről, ill. fizetési Bestallung. ÖStA KA Best. No. 680., aug. 8. után Morvaországban megmustrálják B. ezredét. *Heischmann*, 1925. 229. p., nov.–dec. II. Rudolf beleegyezik a B- és a Pernhausen-féle ezredek egyesítésébe. B. köteles ezredének létszámát 3000 főre növelni. Uo. Vö. még *Veress*, 1909. 597. p.: No. 787.)
- 1601 a Georg Paradeiser volt kanizsai főkapitány és társai felett ítélező delegált bíróság tagja (*Cerwinka*, é. n. 441. p.)

- 1602–1605 egy 5000 fős német gyalogosregiment ezredese (*Oberst über 5000 deutsche Fußknechte*), amely főként Erdélyben szolgált (1602. jan. B-nek elrendelik újabb 6 zászlóalj felfogadását, majd Erdélybe rendelik. *Heischmann*, 1925. 229. p. és *Veress*, 1909. 643. p.: No. 843. és 682. p.: No. 892., márc. 15. Bestallung B-nek az így létrejövő 5000 fős gyalogezredről. ÖStA KA Best. No. 708. Vö. még *Veress*, 1909. 667. p.: No. 868., márc. Mustra Mistelbachnál. *Heischmann*, 1925. 229. p.; 1604. máj. Az ezred átszervezése a katonák lázadása miatt meghiúsul. Uo. és igen részletes adatokkal: *Veress*, 1913. passim; 1605: ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 214. fol. 6.)
- 1603–†1633 haditanácsos (*Hofkriegsrat*) (1603-tól viseli B. a címet. *Heischmann*, 1925. 229. p.: 716. jegyz.; A címet haláláig viseli.)
1605. okt. 14. B-t bízzák meg a kanizsai végeken Boeckai István pártján álló felkelők elleni csapatok feletti parancsnoksággal. (ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 214. fol. 491., fol. 51. és *Heischmann*, 1925. 229. p.: 716. jegyz.)
- 1605–1606 mezei főhadszertárnok (*Oberstfeldzeugmeister*) (1605. dec. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 214. fol. 280.; 1606. okt. 7. Tudatják B-rel, hogy Adolf von Althan kapta meg a tisztséget. Uo. Reg. Bd. 216. fol. 151., okt. 12. és *Hauser*, 1949. 69. p.)
- 1606–†1633 győri végvidéki főkapitány (*Grenzoberst in Raab*) (*Pálffy*, 1999)
1620. máj. 1. II. Ferdinánd a *Wohlgeboren* titulust adományozza B-nek és kibővíti címerét (*Lanjus*, 1938. Tafel VI.)
- 1627 előtt–†1633 kamarás (*Kämmerer*) (1627–1628: *Fellner-Kretschmayr*, 1907/Bd. 2. 215. p.: No. 12/III/W. A címet haláláig viseli.)
- 1627–†1633 titkos tanácsos (*Geheimrat*) (A címet haláláig viseli.)

Capizucchi, Camillo (*1537–†1597. aug. vége–szept., Komárom) — egykori Minoritenkloster, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 119.]

római előkelő család sarja (Uo.)

1597 a VIII. Kelemen pápa zsoldján Magyarországon szolgáló mintegy 9000 pápai zsoldos hadsereg főkapitány-helyettese (*Generalleutnant der päpstlichen Truppen [ca. 9000 Soldaten] in Ungarn*) Gianfrancesco Aldobrandini főparancsnok alárendeltségében (*Banfi*, 1939. 215. p.)

1597. aug. meghatározó szerepet játszik Pápa várának visszafoglalásában (Pálffy, 1997/2. passim)

†1597. aug. vége–sept. Komáromban meghal még a pápai táborban kirobbant járvány során szerzett betegségében (Banfi, 1939. 224. p.)

Černović, Mihajlo, „de Macedonia” (†1575. 06. 04.) — Schottenkloster, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 214–215.]

Apja Petr Černović „de Macedonia” a család itáliai kereskedő ágából (Uo.)

Felesége Jovanka, fia pedig: Maksimilijan. Még két leányáról is tudunk. (Žontar, 1973. 158. p. és 161. p.)

1556–1563 I. Ferdinánd titkos ügynöke Konstantinápolyban (*Gehei-magent in Konstantinopel, secretarius explorator*) (Uo. 170–211. p.)

1558–1563 egyúttal a konstantinápolyi velencei követ (*bailo*) főtolmácsa (*Großdragoman des bailo*) (Žontar, 1971. 172–208. p.)

1562. júl.–aug. Velence követe Szelim szultánfihoz három leányának esküvőjére (Uo. 199–200. p.)

1564. dec.–1565. márc. II. Miksa követe a szultánnak járó ajándékkal (*Ehrengeschenk*) Konstantinápolyban és a békétárgyalások ügyében (Uo. 214–217. p.)

1564–†1575 II. Miksa császár diplomatája és tanácsosa (Uo. 211–222. p.)

1565. jún.–okt. II. Miksa *internunciusa* a portán (Uo. 217. p. és Kovács–Fenyvesi, 1986. 346. p.)

1567. márc. II. Miksa követségében jár Liszabonban egy perzsa szövetség létrehozása érdekében (Žontar, 1971. 219. p.)

1572 II. Miksa követe Itáliában (Uo. 220–221. p.)

Kém- és diplomáciai tevékenységének alapos feldolgozása: Žontar, 1971. és Žontar, 1973. (Halálának dátumát — nem ismervén a sírkő 1630-ból fennmaradt feliratát — 1576-ra teszi: Žontar, 1971. 222. p. és Žontar, 1973. 161. p.)

Dampierre, Henri Du Val (Duval), comte de¹⁹ (*1580, Han várában–†1620. 10. 09., Pozsony²⁰) — egykori Minoritenkloster, sírkövét fiai állíttatták, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 124. Vö. még *Janko*, 1876.]

Apja Jacques Du Val, Mondreville ura, anyja Nicolas de Bossut lovagnak, Bazoche bárójának és Han urának idősebb leánya (Sahin-Tóth Péter szíves közlése.²¹)

1601 előtt valószínűleg a németalföldi spanyol hadseregben katonászkodik, hiszen 1601 áprilisából már arról tudunk, hogy császári szolgálatba akar állni (*Janko*, 1876. 74.)

1602–1604 több száz (800–1200), főleg vallon lovas kapitányaként (*Hauptmann ca. 800-1200 wallonischen Reiter*) szolgál Lipppa, Lugos, Jenő és az erdélyi végék vidékén II. Rudolf zsoldján (*Verecs*, 1913. 14–15. p.: No. 981., 20. p.: No. 992., 95. p.: No. 1101. és 99. p.: No. 1106., 395. p.: No. 1517., 400. p.: No. 1522., 402–403. p.: No. 1525., 425. p.: No. 1557., 499. p.: No. 1643., 500. p.: No. 1646.; *Heischmann*, 1925. 258. p.: 861. jegyz. és 1603. júl. 5.: BN, FF 18989. fol. 641.)

1605 Esztergom várának megbízott főkapitánya (*Verwalter der Oberhauptmannschaft der Grenzfestung Gran*) Adolf von Althan távozását, majd Ulrich Graf von Öttingen halálát követően az erősség töröknek történő feladásáig — ezen tettéért 1606. febr. 22-én Pozsonyból a bécsi *Hofburg*ba, Ferdinand Graf zu Hardegg és Georg Paradeiser egykori börtönébe viszik, de utóbb kegyelmet kap (1605. aug. után: ÖStA KA HKR Akten Exp. 1605. Aug. No. 101., *Heischmann*, 1925. 206. p.: 643. jegyz., 234. p.: 745. jegyz. és 258. p.: 861. jegyz., valamint a vár fel-

19 Azaz magyarosan: Henri Du Val, Dampierre grófja (Dampierre birtok és uradalom Campagneban). Miután a korabeli források és történészek a gróftól általában csak Dampierre-ként, azaz Dampierre grófjaként emlegették, ezért az általános gyakorlatnak megfelelően magunk sem Du Val családnevét, hanem grófi nevét helyeztük adatbázisunk ábécérendjébe.

20 Egy levele Batthyány Ferenchez közvetlenül a halála előtti hetekből fennmaradt a Batthyány család levéltárában. MOL P 1314 Batthyány cs. It. No. 9660. (1620. szeptember 24., Bécs-újhely).

21 A hosszú török háborúban a magyar hadszíntéren szolgáló francia, lotharingiai és vallon katonaságra vonatkozóan Sahin-Tóth Péter folytat évek óta kutatásokat. A Dampierre-ről és Overbroekről számomra átadott adatait ezúton szeretném neki barátsággal megköszönni.

- dására és D. sorsára: *Gömöry*, 1893. 146. p., ill. *Montreux*, 1608. 1029–1032. pp. Az ellene folytatott hadbírószági eljárás iratai: ÖStA KA Prager HKR Akten 1606/No. 104. és No. 107., vö. még: BN, FF 15920. fol. 25.)
- 1606 II. Rudolf császár megbízottjaként részt vesz a Bocskai Istvánnal kötött bécsi béke előkészítésében (MOE, XII. köt. 249–252. p.)
- 1609–1613 500 (5 kompánia) *Archibusier* és 300 rác lovas ezredese (*Oberst über 500 Archibusier und 300 räzische Reiter*) Hans Breuner győri végvidéki főkapitány alárendeltségében (1609. jan. 26. Bestellung D. részére 500 *Archibusier*ről, amely szerint mustrájuknak márc. 3-án kellett lenni Ebenfurtnál. ÖStA KA HKR Akten Reg. 1609. Jan. No. 46. Vö. még Uo. Exp. 1609. Febr. No. 53.; 1610–1611: Az ezredet többször átszervezik, de 1610-ben megmaradnak Breuner alárendeltségében; 1611-ben viszont a csehországi hadjáratban vesznek részt; 1612: Előbb Kassa környékén, majd Komárom, Győr és Moson vidékén táboroznak 1613 elején történt elbocsátásukig. *Heischmann*, 1925. 258–259. p.)
- 1610 körül–†1620 kamarás (*Kämmerer*) (*Janko*, 1876.; A címet haláláig viseli.)
- 1613–†1620 haditanácsos (*Hofkriegsrat*) (*Heischmann*, 1925. 259. p.; A címet haláláig viseli.)
- 1613–†1620 *bestelter Oberst* (Uo.; A címet haláláig viseli.)
- 1616 300 kozák lovas, 100 német *Archibusiert* és 1000 gyalogost fogad Ferdinánd főherceg számára és velük részt vesz a Velence elleni Isonzó-menti harcokban (1613. aug. Uo.)
- 1617 500 *Archibusiert*, majd 1500 hajdút fogad fel a császár szolgálatába (1617. júl. 24., ill. szept. 16. Megbízások D. számára. Uo.)
- 1618 a Csehországba vezényelt magyar hadinép főparancsnoka (*Kommandant der ungarischen Truppen in Böhmen*) a fenti 500 *Archibusier* feletti ezredesi tiszte mellett (Uo.)
- 1618–†1620 *Generalleutnant*, 1619-ben Morvaországban a cseh felkelők ellen (Uo. 258. p.: 861. jegyz. és D. levele Charles de Gonzague-nak, Nevers hercegének. 1619. okt. 2., „morvaországi tábor”. BN, FF 4720. fol. 64–65.)
- 1619–†1620 II. Cosimo toszkánai nagyherceg 500 lovasból (300 *Archibusier* és 200 kürasszír) álló, császári zsoldba szegődött regi-

mentjének (*Florentiner Reiter*) ezredese (*Oberst über 300 Archibusier und 200 Kürassiere, der sogenannten Florentiner Reiter des Großherzogs in Toscana, Cosimo II.*), de betölt(het)ji 1617-ben felfogadott 500 *Archibusiere* feletti parancsnoki tisz-tét is (*Heischmann*, 1925. 259–260. p.)

Freyberg, Otto von (†1566, Mannersdorf) — St. Michaelskirche, valószínűleg fennmaradt [ÖNB Codex-Trautson, p. 164.]

1566 előtt Felső-Magyarországon szolgál, ahol halálosan meg-betegedik a császári táborban (Uo.)

Talán közeli rokona lehetett az a Karl von Freyberg, aki 1583. június 4-én részt vett Pálffy Miklós esküvőjén. (*Jedlicska*, 1897. 103. p.: No. 42.)

Fünfkirchen, Hans Christoph von, Freiherr zu Steinabrunn (*1591–†1620. 02. 15.) — egykori Minoritenkloster, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 131.]

1602. jan. 31. a Fünfkirchen családot felveszik az alsó-ausztriai *Herrenstandba* (*Schimka*, 1967. 86–87. p.)

II. Mátyás császár *Mundschenk*-je (ÖNB Codex-Trautson, p. 131.) a friedlandi herceg testőrségének főstrázsamestere (*Oberstwachmeister über des Herzogs von Friedland Leibregiment*) (Uo.)

Fürstenberg, Jobst (†1596. 11. 11.) — St. Stephanskirche, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 35.]

1596 előtt a birodalom németalföldi-vesztfáliai kerületéből való 500 kürasszír alezredese Magyarországon (*Oberstleutnant des niederländisch-westfälischen Kreises über 500 Kürassiere in Ungarn*) (Uo.)

Vö.: 1595-ben a magyar hadszíntéren szolgáló sváb ezred stáb-jában szolgál egy Jakob „*Furstenberger*”. (*Liepold*, 1998. 441. p.)

Gannabitzer, Christoph (†1576. 10. 31.) és felesége, Dorothea Schildecker (†1570. 09. 10.) — St. Stephanskirche [ÖNB Codex-Trautson, p. 101.]

1564–1566 magyarországi hadi fizetőmester (*Kriegszahlmeister in Ungarn/magister solutionis campestris in Hungaria*) (1564.

jan. 1. Utasítás Gannabitzer számára. ÖStA FHKA HKA Inst. No. 158. Vö. még 1566: *Barabás*, 1899. 1–2. p.: No. I. és 526–527. p.: No. CLXXIII. és 1566: *Roubík*, 1938. passim.)

Guetrater, Kaspar (†1601. 09. 20. után, Székesfehérvár elfoglalása után) — Schottenkloster, síremlékét apja, Kaspar Guetrater der Ältere állíttatta [ÖNB Codex-Trautson, p. 220.]

1601 Apja, Kaspar Guetrater der Ältere a bajor választófejedelem *Rentschreiber-e* volt Straubingban (Uo.)

Guetrater, Hans Chrysostomus (†1603. 11. 16., Esztergom) — Schottenkloster [ÖNB Codex-Trautson, p. 219.]

1603 a Leonhard Ehrgott²² vezette ezred kapitánya Magyarországon (*Hauptmann des Ehrgottischen Regiments in Ungarn*) (Uo.)

Hardegg, Georg Graf zu (†1530, Nyitra) — egykori Minoritenkloster, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 120.]

Erbschenk in Österreich (Uo.)
Erbtruchseß in Steier (Uo.)

Hartitsch, Dietrich von (†1531) és felesége, **Sophia von Weißpriach**²³ — St. Stephanskirche, valamikor 1779 óta pusztult el [ÖNB Codex-Trautson, p. 96.]

1526 mustramester Ferdinánd főherceg Magyarországra küldött seregében (*Mustermeister der Truppen Erzherzog Ferdinands in Ungarn*) (nov. 23. *Newald*, 1884. 37. p.: Beilage No. 4.)

1527–1531 soproni városkapitány és Sopron vármegye ispánja²⁴ (*Stadthauptmann in Ödenburg und Gespan der Gespanschaft*

22 Leonhard Ehrgott 1603. április 1-jén Prágában kelt Bestallungja értelmében 3000 gyalogot fogadott fel, majd állított ki mustrára Tulln városánál valamikor július elején. *Heischmann*, 1925. 230. p.

23 Hartitsch rokonsága aligha véletlen a Weißpriach családdal, hiszen annak több tagja volt őt megelőzően soproni kapitány. SL SVL Oertel-gyűjtemény Lad. V. et F. Fasc. I. No. 12. (A XV–XVI. századi soproni kapitányok egykorú archontológiája).

24 Fallenbüchl Zoltán szerint 1521 és 1526 között volt Sopron vármegye ispánja (*Fallenbüchl*, 1994. 96. p.), ezt az állítást azonban Házy Jenő oklevéltárának adatai jelentősen módosítják.

Ödenburg) (1527. febr. 21. *Házy, I/7. köt. 243. p.: No. 192.;*
1531. dec. 9. Uo. 440. p.: No. 345.)

Hoyos, Hans von, Freiherr von Stüchsenstein (Stixenstein) (*1506 körül, Bur-
gos Spanyolországban–†1561. 05. 23., Gradisca d’ Isonzo) — egykori Mi-
noritenkloster, síremlékét fia, Ferdinand Albrecht állíttatta,²⁵ elpusztult
[ÖNB Codex-Trautson, p. 122. és *Leeder*, 1914. 87–89. p.]

Apja Juan de Hoyos (*1481 körül), anyja Ines de Salamanca (†1561)
(Uo. 29. p.)

Felesége Judith Ungnad (†1572. nov. 12. előtt), a neves Hans Ungnad,
Freiherr von Sonnegg leánya (esküvőjük 1548-ban volt Lai-
bachban: Uo. 48–51. p. és 92. p.: 1. jegyz.)

1522 vagy az elkövetkező években, de 1525 előtt Ferdinánd főherceg-
gel vagy valamivel később érkezik Spanyolországból Ausztriá-
ba (Uo. 40. p.)

1525 már Ferdinánd főherceg szolgálatában áll (Uo.)

1529 Bécs török ostromakor a védőseregben katonáskodik, nevezete-
sen annak spanyol egységében (Uo. 40–41. p.)

1530–1540-es évek bárói diplomája szerint harcolt Magyarországon,
Itáliában, Ausztriában és a német–római birodalomban (Uo.
40. p.)

1536 egy német ezred kapitánya és fizetőmestere (*Hauptmann und*
Zahlmeister eines deutschen Regiments) (Uo. 41. p. és 42. p.: 1.
jegyz.)

1544–†1561 tanácsos (*Rat*) (1544. dec. 2. Kinevezés élete végéig járó
évi 200 rajnai forintos fizetéssel. Uo. 41. p.)

1546 már ezredes (*Oberst*) I. Ferdinánd seregében (Uo. 41. p.)

1546–1557 Triest városának kapitánya (*Hauptmann der Stadt Triest*)
(1546. márc. 15. Kinevezés. Uo. 42. p. és 44. p., márc. 16. H.
reverzálisa tisztéről. Uo. 42. p.: 1. jegyz.; 1557 előtt többször
kért elbocsátását betegsége, a triesti időjárás nehezen viselése
stb. miatt. Uo. 46. p.)

1546-tól kezdve számos alkalommal tölt be különféle biztosi tiszt-
séget (*Kommissar*) és lát el követi (*Gesandter*) tevékenységet

25 Hoyos végrendeletében azt kérte, hogy amennyiben lehetséges, Bécsűjhelyen (Wiener Neu-
stadt) temessék el. Miatán azonban fia, Ferdinand Albrecht a bécsi *Minoritenkloster*ben családi
sírboltot alakított ki, apját is ebbe temettette el. *Leeder*, 1914. 88–89. p.

- 1546: követ V. Károly császárhoz; 1547: Augsburgba küldik; 1549: Prágában jár; 1550: Augsburg és Bécs küldetesei helyszínei; 1553: Diego de Albával együtt az elmaradt zsoldja miatt fellázadó pápai spanyol katonasággal való tárgyalásokra küldik; 1555: a Bécs erődítéseire kirendelt biztosok egyike (1546–1553: Uo. 42. p., 1555: Uo. 43. p.)
- 1547 részt vesz a mühlbergi csatában (Uo. 40. p.)
1547. júl. 13. felveszik a *Reichsfreiherrstandba Freiherr von Stüchsenstein* titulussal (Uo. 86. p.)
1555. máj. 30. I. Ferdinánd H-nak a török elleni hadjáratokban és triesti kapitányként tanúsított szolgálataiért kibővíti családi címerét. (Buzási, 1979. 88. p. és Leeder, 1914. 87. p.)
- 1556–1557 körül a Dunától az Adriai-tengerig fekvő várak ellátásáért felelős főbiztos Bécs székhellyel és évi 800 rajnai forintos fizetéssel (*Oberstkommissar zur Vorsehung der Grenzfestungen von der Donau bis ans Meer*) (Uo. 47. p.)
- 1557–†1561 gradiskai kapitány (*Hauptmann in Gradisca*) (1557. szept. 28. ÖStA KA Best. No. 57.)

Kamrer (Kammerer), Matthäus, Fuchs genannt (†1563. 07. 22.) — St. Michaelskirche [ÖNB Codex-Trautson, p. 165.]

- 1529 talán azonos azzal a Matthäus Fuchs-szal, aki Leonhard Freiherr von Vels parancsnoksága alatt álló csapatok sorában, Siegmund Leysser zászlóaljában vesz részt Bécs török elleni védelmében (*Liebold*, 1998. 421. p.)
- 1547–†1563 hadi fizetőmester Magyarországon (*Kriegszahlmeister in Ungarn/magister solutionis campestris in Hungaria*) (1547. febr. 27. Pálffy, 1993. 95. p.: 105. jegyz.; 1549. aug. 20. Bécs. K. levele a Magyar Kamarához. *Barabás*, 1898. 108–109. p.: No. LXXI.; 1550. nov. 30., Bécs. K. levele ugyanahhoz. Uo. 133–134. p.: No. XCII. Vö. még *Roubík*, 1937. 137–138. p., 298. p. stb. és 1550–1557: MOL E 185 Tétel 2. fol. 54–68. és Tétel 3. fol. 21–23. és fol. 61.)
- 1560 körül–†1563 királyi tanácsos (*königlicher Rat*) (ÖNB Codex-Trautson, p. 165.)

Kollonitsch, Ernst von (†1638. 12. 12.) — az egykori úgynevezett älteres Kapuzinerkloster (Vorstadt St. Ulrich, ma 7. kerület, Neustiftgasse 4., Mechitaristengasse 2–4.), feltételezhetően elpusztult [Lamm, 1981. 8. p.]

- 1600 óta áll II. Rudolf császár katonai szolgálatában (Uo. 37.)
- 1604 I. Rudolf magyar király K-t és két testvérét, Seifridet és Karlt — főként Seifrid szolgálataira való tekintettel — az 1598: 41., illetve az 1604: 20. tc. értelmében külön felveszi a magyar honpolgárok közé (ÖStA FHKA HKA Fam–Akten C–K 161. fol. 82–83., fol. 76–79. és CJH, 1899. 848–851. p. és 954–955. p.)
- 1604 K. továbbra is Magyarországon szolgál. (ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 212. fol. 136.)
- 1605–1606 *Generalwachtmeisterleutnant zu Roß und Fuß* (Lamm, 1981. 38. p.)
- 1606 után–1610 előtt Ferdinánd főherceg 500 lovas testőrének kapitánya (*Hauptmann über die 500 Leibreiter Erzherzog Ferdinands*) (Uo.)
- 1610 ezredes 500 *Archibusier* élén (*Oberst über 500 Archibusier*), akik Bécs alatt vannak elkvártélyozva (máj. 10. Bestallung K. számára a tisztségről. ÖStA KA Best. Prot. Bd. 1. 1608–1604. p. 7., ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 224. fol. 383.: máj. 22., fol. 352.: júl. 7., fol. 395.: júl. 21., fol. 415–416.: okt. 18. elbocsátás és Uo. Exp. Bd. 223. fol. 438–439. máj. 12., okt. 2. fol. 505.)
- 1610–1622 győri főkapitány-helyettes (*Grenzoberstleutnant in Raab*) (Pálffy, 1999)
- 1610–†1638 egyúttal *bestelter Oberst* (nov. 3. A Haditanács tudatja K-csal, hogy II. Rudolf engedélyezte neki a titulus használatát. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 224. fol. 244., nov. 15. Bestallung K. részére a cím viseléséről évi 1000 forintnyi *Wartgeld*del. ÖStA KA Best. No. 923.; A címet haláláig viseli.)
- 1615–†1638 szolgálataiért évi 1000 rajnai forint ellátmányban (*adiuto di costa*) részesül (1615. nov. 15. II. Mátyás elrendeli Peter Suter hadi fizetőmesternek, hogy ettől a naptól számítva fizesse évente K-nak az összeget. ÖStA FHKA HKA Fam–Akten C–K 161. fol. 45. és ÖStA FHKA HKA NÖHA W-61/A/36/B. RN 275/3. fol. 936–937.)
- 1619–†1638 II. Ferdinánd kamarása (*Kämmerer*) (1619: *Pickl*, 1903. 65. p.; A címet haláláig viseli.)

- 1621 előtt–†1638 haditanácsos (*Hofkriegsrat*) (A címet haláláig viseli.)
- 1621–1624 ezredes egy 1000 fős gyalogosregiment élén (*Oberst über 1000 deutsche Fußknechte*) a Bethlen Gábor fejedelem elleni harcokban (1621. jún. 11. Bestallung és Kapitulation K-nak 1000 fő feletti ezredesi tiszteről. jún. 1-én még 1500 főre kér K. kinevezést. ÖStA KA Best. No. 1047. és No. 1058 a., aug. 7. K. még betölti győri tisztét is. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 246. fol. 198., fol. 199., fol. 200., fol. 204., fol. 205., fol. 230., fol. 253. és Uo. Exp. Bd. 247. fol. 355., szept. 1. K. ezredc Komáromban, Győrben és Pozsonyban szolgál a várak megerősített védelmére. Uo. fol. 456.; 1623: Uo. Reg. Bd. 250. fol. passim; 1624: Uo. Reg. Bd. 252. fol. passim; 1625. júl. 9. K. kéri, hogy 3 évig viselt tiszteről számoljanak el vele. Uo. Exp. Bd. 253. fol. 349.)
- 1625–†1638 komáromi főkapitány (*Grenzoberst in Komorn*) (1624. júl. 13. Felszólítják K-t, hogy Hans Dietrich von Reiffenberg megérkezése után menjen Komáromba beiktatására. Uo. Reg. Bd. 252. fol. 315., szept. 24. K. kéri beiktatása végrehajtását. Uo. Exp. Bd. 251. fol. 517., nov. 2. Reiffenberget utasítják, hogy az elkövetkező bányavidéki fizetéskor K-ot iktassa be a tisztségbe. Uo. Reg. Bd. 252. fol. 137., dec. 18. Bestallung K. részére tiszteről. ÖStA KA Best. No. 966., dec. 18. Engedelmességre intő levél külön a komáromi magyar és külön a német katonasághoz K. kinevezése kapcsán. Uo., dec. 23. K. sürgeti beiktatását, és kéri, hogy a beiktatást végző Hans Bernhard Löbl „*sich Zwischen Ine vnd herrn Obristem von Reiffenberg wegen seines abzugs interponire*”. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 251. fol. 590.; 1625. jan. 27. előtt K. beiktatásához dobot és zászlót kér. Uo. Exp. Bd. 253. fol. 232.; febr. 18. K. már tisztségben van. Uo. fol. 92.; A tisztséget haláláig betölti.)
1637. dec. 3. felveszik testvérével, Hans K-csal együtt az alsó-ausztriai *Grafenstandba* (*Schimka*, 1967. 145. p. és az irat kiadása: *Lamm*, 1981. 36–40. p.: No. 8. Ugyan felvételük már II. Ferdinánd uralkodása alatt, 1636. dec. 10-én Regensburgban megtörtént, hivatalosan *Adelsbriefjüket* csak ekkor adta ki III. Ferdinánd. Uo. 37.; 1638. máj. 22. III. Ferdinánd erről értesíti az

Udvari Kamarát. ÖStA FHKA HKA Fam–Akten C–K 161. fol. 55–56.)

Konstantinopel, Ferdinand von (†1557. 10. 21.) — egykori Minoritenkloster, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 128.]

1529 Bécs török ostromakor kerül fogságba és áttér a keresztény hitre (Uo.)

1529 után török tolmács Bécsben (*türkischer Dolmetscher in Wien*) (Uo.)

Lahinger, Hans (†1551) — egykori Bürgerspitalskirche [ÖNB Codex-Trautson, p. 286.]

1540-es évek a bécsi és magyarországi erődítések finanszírozásával megbízott birodalmi fillérmester (*des Heiligen Römischen Reiches Pfennigmeister über die Gebäude in Wien und an der Grenze in Ungarn*) (Uo.)

Lichtenwalder, Sebastian (†1568. 09. 05.) — Schottenkloster [ÖNB Codex-Trautson, p. 205.]

1567 Magyarországon szolgáló két fiát a törökök megölik (Uo.)

1568 előtt I. Ferdinánd egyik udvari ajtónállója (*Türhütter*) (Uo.)

Ligsalz, Karl, zu Ascholding (†1575. 02. 06.) — St. Stephanskirche, 1947-ben még megvolt a sírkő [ÖNB Codex-Trautson, p. 75.]

müncheni polgár- és kereskedőcsalád tagja (Richard Perger szíves közlése.)

1575 előtt komáromi katona (*Grenzsoldat in Komorn*) (ÖNB Codex-Trautson, p. 75.)

Mansfeld, Kaspar Graf von (*1521/1523 körül–†1542. 10. 29., Bécs) — St. Stephanskirche, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 30.]

Apja Albrecht Graf von Mansfeld (†1560), anyja Anna Honstein (†1559)

Felesége Anna Wied (Richard Perger szíves közlése.)

1542 lovaskapitány (Rittmeister) a német birodalom nagy Buda elleni hadivállalkozása idején, és sírfelirata szerint „*des Röm[sichen] Reichs Rennfahnen geführt*”, ami egyezik a korabeli levéltári források adataival, miszerint „*hat den fanen gehabt*” (ÖNB Co-

dex-Trautson, p. 30., ill. *Meyer*, 1879. 523–533. p. és *Liepold*, 1998. 237., 240–241. p. és 432. p.)

Az 1542. évi hadjáratra l.: *Meyer*, 1879., *Károlyi*, 1880/1., *Károlyi*, 1880/2., *Traut*, 1892., *Récsey*, 1893. és legújabban *Liepold*, 1998. 237–252. p.

Marinchor, Anton (†1594) — egykori Minoritenkloster, földi maradványait tesvére, Dr. Cyprian Marinchor temettette el, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 116.]

1594 előtt kapitány a Zinn-féle ezredben Magyarországon (*Hauptmann in dem sogenannten Zinn-Regiment in Ungarn*) (Uo.)

Mayerhauser, Ulrich, zu Poysbrunn (†15[??]. 08. 13.) — St. Michaelskirche [ÖNB Codex-Trautson, p. 157.]

egy zászlóaljnyi német gyalogos kapitánya Magyarországon (*Hauptmann über ein Fähnlein Landsknechte in Ungarn*) (Uo.)

Nogarol, Ferdinand Graf zu (Herr zu Altspaur und Ernsbrunn) (†1590. 02. 11., Bécs) — egykori Kloster St. Dorothea, elpusztult [*Szilády*, 1893. 212. p.: No. III.²⁶ és *Lanjus*, 1938. Tafel V.]

Apja Leonhard Graf zu Nogarol, anyja szerdahelyi Dersffy Orsolya (*Szilády*, 1893. 211. p.: No. III. és *Nagy I.*, III. köt. 286. p.)

Felesége Anna Maria Elisabeth von Harrach (*1564–†1624. szept. 2., Asparn an der Zaya, ugyanitt temették el; esküvőjük: 1584. nov. 11., Bécs), a neves Leonhard Freiherr von Harrach leánya (*Lanjus*, 1938. Tafel V. és *Szilády*, 1893. 212. p.: No. III.)

1547 előtt I. Ferdinánd későbbi császár feleségének, Jagelló Annának az udvarában apródoskodik („*inter Imperatricis Ephaebos aula educatus*”) (Uo. 211. p.: No. III.)

1550-es évek 18 éves korától német vagy másként fekete nehézlovasok között szolgál („*inter equites germanicos ab atro armorum colore nigros vocitari coeptos*”) (Uo.)

1565–1566 részt vesz Sáros, Szádvár és Ecsed várainak ostromában mint lovas zászlós („*equestris signifer*”, ill. „*Reuterfände-*

26 „*in aede divae Dorotheae conditus iacet*” Uo.

- rich*”) Felső-Magyarországon (1565: Uo.; 1566: *Fürer*, 1646. 345–346. p.)
- 1572–1573 lovaskapitány 300 lovas felett (*Rittmeister über 300 deutsche Reiter*, „*Tribunus Vexillationis*”) Németalföldön II. Fülöp spanyol király zsoldján, Peter Ernst Graf von Mansfeld lovasseregimentjében, Fernando Álvares de Toledo, Alba hercege, németalföldi helytartó parancsnoksága alatt (Lovasait a német birodalomban fogadta fel. Kapitánytársai Wenzeslaus Maraxi [Morackschi] és Georg Erasm von Liechtenstein voltak. ÖStA HHStA Schloßarchiv Grafenegg, Archiv Breuner, Militaria Schachtel 152. Fasc. No. 1. 1572. Sept. 23. és 1573. Okt. 8. Vö. latin tisztség-elnevezésére: *Szilády*, 1893. 211. p.: No. III.)
- 1574 után III. Henrik francia király lovaskapitánya 300 lovas élén (*Rittmeister über 300 Reiter*) („*sub Galliarum Regis stipendio paris numeri equittes duxit*”) (Uo.)
- 1576 előtt miután Franciaországból visszatért II. Miksa császár „*illum inter cubili sui proceres allegit*” (Uo.)
- 1578 előtt „*Melyten, Hispaniam et Lusitaniam adiit, ac aliquandiu in singulis locis versatus est*” (Uo.)
1578. márc. 19. felveszik az alsó-ausztriai *Herrenstandba* (*Schimka*, 1967. 181. p.)
- 1579–1588 szatmári és tiszántúli főkapitány (*Oberst zu Sakmar samt zugehöriger Ortflecken jenseits der Theiß*) (*Pálffy*, 1997/1. 285. p.)
- 1584–1588 ideiglenesen megbízott felső-magyarországi főkapitány (*Verwalter des Feldoberstamtes in Oberungarn*) (Uo. 273. p.)
- 1586–†1590 tanácsos (*Rat*) (A címet haláláig viseli.)
- 1588–†1590 győri végvidéki főkapitány (*Grenzoberst in Raab*) (*Pálffy*, 1999)

Nothaft, Leo, von Weißenstein (*1543–†1566. 11. 08., Bécs) — St. Stephanskirche, fennmaradt az északi karzaton, de felirata hiányzik²⁷ [ÖNB Codex-Trautson, p. 49.]

Apja Sebastian Nothaft (*1520–†1565), anyja Felizitas Paumgartner (*1530–†1569) (A müncheni Bayerisches Staatsarchiv írásbeli közlése Richard Perger részére.)

I. Ferdinánd udvari szolgálója (*Hofdiener*) [?] (ÖNB Codex-Trautson, p. 49.)

1566 előtt zászlótartó Győrben (*Fähnrich in der Grenzfestung Raab*) (Uo.)

Overbroek, Joan de [Oberbrouck von] (†1599. dec. eleje) — St. Stephanskirche, egy bizonyos „Leonardus Frater” állíttatta, 1945 áprilisában pusztult el [ÖNB Codex-Trautson, p. 47.]

1580-as évek II. Fülöp spanyol király zsoldján vallon csapatok élén szolgál Németalföldön (*Hauptmann über wallonische Truppen in den Niederlanden König Philipps II.*) (Uo.)

1595 kapitány a Karl Graf von Mansfeld által toborzott és Eberhard de Dans ezredes által vezetett vallon gyalogosregimentben (*Hauptmann im wallonischen Fußknechtregiment des Eberhard de Dans*) (1595. jan. Mansfeld két ezred felfogadását ajánlja fel, jún. Az ezred már Magyarországon szolgál, majd részt vesz Esztergom ostromában. *Heischmann*, 1925. 206. p., 246. p. és *Liebold*, 1998. 305. p.)

1596 az egykori Dans-féle vallon gyalogosregiment ideiglenesen megbízott ezredese (*Verwalter des Oberstamtes des Fußknechtregiments von Eberhard de Dans*) (1596. jan. Mansfeld halála után Pozsonyban megmustrálják és átszervezik az ezredet, febr. Dans ezredes hazaengedése után ideiglenesen feltételezhetően O. vezeti a regimentet, júl. Esztergomban és Magyaróváron szolgálnak katonái. *Heischmann*, 1925. 247. p.)

1597–†1599 az immáron Hans Reichard von Schönberg²⁸ ezredes vezette vallon gyalogosregiment alezredese két zászlóalj élén

27 1860-ban ugyanis az északi karzat restaurálása idején a sírkövet levették és közel egy évtizedig más helyütt tárolták. Végül 1869-ben helyezték vissza eredeti helye közelébe, felirata azonban ez idő alatt elveszett.

- (*Oberstleutnant des wallonischen Fußknechtregiments des Hans Reichard von Schönberg über zwei Fähnlein*) — főként Esztergomban és Győrben teljesítenek szolgálatot (1597. jan. 8. Két vallon zászlóalj kapitánya Esztergomban. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 198. fol. 39., febr. Megmustrálják és átszervezik a korábbi ezredet, majd máj.-ban Schönberget nevezik ki az élére. Ezt követően O. haláláig a több alkalommal redukált [erre vö. például 1599. jan. 12.: Uo. Reg. Bd. 203. fol. 309.], majd ismét feltöltött regiment alezredese. *Heischmann*, 1925. 247–249. p.)
1598. márc. 29. részt vesz Győr visszafoglalásában (Uo. 247. p. és ápr. 15. O. egy francia honfitársával együtt fizetése elszámolása mellett „*remuneration der erlangten Victori Raab*” ügyében intéz levelet az Udvari Haditanácshoz. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 200. fol. 541., ill. vö. még alább.)
1599. máj. Andreas von Hofkirchen, Gotthard von Starhemberg, Adolf von Althan és Jean de Pouilly, sieur de Huyn (másként Hugne) mellett O. neve is felmerül az ideiglenesen betöltendő esztergomi főkapitányi tisztségre (*Verwalter der Oberhauptmannschaft der Grenzfestung Gran*) (ÖStA KA AFA 1599/5/5 b.)
- †1599. szept. 20. után, de dec. 14. előtt, valószínűleg dec. elején (ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 202. fol. 575–576. és Uo. Reg. Bd. 203. fol. 286. és fol. 385. A tisztségben utódja Hannibal Kratz von Scharfenstein. Uo. Reg. Bd. 205. fol. 278. és *Heischmann*, 1925. 249. p.)

1) Külön érdekesség, hogy feltételezhetően testvérének, a Győr 1598. évi visszafoglalásakor hősi halált halt Eberhard de Overbroeknak is ismerjük a sírfeliratát a győri székesegyházból:

„*Everhardus ab Overbruck, Leodius ex ducatu Juliacensi Natalibus clarus, insignis virtute, et armis, qui ad Strigonium Hungariae miles, ac bellator fortis, in Jaurini recuperatione gloriosam pugnando obiit mortem, hoc saxo conditur.*” — Károlyi Lőrinc leírása 1747-ből: *Károlyi*, 1747. 10. p. A sírkő Bedy Vince közlése szerint 1936-ban

ugyan már teljesen olvashatatlaná vált felirattal, de még megvolt, azóta azonban elveszett. (*Bedy*, 1936. 45. p.)

- 2) 1595-ben a magyar hadszíntéren szolgál még egy bizonyos Franz (François) de Oberbrouck és Joan másik testvére, Leonhard de Oberbrouck is egy wallon gyalogos zászlóalj kapitányaként (*Hauptmann eines wallonischen Fußknecht-fähnleines*), illetve zászlótartójaként (*Fähnrich in einem wallonischen Fußknechtfähnlein*). (*Liepold*, 1998. 305. p. és 440. p.) Leonhard még 1600–1601-ben is a magyar hadszíntéren teljesít szolgálatot, sőt ő jár el elhunyt testvére, Joan hagyatéka ügyében. (ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 205. fol. 318., fol. 279., fol. 332. és Uo. Exp. Bd. 204. fol. 441., fol. 468., fol. 477., valamint Uo. Exp. Bd. 206. fol. 443.)

Puchhaim zu Göllersdorf, Hans Christoph Graf von (†1619. 09. 27.) — egykori Kloster St. Dorothea, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 229.]

- 1604–1609 ezredes egy 1000 főből álló lovasregiment élén előbb Esztergomban, majd Felső-Magyarországon (*Oberst über 1000 Reiter in Gran, später in Oberungarn*) — előbb császári, majd alsó-ausztriai rendi zsoldon szolgálnak (1604. júl. P. ezredének mustrája Stockerauban. *Heischmann*, 1925. 243. p. Az ezred többszöri átszervezés, csökkentés és feltöltés után véglegesen 1609-ben szűnik meg. Uo. Vö. még 1604–1605: *Veress*, 1913. 536–690. p. passim.)
- 1606 körül–†1619 haditanácsos (*Hofkriegsrat*) (Uo.; A címet haláláig viseli.)
- 1607–†1619 *bestelter Oberst* (1607. márc. 23. II. Rudolf P-nak adományozza a címet. ÖStA FHKA HKA NÖHA W-61/A/36/B. RN 275/3. fol. 935. és ÖStA KA Best. No. 926.; A címet haláláig viseli.)
- 1609–†1619 főhadiszertárnokmester (*Oberst-Land- und Hauszeugmeister*) (1609: *Fellner–Kretschmayr*, 1907/Bd. 1. 246. p.; 1619. okt. 28. Bestallung utódja Rudolph von Teuffenbach számára. ÖStA KA Best. No. 896. és No. 1127.)
- 1610 500 újonnan felfogadott *Archibusier* kapitánya (*Hauptman über 500 Archibusier*) (máj.–okt. *Heischmann*, 1925. 243. p.)
- 1611–1615 egy változó létszámú lovasregiment ezredese (*Oberst eines Reiterregiments*) (1611. jan. 19. Bestallung P. részére egy

- 900 német *Archibusier* és 100 kozák lovas alkotta 10 zászlóaljából álló lovasregimentről. Ténylegesen csak 5 kompániát fogad fel P., amelyből azután 2 Mátyás főherceget kíséri Prágába, 3 pedig Komáromba kerül; 1612–1613-ban Komárom, Győr, Magyaróvár, Bécsújhely, Bruck an der Leitha, Hainburg vidékén teljesítenek a lovasok szolgálatot. 1613. nov.-ben P. újabb 500 lovast fogad fel, amelyből 400-at 4 zászlóaljba osztva Felső-Magyarországra rendelnek; 1615. jan. Az előző év decemberében történt elbocsátásukat követően végül ekkor hagyják el a lovasok a magyar hadszínteret. Uo. 244. p.)
1613. márc. 26. felveszik a *Reichsgrafenstand*ba (Uo. 243. p.: 793. jegyz.)
- 1618 újra 1000 lovas ezredese (*Oberst über 1000 Reiter*) (Uo. 244. p.)
- †1619-ig kamarás (*Kämmerer*) (ÖNB Codex-Trautson, p. 229.)

Rappach, Karl Ernst Freiherr von (†1719. 07., Bécs) — egykori Minoritenkloster, elpusztult [Salvadori, 1894. 374. p.]

- 1674–†1719 kamarás (*Kämmerer*) (1674. ápr. 4. R. leteszi kamarási esküjét. ÖStA HHStA OHMA Sonderreihe, Eidbücher Karton 19. Bd. 2. fol. 169.; A címet haláláig viseli.)
- 1684–1685 a Metternich-féle ezred alezredese (*Oberstleutnant im sogenannten Metternich-Regiment*) (1684. jan. 9. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 369. fol. 19.; 1685. jún. 21. Uo. Exp. Bd. 370. fol. 4. jan. 7. és ÖStA KA Best. No. 2351.)
- 1685-től *bestelter Oberst* (1685. jún. 21. I. Lipót pátense hadseregéhez arról, hogy R-nak adományozta a titulust. Uo.)
- 1685–1691 győri német főkapitány-helyettes (*deutscher Grenzerleutnant in Raab*) (Pálffy, 1999)
- 1691–1701 a bécsi helyőrség főstrázsamestere (*Stadtguardia-Oberstwachmeister in Wien*) (1691. márc. 6. Tudatják az Udvari Kamarával, Ernst Rüdiger Graf von Starhemberg helyőrség-parancsnokkal, Georg Rudolf Wücz mustramesterrel és Ferdinand Marchese degli Obizzival,²⁹ a tisztség előző betöltőjével

29 Obizzi később hosszú ideig a helyőrségparancsnok-helyettes (*Stadtguardia-Oberstleutnant in Wien*), majd 1701 és 1710 között a helyőrség-parancsnok (*Stadtguardia-Oberst in Wien*) tiszte tét töltötte be. Veltz, 1911. 187. p. és Czeike, Bd. 5. 293. p.

- R. kinevezését. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 386/1. fol. 110.; 1701. *Veltzé*, 1902. 162. p.)
- 1692–†1719 haditanácsos (*Hofkriegsrat*) (1692. R. már viseli a tisztséget. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 387. Index S. Ra. 1693. máj. 9. R. megkapja egy bizonyos von Thun haditanácsosi fizetését. Uo. Reg. Bd. 392. fol. 182.)
- 1699–1705 ideiglenesen megbízott főhadszertárnok (*Verwalter des Oberst-Land- und Hauszeugmeisteramtes*) (1699. jún. *Zivkovic*, 1976. 12. p.; 1705. aug. Uo.)
- 1700–1705 vezérőrnagy (*Oberstfeldwachtmeister*) (1700. jan. 24. I. Lipót pátense a császári hadsereghez R. kinevezéséről. ÖStA KA Best. No. 3052. és No. 3057.)
- 1701–1719 bécsi helyőrségparancsnok-helyettes (*Stadtguardia-Oberstleutnant in Wien*) (*Veltzé*, 1902. 163. p.)
- 1705–1710 körül altábornagy (*Feldmarschalleutnant*) (1705. dec. 25. Ettől a naptól viseli R. a titulust. ÖStA KA Best. No. 3761.)
- 1710–†1719 főhadszertárnok (*Oberst-Land- und Hauszeugmeister*) (1710. febr. 20. Utasítás R. részére a tisztségről. ÖStA KA HKR KIA V. 36., febr. 20. Tudatják magával R-hal, az Udvari Kamarával és a hadi kommisszáriátussággal R. kinevezését. ÖStA KA Best. No. 3936., Engedelmességre intéző levél a császári hadsereg tüzérségi személyzetéhez R. kinevezése kapcsán. Uo., márc. 16. délelőtt 10 órakor R-t Leopold Graf von Herberstein, az Udvari Haditanács alelnöke bemutatja az *Oberst-Land- und Hauszeugmeister-Hausban* szolgáló tüzérségi személyzetnek és hivatalnokoknak. ÖStA KA HKR KIA V. ad 36.; 1719. júl. *Zivkovic*, 1976. 12. p.)
- 1711-től tábornagy (*Oberstfeldzeugmeister*) (1711. ápr. 6. Pátens a császári hadsereghez R. kinevezéséről. ÖStA KA Best. Prot. Bd. 4. 1711. fol. 15.)
- 1711–†1719 ideiglenesen megbízott bécsi helyőrségparancsnok (*Verwalter des Stadtguardia-Oberstamtes in Wien*) (1711. márc. *Zivkovic*, 1976. 49. p.: 1. jegy.; A tisztséget haláláig betölti.)
- 1710-es évek tábornagy (*Feldmarschall*) (Uo.)
- 1718–†1719 a hadmérnök-akadémia ideiglenesen megbízott felügyelője (*Verwalter des Superintendentamtes der Ingenieur-Akademie*) Wirich Lorenz Graf von Daun helyett (1718. jan. Uo. 36. p.: 1. jegy.; A tisztséget haláláig betölti.)

Reiffenberg, Hans Dietrich von (*1577–†1629. 12. 15.) — egykori Minoritenkloster, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 123. és a bécsi Minoritenarchiv kéziratai alapján: *Salvadori*, 1894. 347. p.]

- 1607–1610 győri főkapitány-helyettes (*Grenzoberstleutnant in Raab*) (*Pálffy*, 1999)
- 1610 körül–†1629 kamarás (*Kämmerer*) (A címet haláláig viseli.)
1614. jún. 11. felveszik az alsó-ausztriai *Ritterstand* régi családjai közé (*Schodl*, 1983. 232. p.)
- 1614–1625 komáromi főkapitány (*Grenzoberst in Komorn*) (1613. okt. 5. előtt már tárgyalnak R-gel a tisztség elvállalásáról. ÖStA KA HKR Akten Exp. 1613. Okt. No. 15., okt. 5. Bestallung R. részére tiszteről. ÖStA KA Best. No. 966., okt. 5. Engedelmességre intő levél külön a komáromi magyar és külön a német katonasághoz R. kinevezése kapcsán. Uo., okt. 5. Regensburgban kiállítják R. reverzálisát arról, hogy betartja az utasításában foglaltakat. Uo.; 1614. jan. 24. R. még nincs tiszteben. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 232. fol. 160., márc. 6. R. már ellátja tisztét. Uo. fol. 146.; 1625. jan. 18. R. még ellátja tisztét. Uo. Exp. Bd. 253. fol. 90.)
- 1620 körül–†1629 haditanácsos (*Hofkriegsrat*) (A címet haláláig viseli.)
1622. aug. 1. II. Ferdinánd felveszi a *Reichsfreiherrenstand*ba (*Schopf*, 1966. 290. p.)
- 1624 felveszik az alsó-ausztriai *Herrenstand* új családjai közé (Uo.)
- 1625–†1629 a bécsi helyőrség parancsnoka (*Stadtguardia-Oberst in Wien*) (1624. júl.–szept. Tárgyalások folynak R-gel a tisztség elvállalásáról. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 251. fol. 471. és fol. 109.; 1625. jan. 1. Bestallung R-nek tiszteről. ÖStA KA Best. No. 1108. és *Veltzé*, 1911. 183. p., jan. 1. Utasítás R-nek a tisztségről. ÖStA KA Best. Prot. Bd. 1. 1622–1631. p. 19., febr. 23. Jakob Schübelnek február 25-ére írják elő R. beiktatását és a helyőrség mustráját. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 254. fol. 231., febr. 24. Wolf Weßesowiczot is R. beiktatására rendelik. Uo. fol. 232.; A tisztséget haláláig betölti. 1629. dec. 15. Bestallung a tisztség új betöltője, Hans Christoph Löbl részére. ÖStA KA Best. No. 1178., *Veltzé*, 1911. 183. p. és *Czeike*, Bd. 4. 80. p.)

†1629 előtt a mainzi választófejedelem tanácsosa (*Rat des Kurfürsten in Mainz*) (ÖNB Codex-Trautson, p. 123. és *Salvadori*, 1894. 347. p.; A címet haláláig viseli.)

†1629 előtt *bestelter Oberst* (Uo.)

Reither, Christoph, von Samperg zu Soß (†1558. 08. 02.) — egykori Minoritenkloster, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 120.]

1558 előtt egy német gyalogos zászlóalj kapitánya Felső-Magyarországon (*Hauptmann über ein Fähnlein Landsknechte in Zips, d. h. in Oberungarn*) (Uo.)

Salm und Neuburg, Eck Graf zu (†1574. 07. 09., Győr) — egykori Kloster St. Dorothea, elpusztult [*Reusner*, 1586. No. V.]

Apja Niklas Graf zu Salm, der Jüngere (*1500 körül–†1550. 12. 26. előtt, Eger), anyja Emilie zu Eberstein (*Newald*, 1879/2. 108. p.)
Felesége 1572. okt. utánól guthi Országh Borbála (*Takáts*, 1926. 214–215. p.)

1554–†1574 kamarás (*Kämmerer*) (1554: *Firnhaber*, 1861. 16. p.; A címet haláláig viseli.)

1554–†1574 pozsonyi kapitány (*Hauptmann in Preßburg*) (1554. dec. 9. MOL E 21 1554. dec. 9.; A tisztséget haláláig betölti.)

1555–†1574 Pozsony vármegye ispánja (*Gespan der Gespanschaft Preßburg*) (1555: *Fallenbüchl*, 1994. 92. p.; A tisztséget haláláig betölti.)

1560–†1574 győri végvidéki főkapitány (*Grenzoberst in Raab*) (*Pálffy*, 1999)

1561 előtt–†1574 királyi tanácsos (*königlicher Rat*) (1561. máj. ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 82. Konv. B. fol. 40–41.; A címet haláláig viseli.)

1562. okt. 11. kéri a pakosi Paksy János halálával megüresedett komáromi főkapitányi tisztséget (Uo. Fasc. 86. Konv. C. fol. 35–36.)

1563:77. tc. értelmében magyar indigenátust kap (CJH, 1899. 524–527. p.)

1570–1572 ideiglenesen megbízott dunántúli kerületi főkapitány (*Verwalter des Kreisoberstamtes jenseits der Donau*) (*Pálffy*, 1997/1. 269. p.)

1572–†1574 dunántúli kerületi főkapitány (*Kreisoberst jenseits der Donau*) (Uo.)

Salm und Neuburg, Julius Graf zu, der Ältere (†1581. 04. 28., Neuburg) — egykori Kloster St. Dorothea, elpusztult [*Reusner*, 1586. No. VII.]

- Apja Niklas Graf zu Salm, der Jüngere (*1500 körül–†1550. 12. 26. előtt, Eger), anyja Emilie zu Eberstein (*Newald*, 1879/2. 108. p.)
Felesége Elisabeth Turn (†1584, Sempte. *Reusner*, 1586. No. VII.)
1563:77. tc. értelmében magyar indigenátust kap (CJH, 1899. 524–527. p.)
1574 a Magyarország és Morvaország közötti határvíta kivizsgálására kiküldött bizottság tagja (1574:29. tc. Uo. 646–649. p.)
1578 ismét a Magyarország és Morvaország közötti határvíta kivizsgálására kiküldött bizottság tagja (1578:18. tc. Uo. 676–679. p.)

Salm, Niklas Graf zu, der Ältere (*1459–†1530. 05. 04., Marchegg) — egykori Kloster St. Dorothea, maga I. Ferdinánd emeltette neki síremlékét 1546 előtt; a sírkő 1787-ben kerül ki egykori helyéről és 1879. 04. 18. óta a Votivkirchében látható [*Reusner*, 1586. No. I., ÖNB Codex-Trautson, p. 227., *Newald*, 1879/1., *Newald*, 1884. 1–6. p. és *Salm-Monument*, 1879.]

- Apja Johann Graf von Salm, anyja Anna von Harcourt (*Newald*, 1879/2. 6. p.)
Felesége 1501-től Elisabeth von Roggendorf (Uo. 15. p.)
1483 III. Frigyes császár katonai szolgálatában áll (Uo. 7. p.)
1490–1491 Miksa főherceg főhadparancsnoka a székesfehérvári hadjáratban (*Oberstfeldhauptmann Erzherzog Maximilians im Stuhlweissenburger Feldzug in Ungarn*) (*Newald*, 1884. 2–5. p. és *Kovács*, 1995. 36. p.)
1494–1495 Zsigmond főherceget szolgálja egy ideig Tirolban (*Newald*, 1884. 6. p.)
1499 Wolfgang Graf zu Fürstenberg *Feldhauptmann des schwäbischen Bundes* seregében szolgál a svájci háborúban (*Newald*, 1879/2. 12. p.)
1504 I. Miksa császár egyik főkapitányaként vesz részt az úgynevezett *Landshuter Erbfolgekriegben* (*Feldhauptmann im Landshuter Erbfolgekrieg*) (Uo. 17–18. p., 21. p.)
1506 I. Miksa császár Magyarország ellen vonuló csapatainak főhadparancsnoka (*Oberstfeldhauptmann der Truppen Kaiser Maximilians gegen Ungarn*) (*Newald*, 1884. 7. p.)

- 1508 az alsó-ausztriai csapatok főhadparancsnoka a friauli háborúban (*Oberstfeldhauptmann der niederösterreichischen Truppen im Friauler Krieg*) (máj. 18. A rendek Bestallungja S. részére. *Newald*, 1879/2. 111. p.: Beilage No. 1.)
- 1511–1515 a velencei háborúban szintén az alsó-ausztriai csapatok főhadparancsnoka (*Oberstfeldhauptmann der niederösterreichischen Truppen im Krieg gegen Venedig*), noha ténylegesen csak 1514–1515-ben tartózkodik a hadszíntéren (Uo. 26. p. és *Newald*, 1884. 10–12. p.)
- 1522–1523 Ferdinánd osztrák főherceg csapatainak főhadparancsnoka Horvátországban és Szlavóniában (*Oberstfeldhauptmann der Truppen Erzherzog Ferdinands in Kroatien und Slavonien*) (1522. jún. 4. Bestallung S-nak a tisztségről. *Newald*, 1879/2. 113. p.: Beilage No. 2., és Uo. 34. p. stb., *Thallóczy–Hodinka*, 1903. 140. p.: No. LXXXVI. és ÖStA KA AFA 1522/6/1.; 1523. márc. 5. Ferdinánd tudatja Siegmund von Dietrichsteinnel S. újbóli („widerumb”) kinevezését. *Thallóczy–Hodinka*, 1903. 237–238. p.: No. CXXXIX. Mohács előtti Magyarországi szolgálatára l. még: Uo. 134–269. p. passim)
- 1524–1525 V. Károly seregében szolgál a Ferdinánd főherceg által küldött, 200 gyalogosból és 200 nehézlovasból álló osztrák segédesapatok főkapitányaként (*Oberhauptmann der Hilfstruppen [200 Fußknecht und 200 gerüste Reiter] Erzherzog Ferdinands in der Armee Kaiser Karls V.*) I. Ferenc francia király ellen; igen kiválóan vítézkedik a páviai csatában (1524. dec. 15. Bestallung S. részére a tisztségről. *Newald*, 1879/2. 112. p.: Beilage No. 3. és Uo. 41. p. stb., ill. ÖStA KA AFA 1524/12/1.)
- 1524–†1530 tanácsos (*Rat*) (A tisztséget haláláig betölti.)
- 1525 Ferdinánd főherceg csapatainak főkapitánya a felkelő parasztok ellen Stájerországban (*Oberhauptmann Erzherzog Ferdinands während des österreichischen Bauernaufstandes*) (máj. Bestallung S. részére. *Newald*, 1879/2. 53–62. p. és *Newald*, 1884. 14–19. p.)
1526. márc. személye ismét felmerül a magyarországi főhadparancsnoki tisztségre, de azt ekkor nem vállalja el; végül ápr.-ban Jurisics Miklós lesz a főhadparancsnok (*Oberstfeldhauptmann in Ungarn*) (*Thallóczy–Hodinka*, 1903. 504–506. p.: No. CCCXLVII., 508–509. p.: No. CCCL., 511–512. p.: No.

- CCCLIII. és 530–531. p.: No. CCCLXIX. — ápr. 20. Jurisics Bestallungja. Vö. *Newald*, 1884. 35–36. p.: Beilage No. 1–2.)
1526. aug.-tól mégis Ferdinánd főherceg kinevezett főhadparancsnoka Magyarországon a török ellen (*Oberstfeldhauptmann Erzherzog Ferdinands in Ungarn gegen die Türken*) (aug. 30. Bestallung S. részére egy esztendőre a tisztségről. *Newald*, 1879/2. 63–64. p. és *Newald*, 1884. 21–24. p.)
1527. szept.–okt. I. Ferdinánd főhadparancsnoka Magyarországon (*Oberstfeldhauptmann König Ferdinands I. in Ungarn*) — ténylegesen ekkor tölti be előző tiszttét, hiszen közben júl.–aug.-ban Kázmér brandenburgi örgróf a főhadparancsnok (*Pálffy*, 1997/1. 287. p. Vö. *Newald*, 1879/2. 66–67. p. és *Newald*, 1884. 25. p.)
- 1528–†1530 az alsó-ausztriai tartományok főkapitánya (*Oberstfeldhauptmann der niederösterreichischen Länder*) (1528. márc. 31. Bestallung egy esztendőre S. részére. ÖStA KA AFA 1528/3/17. és *Newald*, 1879/2. 79. p., máj. 15. S. átveszi tiszttét. *Newald*, 1884. 39–40. p.: Beilage No. 7.; 1529. ápr. 1. Újabb Bestallung S. részére ismét egy évre. *Newald*, 1879/2. 79. p. és 113. p.: Beilage No. 5.)
- 1529 Bécs törökellenes védelmének irányítója (*Verteidiger der ersten Türkenbelagerung Wiens*) és az ezt koordináló haditanácsosok elnöke (*Präsident der Kriegrüthe König Ferdinands in 1529*) (*Newald*, 1879/2. 82–95. p. és 102–104. p.)
- 1529–1530 I. Ferdinánd főhadparancsnoka Magyarországon (*Oberstfeldhauptmann in Ungarn*) (1530. márc. 24. S. kéri elbocsátását, amit ápr. 16-án engedélyez I. Ferdinánd. *Newald*, 1879/2. 120–121. p.: Beilage No. 14–15. Vö. még: Uo. 97. p., 105–106. p. és 1529. nov.–1530. ápr.: *Pálffy*, 1997/1. 287. p.)
- Életrajzát igen részletesen megírta: *Newald*, 1879/2. és *Newald*, 1884.

Salm und Neuburg, Niklas Graf zu, der Jüngere (*1500 körül–†1550. 12. 26. előtt, Eger³⁰) — egykori Kloster St. Dorothea, elpusztult [Reusner, 1586. No. II.]

Apja Niklas Graf zu Salm, der Ältere (*1459–†1530. 05. 04., Marchegg), anyja Elisabeth von Roggendorf (*Newald*, 1879/2. 15. p. és 108. p.)

Felesége 1524-től Emílie zu Eberstein (Uo. 70. p. és 108. p.), 1540-től felsőlendvai Széchy Margit (†1570, Trencsén; sírköve a szentgotthárdi plébániatemplomban látható *Sternegg*, 1981. 375–377.) (ÖNB Cod. 9039. fol. 68. és fol. 70., ill. *Nagy I.*, X. köt. 531. p.)

1524–1525 V. Károly seregében szolgál I. Ferenc francia király ellen azon 200 nehézlovas kapitányaként (*Hauptmann über 200 gerüste Reiter*), amely felett 2000 gyalogossal együtt apja, id. Niklas Graf zu Salm parancsnokol (1524. dec. 15. Bestallung S. részére a tisztségről. *Newald*, 1879/2. 112. p.: Beilage No. 3. és ÖStA KA AFA 1524/12/1.)

1524–†1550 kamarás (*Kämmerer*) (1524. dec. 15. S. már viseli a címet. *Newald*, 1879/2. 112. p.: Beilage No. 2.; A címet haláláig viseli.)

1529–1530 apja, id. Niklas Graf zu Salm magyarországi főhadparancsnoksága idején Andreas Ungnaddal haditanácsos (*Kriegsrat im ungarischen Feldzug König Ferdinands*) (Uo. 98. p.)

1529–†1550 I. Ferdinánd főkamarása (*Oberstkämmerer König Ferdinands*) (*Fellner–Kretschmayr*, 1907/Bd. 1. 277.; 1534. márc. 1. S. elmaradt 8000 forintnyi fizetését kéri. ÖStA FHKA HKA Fam–Akten S 12. fol. 52.; A tisztséget haláláig betölti.)

30 Reusner közel egykorú sírfelirat-lejegyzése szerint (*Reusner*, 1586. No. II.) ugyan Salm „*decessit Agriae XIV. Cal. Sept. anno Christi M D L*”, ez azonban nyilvánvalóan egykorú másolási vagy nyomtatási hiba, hiszen Salmtól saját kezűleg aláírott levél még október 24-ről is maradt ránk (MOL E 185 Niklas Graf zu Salm levele Nádasdy Tamáshoz. 1550. október 24., Eger). Halálának december 26-i előtti dátumára l.: *Kiss*, 1908. 315–316. p.: No. 313. és ÖStA FHKA HKA HFU RN 2. 1546. fol. 110. Vö. még: 1550. december 31-én Raweni Mihály szlavóniai ítélőmester a következőket tudatta Batthyány Kristóffal: „*Nunc rursum sciat Vestra Dominatio Magnifica, quod dominus comes Nicolaus A Salmis mortuus est duciturque Posenium ad sepeliendum.*” Salmot azonban végül nem Pozsonyban, hanem Bécsben helyezték örök nyugalomba. MOL P 1314 Batthyány cs. lt. No. 39 594. és *Gooss*, 1911. 115. p.

- 1520-as évek vége körül–†1550 tanácsos (*Rat*) (A címet haláláig viseli.)
- 1538–1544 Komárom vármegye ispánja (?) (*Gespan der Gespanschaft Komorn*) (*Fallenbüchl*, 1994. 83. p.)
1540. aug. I. Ferdinánd követe Izabella királynéhoz Budára a váradi béke határozatainak végrehajtása ügyében (aug. 11. Utasítás S. részére. *Gooss*, 1911. 90–91. p. és 91. p.: 1. jegyz.)
- 1540–†1550 aransarkantyús lovag (*eques auratus*) (1540. jún. 6. V. Károly császár már ekként címzi levelében. ÖNB Cod. 9039. fol. 70.; A címet haláláig viseli.)
1544. máj. 3. előtt pozsonyi kapitány (*Hauptmann zu Preßburg*) (1544. máj. 3. előtt S. lemond a tisztségről, amire Ferdinánd elrendeli Leonhard Freiherr von Velsnek, hogy tárgyaljon vele az új kapitány személyéről, majd azt S. helyére iktassa be. ÖStA FHKA HKA Fam–Akten S 12. fol. 57.)
- 1545–†1550 Pozsony vármegye ispánja és újra pozsonyi kapitány (*Gespan der Gespanschaft Preßburg und wiederum Hauptmann ebenda*) (1545. nov. 20. Bestallung S. részére a tisztségről. ÖStA FHKA HKA HFU RN 2. 1545. fol. 139–143., dec. 15. Kinevezés. *Fallenbüchl*, 1994. 92. p.; A tisztséget haláláig betölti.)
- 1546–†1550 királyi főhadparancsnok Magyarországon, Horvátországban, Szlavóniában és az alsó-ausztriai tartományokban (*Oberstfeldhauptmann in Ungarn, Kroatien, Slavonien und den niederösterreichischen Ländern*) (*Pálffy*, 1999)
1549. jan–szept. I. Ferdinánd egyik megbízottja a nyírbátori egyezséget kidolgozó tárgyalásokon (*Gooss*, 1911. 112–113. p.)

Salm und Neuburg, Niklas Graf zu (†1580. 11. 26., Kanizsa) — egykori Kloster St. Dorothea, elpusztult [*Reusner*, 1586. No. V–VI. Ugyanitt olvasható a temetésén mondott beszéd részlete is: „*Fragmentum orationis funebris*”]

- 1550-es évek peregrinációban bejárja Európa nagy részét és megtanul írni és olvasni — anyanyelve, a német mellett — görögül, latinul, olaszul és franciául is (*Reusner*, 1586. Temetési beszéd.)
- 1563:77. tc. értelmében magyar indigenátust kap (CJH, 1899. 524–527. p.)
- 1564 után–†1580 II. Miksa, majd II. Rudolf császár tanácsosa (*Rat*) (*Reusner*, 1586. Temetési beszéd; A címet haláláig viseli.)

- 1570 körül–†1580 haditanácsos (*Hofkriegsrat*) (Uo.; A címet haláláig viseli.)
- 1574–†1580 Pozsony vármegye ispánja (*Gespan der Gespanschaft Preßburg*) (1574. nov. 9. Kinevezés. *Fallenbüchl*, 1994. 92. p.; A tisztséget haláláig betölti.)
- 1578–†1580 a törökelleni végvárrendszer főerődítési biztosa (*Oberstbaukommissar der ungarischen Grenzfestungen gegen die Türken*)³¹ (1578. aug. 15. II. Rudolf császár utasítása S. részére. ÖStA KA HKR KIA VI. 6.; A tisztséget haláláig betölti.)
- †1580 kanizsai főkapitány (*Grenzoberst in Kanischa*) (Pálffy, 1997/1. 279. p.)

Schellendorf, Friedrich von (†1567. 05. 15.) — egykori Kloster St. Dorothea, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 238.]

sziléziai származású család (*Liebold*, 1998. 256. p.)

1566–1567 lovaskapitány Magyarországon, nagyon valószínű, hogy testvére, Christoph von Schellendorf ezredében (*Rittmeister in Ungarn, sehr wahrscheinlich im Regiment seines Bruders Christoph*) (ÖNB Codex-Trautson, p. 238.)

Testvére, Christoph von Schellendorf tanácsos (*Rat*) és *Landeshauptmann der Grafschaft Glatt*:

1556 600 nehézlovas kapitánya Magyarországon (*Hauptmann über 600 gerüste Pferd in Ungarn*) (1556. eleje I. Ferdinánd Bestallungja Sch. részére. ÖStA KA Best. No. 20., 1556. jún. Sch. lovasainak mustrája Olmütznél. *Roubík*, 1938. 88. p., 94. p., 103. p., 105. p.)

1566 körül bajor haditanácsos (*bayrischer Kriegsrat*) (*Liebold*, 1998. 256. p.)

31 Itt szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy Salmot még a legújabb várépítészeti irodalom is győri főkapitánynak és „személy szerint katonának és nem építési szakembernek titulálja.” (Koppany, 1997. 155. p.) A hiba abból adódik, hogy Niklas Graf zu Salmot összekeverik 1574-ben elhunyt testvérével, Eckkel. Míg az utóbbi valóban elsősorban katona volt, Niklas elméletben elsősorban európai peregrinációja alatt, gyakorlatban pedig haditanácsossága és számos királyi biztosi tevékenysége idején (l. az egyik legjelentősebbet, az 1570. évi felső-magyarországit: ÖStA KA AFA 1570/11/ad 1.) sajtótitotta el — meglehetősen magas szinten — az erődépítészeti ismereteit. Ezt igazolja említett temetési beszéde is, amely külön kiemeli a várak és erősségek erődítésében való jártasságát. *Reusner*, 1586. Temetési beszéd.

1566–1567 1000 német lovas kapitánya Magyarországon (*Oberst über 1000 deutsche Reiter in Ungarn*) (1566. ápr. Megegyezés Sch-fal az 1000 lovas felfogadásáról. A must-rahely ekkor is: Olmütz. *Roubík*, 1938. 164–165. p., 172. p., 176. p. Vö. még: *Liepold*, 1998. 256. p. és 265. p., máj. Még 100 további lovas felfogadását engedélyezik neki. Uo. 185. p. és *Oberleitner*, 1859. 309. p.)

Vö. egy utódjuk, Jakob von Schellendorf részt vesz az 1595. évi magyarországi hadjáratban (*Liepold*, 1998. 439. p.)

Schwarzenberg, Adolf Freiherr, majd 1599-től Graf zu (†1600. 07. 29., Pápa, fejlődésben a lázadó vallonok kitörésekor) — eltemették: 1600. 12. 06. Augustinerkirche, síremlékét maga II. Rudolf császár állíttatta; nagy-részt elpusztult a templom 1635. évi átalakítása alkalmával [Berger, 1864. 176–180. p.]

Apja Wilhelm Freiherr von Schwarzenberg (†1557, St. Quentin, csatában) (*Schwarzenberg*, 1963. 172. p.)

Felesége Elisabeth Margarete von Metternich (†1626. febr. 6., Gimbornban temették el; esküvőjük: 1581. máj. 31.) (Uo. 108. p.)

1572 Németalföldön szolgál spanyol zsoldban, Alba herceg helytartó seregében (Uo. 104. p.)

1577 Ernő bajor herceg *Mundschenkje* (Uo.)

1580 Ernő bajor herceg, lüttichi püspök tanácsosa és udvari marsallja (*Hofmarschall des bayrischen Herzogs Ernst*) (Uo.)

1581 Ernő bajor herceg, lüttichi püspök udvarmestere (*Hofmeister*) (Uo.)

1583 ezredes Ernő bajor herceg seregében Gebhart Truchseß von Waldburg ellen (*Oberst des bayrischen Herzogs Ernst gegen Gebhart Truchseß von Waldburg*) a kölni érsekségért folytatott háborúskodásban (Uo.)

1584 Ernő bajor herceg, kölni érsek *Amtmann*-ja Linzben (Uo.)

1585 Ernő bajor herceg seregének főparancsnoka két zászlóaljnyi gyalogossal (*Generaloberst der Truppen des bayrischen Herzogs Ernst mit zwei Fähnlein Fußknechte*) a Neuß városáért folyó hadakozásban (Uo.)

1587 egy kürasszírregiment ezredese III. Henrik francia király seregében Sándor páрмаi herceg segédcsapataként Johann Kasimir Pfalzgraf ellen (*Oberst eines Kürassierregiments in der*

- Armee König Heinrichs III. in den Hilfstruppen des Herzogs von Parma gegen Pfalzgraf Johann Kasimir* (Uo. 105. p.)
- 1588 Ernő bajor herceg, kölni érsek titkos tanácsosa (*geheimer Rat*), helytartója (*Statthalter*) és udvarmestere (*Landhofmeister*) (Uo.)
- 1590-től egy német gyalogosregiment ezredese Sándor pármái herceg, németalföldi helytartó pártján (*Oberst über ein Regiment deutscher Fußknechte des Herzogs von Parma*) és Karl Graf von Mansfeld parancsnoksága alatt (Uo.)
- 1594 II. Rudolf császár zsoldján ezredes (*Oberst*) a jülich-i hercegségben (Uo.)
- 1595–1596 ezredes 1000 wallon küresszár és 1000 wallon *Archibusier* felett Magyarországon (*Oberst über 1000 wallonische Kürassier und 1000 wallonische Archibusier in Ungarn*) (1595. jún. 17. II. Rudolf császár Bestallungja Sch. részére a Karl Graf von Mansfeld által felfogadott katonaságáról. ÖStA FHKA HKA Fam-Akten M 30. fol. 4–25., jún. 22. A lovasság mustrája. *Heischmann*, 1925. 225. p.: Beilage; 1596. dec. Elbocsátják Sch. többször megreformált lovasregimentjét. Uo. 252. p.)
- 1596 főtábornester az 1596. évi hadjáratra (*Oberstfeldmarschall in 1596*) (jún. 19. Bestallung Sch.-nek a tisztségről, amelyre fizetését már jún. 15-től kapja. ÖStA KA Best. No. 511. 1599-ben kelt grófi diplomája — majd ez alapján az irodalom [*Berger*, 1864. 173. p.: 6. jegyz. és *Schwarzenberg*, 1963. 105. p.] tévesen állítja, hogy 1597-ben nevezték ki erre a tisztségre.)
- 1596–†1600 II. Rudolf császár tanácsosa (*Rat*) (1596. jún. 19. ÖStA KA Best. No. 511.; A címet haláláig viseli.)
- 1597–1599 a bécsi helyőrség parancsnoka (*Stadtguardia-Oberst in Wien*) (1597. jan.–febr. A Haditanács tárgyalásokat folytat Schgel a tisztség elvállalásáról. Uo. No. 520., ápr. 2. Bestallung Sch. részére tiszteről. Uo. és No. 525., ill. *Veltzé*, 1911. 181. p., ápr. Utasítás Sch.-nek a tisztségről. ÖStA KA Best. Prot. Bd. 1. 1590–1597. p. 19., máj. 21. A Haditanács beszámoló II. Rudolf császárnak Sch. beiktatásáról. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 199. fol. 7.; 1599. júl. Sch. lemond tiszteről. *Veltzé*, 1911. 181. p. Vö. még *Czeike*, Bd. 5. 172. p. és 293. p.)

- 1597–†1600 haditanácsos (*Hofkriegsrat*) (1597. máj. 21. A Haditanács beszámoló II. Rudolf császárnak Sch. beiktatásáról. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 199. fol. 7.; A címet haláláig viseli.)
- 1598 főtabormester az 1598. évi hadjáratra (*Oberstfeldmarschall in 1598*) (jún. második felében tárgyalnak Sch-gel tisztség elvállalásáról. Uo. Reg. Bd. 201. fol. 16., júl. 15. Bestallung Sch-nek a tisztségről. ÖStA KA Best. No. 597., ÖStA KA AFA 1598/7/4. és *Schwarzenberg*, 1963. 106. p., dec. 13. Sch. levelet intéz II. Rudolf császárhoz tiszteből való elbo-csátása ügyében. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 201. fol. 445. Vö. még ÖStA KA Best. Prot. Bd. 1. 1598–1599. fol. 7–8.)
1598. márc. 3. a Haditanács tárgyal Sch-gel az esztergomi főkapitányság (*Oberhauptmannschaft zu Gran*) elvállalásáról (ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 201. fol. 7.)
1598. aug. 1. a Haditanács Sch. számára a *General* titulus megadását javasolja (Uo. fol. 20.)
- 1598–†1600 győri végvidéki főkapitány (*Grenzoberst in Raab*) (*Pálffy*, 1999)
1599. jún. 5. II. Rudolf császár Prágában lovaggá üti és felveszi a *Reichsgrafstandba* (*Czeike*, Bd. 5. 172. p. és *Schwarzenberg*, 1963. 107. p.)
- 1599 főtabormester és ideiglenesen megbízott főhadparancsnok-helyettes az 1599. évi hadjáratra (*Oberstfeldmarschall und Verwalter der Generaloberstleutnantschaft in 1599*) (1599. jún. 16. Engedelmességre intéző levél a császári hadsereg főtisztjeihez és ezredeseihez Sch. kinevezése kapcsán. ÖStA KA Best. No. 636., jún. 24. Bestallung Sch-nek a tisztségről. ÖStA KA AFA 1599/6/6. és ÖStA KA Best. No. 636., ill. *Schwarzenberg*, 1963. 107. p.)
1600. jún. 30. Tárgyalások folynak Sch-gel, mivel kész ismét elvállalni a főtabormester (*Oberstfeldmarschall*) tiszttét (ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 205. fol. 17.)

Seyboldsdorf zu Ritterswerth und Hornstein, Hans Wolf von (†1594. 12. 06.)
 — **Schottenkloster** [ÖNB Codex-Trautson, p. 199.]

1594. szept. 29. előtt a győri végvár német őrségének katonája (*Grenzsoldat in der deutscher Besatzung in Raab*) (Uo.)

Feltételezhetően apja vagy közeli rokona az a „*Hannß von Seybaldstorff*”, aki Hans Dietrich von Hoehenegg kapitány (*Hauptmann*) parancsnoksága alatt részt vesz Bécs 1529. évi védelmében. (*Liepold*, 1998. 422. p.)

Seckendorf–Aberdar, Kasimir von, Ritter zu Kirchberg (*1510–†1542. 11. 01., a Buda elleni birodalmi hadivállalkozást követően) — St. Stephanskirche, fennmaradt az északi karzat északi külső falán [ÖNB Codex-Trautson, p. 60.]

Apja Hans von Seckendorf–Aberdar (†1535), anyja Anna von Eyb (*1481–†1530) (A müncheni Bayerisches Staatsarchiv írásbeli közlése Richard Perger részére.)

1529 részt vesz Bécs védelmében Kunz Gotzmannak a birodalmi rendek által kiállított ezredében, Michael von Anspach kapitány (*Hauptmann*) parancsnoksága alatt (*Stöller*, 1929–1930. 74. p. és *Liepold*, 1998. 426. p.)

1542 részt vesz a Buda elleni birodalmi hadivállalkozásban és feltételezhetően ekkor szerzett sebesülésébe vagy járványos betegségébe hal bele (ÖNB Codex-Trautson, p. 60.)

Az 1542. évi hadjáratra l.: *Meyer*, 1879., *Károlyi*, 1880/1., *Károlyi*, 1880/2., *Traut*, 1892., *Récsey*, 1893. és legújabban *Liepold*, 1998. 237–252. p.

Vö.: feltételezhetően testvére vagy közeli rokona az a Kaspar von Seckendorf, aki ugyancsak részt vesz Bécs 1529. évi védelmében a birodalmi csapatok kötelékében (*Liepold*, 1998. 425. p.)

Sichel, Thomas, von Oberburg (*1534–†1600. 05. 08.) — St. Michaelskirche, valószínűleg fennmaradt [ÖNB Codex-Trautson, p. 167.]

I. Ferdinánd, II. Miksa, majd II. Rudolf császárok idejében szolgál (Uo.)

haditanácsos (*Hofkriegsrat*) (Uo.)

1580-es évek–†1600 magyarországi főmustramester (*Oberstmustermeister in Ungarn*) (Uo.)

1595 Karl Markgraf von Burgau gyalogosregimentjének alezredese (*Oberstleutnant des Fußknechtregiments des Markgrafen von Burgau*) Christoph Tonnert követően (*Liepold*, 1998. 439. p.)

1597. jan. előtt ideiglenesen megbízott kanizsai főkapitány (*Verwalter des Grenzoberstamtes in Kanischa*) (Pálffy, 1997/1. 279. p.)
1599 kapitányi rangot visel (*Hauptmann*) (szept. 29. *Jedlicska*, 1897. 694. p.: No. 1068.)

Siegersdorf, Wilhelm von (†1567. 09. 20.) — egykori Kloster St. Dorothea, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 236.]

Jörg von Siegersdorf zu Großwinklern fia (Uo.)

Vö. Jörg von Siegersdorf zu Großwinklern

1554–1555 horvát és vend végvidéki haditanácsos (*Kriegsrat an der kroatischen und windischen Grenze*) (1554. aug. 5–29. *Barabás*, 1899. 595. p.: No. VII., 606–607. p.: No. X. és 643. p.: No. XXVI.; 1555. márc. 30. StLA Militaria Schuber 1555/1. 30. März 1555. és 25. Juli 1555.)

1559–1566 zenggi kapitány (*Hauptmann in Zengg*) (1559. Már S. tölti be a tisztséget. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 141. 1559. Dez. No. 43.; 1566: *Oberleitner*, 1859. 310. p. Vö. még: *Lopašić*, 1889. 469. p.)

Sprinzenstein auf Neuhaus, Hans Albrecht Freiherr von (†1598) — St. Stephanskirche, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 32.]

1595–1598 magyarországi és ausztriai főépítészeti felügyelő (*General-Bausuperintendent in Ungarn und Österreich*) (1595. okt. 10. *Jedlicska*, 1897. 555. p.: No. 911.; 1598: ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 201. fol. 243254.)

1597 haditanácsos (*Hofkriegsrat*) (Uo. és *Buzási*, 1979. 53. p.)

Vö. közeli rokona, Hans Ernst Freiherr von Sprinzenstein 1602 és 1607 között egy gyalogos zászlóalj kapitánya (*Hauptmann über ein Fähnlein deutscher Fußknechte*) a magyar hadszíntéren (*Heischmann*, 1925. 233. p. és 238. p.)

Stämminger, Felix (†1568. 04. 03.) — St. Stephanskirche, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 67.]

1568 előtt zászlótartó Hans Werner von Raitenau³² ezredes Felső-Magyarországon szolgáló német gyalogosregimentjében (*Fähn-*

32 Werner 1566–1567-ben valóban Felső-Magyarországon szolgált ezredével. *Oberleitner*, 1859. 309. p.

rich im Regiment deutscher Fußknechte des Hans Werner von Raitenau in Oberungarn) (Uo.)

Svetkovics, (Swetkowitz/Svetković), Karl (†1551. 09. 24.) — St. Michaelskirche [ÖNB Codex-Trautson, p. 147.]

1551 lovaskapitány Magyarországon 100 könnyűlovas élén (*Hauptmann/Rittmeister über 100 geringe Pferd in Ungarn*) (Uo. és Halála után tisztét alkapitánya, Hans Nenadit kérte: ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 86. Konv. D. fol. 67–67/a.)

Széchy Dénes (†1650. 03. 05., Bécs) — St. Ulrichskirche [MOL P 1314 No. 46 352.]

Apja Széchy Tamás (†1618. febr. 9.), anyja Forgách Margit (*Nagy I.*, X. köt. 529. p.)

Felesége trakostyáni Draskovich Sára (Uo. 529. p. és 534. p.)

1623 a grazi jezsuita gimnázium *infima* osztályába jár (febr. 17-től: *Andritsch*, 1965. 51. p.)

1633–1643 szécsiszigeti kapitány (*Hauptmann der Grenzburg Szécsisziget*) (1633. júl. 4. A Haditanács kikéri Nádasdy Pál dunántúli főkapitány véleményét, hogy Sz-nek testvére halála után jóváhagyják-e a tisztséget. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 270. fol. 203., aug. 1. Sz. kéri a tisztséget. Uo. Exp. Bd. 269. fol. 364., aug. 9. II. Ferdinánd Sz-nek adományozza a tisztséget. Uo. Reg. Bd. 270. fol. 209.; 1643. ápr. Dobos György kéri a tisztséget. Uo. Exp. Bd. 288. fol. 394.)

1637–†1650 kamarás (*Kämmerer*) (1637: *Pickl*, 1903. 83. p.; A címet haláláig viseli.)

1643–1646 győri magyar főkapitány-helyettes (*ungarischer Grenzeroberstleutnant in Raab*) (Pálffy, 1999)

1650. ápr. 7-én temették el a bécsi *St. Ulrichskirchében* (1650. márc. 30. Özvegye, Draskovich Sára temetési meghívója Batthyány Ádám részére. MOL P 1314 No. 46 352.)

Valberg, Jakob von (†1607 előtt, a török elleni háborúkban) — egykori Minoritenkloster, elpusztult [ÖNB Codex-Trautson, p. 117.]

Vels,³³ Leonhard Freiherr von, der Jüngere (*1497–†1545. 11. 10.) — St. Stephanskirche, fennmaradt: 1951-ig a déli és a középső kapu közötti

pilléren, napjainkban az északi torony halljában látható [ÖNB Codex-Trautson, p. 31.]

- Apja Michael von Vels, anyja Regina von Cles (Orgler, 1859)
 1526 előtt Itáliában szolgál V. Károly seregében (*Kerkdal*, 1966)
- 1527–1528 már Magyarországon szolgál I. Ferdinánd zsoldján mint a német gyalogság kapitánya (*Obest über das deutsche Fußvolk König Ferdinands in Ungarn*) (ÖStA KA AFA 1528/3/7. II. és 1528/8/4. II. és *Newald*, 1879/2. 80. p.)
- 1527–†1545 kamarás (*Kämmerer*) (1527–1528: „*edler in der Kammer*” *Fellner–Kretschmayr*, 1907/Bd. 2. 149. p.: No. 12/III/B.; A címet haláláig viseli.)
- 1527–†1545 I. Ferdinánd tanácsosa (*Rat*) (1527–1528: Tirolból való tanácsos 5 lovassal az udvarban. Uo.; 1545: ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 54. fol. 34–37.; A címet haláláig viseli.)
- 1529 Bécs ostroma idején a 7 zászlóaljnyi, főleg alsó-ausztriai gyalogos főkapitánya (*Oberst über 7 Fähnlein niederösterreichischer Fußknechte während der ersten Türkenbelagerung Wiens*) (1528. aug. 14. Személye már felmerül a tisztségre. ÖStA KA AFA 1528/8/5. I.; *Newald*, 1879/2. 86. p. és 117. p.: Beilage No. 10. és *Liepold*, 1998. 329. p., 415. p. és 420. p.)
- 1531–†1545 *Landeshauptmann in Tirol* (*Hye–Kerkdal*, 1966.; A tisztséget haláláig betölti.)
- 1537–1538 királyi főhadparancsnok Magyarországon (*Oberstfeldhauptmann König Ferdinands in Ungarn*) (1537. febr. 21. Engedelmességre intő levél a Magyarországon, mindenekelőtt Kassa környékén állomásozó királyi katonasághoz, az újonnan Magyarországra rendelt katonákhoz, ill. informáló levél a helytartósághoz V. kinevezése kapcsán. ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 30. Konv. B. fol. 83–85. Vö. még Uo. fol. 94., fol. 97. és fol. 109.)
- 1539–†1545 I. Ferdinánd főudvarmestere (*Obersthofmeister*) (*Fellner–Kretschmayr*, 1907/Bd. 1. 275. p. és *Broucek*, 1988. 45. p.; A tisztséget haláláig betölti.)

33 Noha maga Vels nevét két l-lel *Vells*-nek írta (l. például: 1545. jan. 4., Bécs: ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 54. Konv. B. fol. fol. 1/1–1/5.), az irodalomban az egy l-es változat honosodott meg, így magunk is ezt használjuk.

- 1540–1541 ismét királyi főhadparancsnok Magyarországon (*Oberstfeldhauptmann König Ferdinands in Ungarn*) (1540. szept. 14. Ismételt engedelmességre intő levél a Magyarországon állomásozó királyi katonasághoz V. újabb kinevezése kapcsán. ÖStA HHStA Hungarica AA Fasc. 43. Konv. B. fol. 74. Vö. még fol. 18–19.; 1541. jan. 1. I. Ferdinánd engedélyezi V-nek, hogy betegsége miatt távozzon a táborból és a főhadparancsnoki tisztet Reinprecht von Ebersdorfnak adja át. Uo. Fasc. 45. Konv. A. 1541. Jan. fol. 1.)
- 1541–1543 Bécs erősítéseinek kiépítéséhez mint „tanácsost” alkalmazták (*Rat bei den Befestigungen Wiens*) (Hye-Kerkdal, 1966)
- 1544–†1545 királyi főhadparancsnok Magyarországon, Horvátországban, Szlavóniában és az alsó-ausztriai tartományokban (*Oberstfeldhauptmann König Ferdinands in Ungarn, Kroatien, Slavonien und den niederösterreichischen Ländern*) (Pálffy, 1999. Vö. még *Liebold*, 1998. 317. p.: 386. jegyz.)

Widmer, Georg (†1567. 02. 11.) és felesége, Rosina Mühlstetter von Mauern — Schottenkloster, fennmaradt [ÖNB Codex-Trautson, p. 205.]

1552. máj. I. Ferdinánd követe a Cseh Kamarához (*Roubík*, 1938. 64. p.)
- 1567 előtt ellenőr a magyarországi hadi fizetőmester mellett (*Kontrollor des Kriegszahlmeisteramts in Ungarn*) (ÖNB Codex-Trautson, p. 205.)

Zandecker, Achaz, von Aichelsdorf (†1563. 06. 27.) — St. Stephanskirche [ÖNB Codex-Trautson, p. 64.]

- 1547 Niklas Graf zu Salm der Ältere titkára (*Sekretär des Niklas Graf zu Salm d. Ä.*) (Pálffy, 1993. 95. p.: 106. jegyz.)
- 1555 Magyarországon szolgál, feltételezhetően Mathias Kamrer (Fuchs genannt) hadi fizetőmester (*Kriegszahlmeister in Ungarn*) mellett (MOL E 185 Achaz Zandecker levele Nádassy Tanáshoz. 1555. szept. 28., Perlak.)

**A felhasznált levéltári források és irodalom
rövidítési jegyzéke**

1. Levéltári források (az intézmények ábécérendjében)

Bibliothèque Nationale, Paris (BN)

Fonds Français (FF)

Magyar Országos Levéltár, Budapest (MOL)

E szekció: Magyar kincstári levéltárak

Magyar Kamara Regisztratúrája

E 21 Benignae resolutiones

Magyar Kamara Archívuma

E 185 Archivum familiae Nádasdy

P szekció: Családi levéltárak

P 1313 A herceg Batthyány család levéltára, A Batthyány család
törzslevéltára

Memor. Memorabilia

P 1314 A herceg Batthyány család levéltára, Missiles

Österreichische Nationalbibliothek, Wien (ÖNB)

Handschriftensammlung

Codex-Trauston Codex Trautsonianus = Codex series nova No. 12 781.

*Österreichisches Staatsarchiv, Wien (ÖStA)**Finanz- und Hofkammerarchiv (FHKA)**Hofkammerarchiv*

Fam-Akt.	Familienakten
HFU	Hoffinanz Ungarn
HZAB	Hofzahlamtsbücher
Inst.	Instruktionen
NÖHA	Niederösterreichische Herrschaftsakten

Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA)

Hungarica	Ungarische Akten (Hungarica)
AA	Allgemeine Akten
OHMA	Obersthofmeisteramt
Sonderreihe	Sonderreihe
Eidbücher	Eidbücher

Schloßarchiv Grafenegg,

Archiv Breuner

Schloßarchiv Grafenegg, Breunersches Familienarchiv

Kriegsarchiv (KA)

AFA	Alte Feldakten
Best.	Sonderreihe des Wiener Hofkriegsrates, Bestellungen
HKR KIA	Sonderreihe des Wiener Hofkriegsrates, Hofkriegsrätliches Kanzleiarchiv
HKR Akten	Akten des Wiener Hofkriegsrates
HKR Prot.	Protokolle des Wiener Hofkriegsrates
Exp.	Expedit
Reg.	Registratur
Prager HKR Akten	Akten des Prager Hofkriegsrates

Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron (SL)

Sopron Város Levéltára (SVL)

Oertel-gyűjtemény Oertel-gyűjtemény

Steiermärkisches Landesarchiv, Graz (StLA)

Archiv Herberstein (Archiv Herberstein)

Abteilung Eggenberg Urkunden Eggenberg

Landschaftliches Archiv

Militaria Altes Archiv XIV.: Militaria

2. Irodalom

- Andritsch, 1965* *Andritsch, Johann*: Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1586–1782). Ein personengeschichtlicher Beitrag zur Geschichte der Karl-Franzens-Universität in der Jesuitenperiode. Graz, 1965. (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, Bd. XXII.)
- Aschinger, 1920* *Aschinger, Maximilian*: Geschichte der Pfarre St. Ulrich (Maria Trost) in Wien-Neubau nebst der Entstehung der Tochterpfarren Altlerchenfeld und Schottenfeld. Wien, 1920.
- Banfi, 1939* *Banfi, Florio*: Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai. In: Hadtörténelmi Közlemények, 40. (1939) 1–33. p. és 213–228. p.
- Barabás, 1898–1899* Zrínyi Miklós a szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok. Közrebocsátja *Barabás Samu*. I. köt. Leve-lek. 1535–1565., II. köt. Levelek. 1566–1574., Oklevelek. 1534–1602. és Pótlék. 1535–1567. Bp., 1898–1899. (Monumenta Hungariae Historica [Magyar történelmi emlékek] I. osztály: Diplomataria XXIX–XXX.)
- Bedy, 1936* *Bedy Vince*: A győri székesegyház története. Győr, 1936. (Győregyházmege multjából I.)
- Berger, 1864* *Berger, Adolf*: Das Grab des Grafen Adolf zu Schwarzenberg in der Augustinerkirche zu Wien. In: Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereines zu Wien, 7. (1864) 169–180. p.

- Broucek*, 1988 Der Allerhöchste Oberbefehl. Die Gardien. Bearb.: *Peter Broucek* unter Mitarb. v. *Georg Zivkovic* und *Herbert Klima* nach Manuskriptfragmenten von Obstl. *Alphons Freiherr von Wrede*. Wien, 1988. (Militaria Austriaca — Geschichte der k. u. k. Wermacht. Bd. 6.)
- Buzási*, 1979 Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs. A birodalmi levéltárak magyar vonatkozású iratai. I. köt. A birodalmi udvari tanács és a birodalmi udvari kancellária levéltára. I. rész. Tematikai leltár. Kézirat. Összeáll.: Buzási János. Bp., 1979. (Levéltári leltárak, 76.)
- Cerwinka*, é. n. *Cerwinka, Günther*: Die Eroberung der Festung Kanizsa durch die Türken im Jahre 1600. In: Innerösterreich 1564–1619. Im Auftrag der Steiermärkischen Landesregierung herausgegeben im Zusammenhang mit der Ausstellung „Graz als Residenz—Innerösterreich 1564–1619“. Redigiert von Alexander Novotny und Berthold Sutter. Graz, o. J. 409–511. p. (Joannea, Publikationen des Steiermärkischen Landesmuseums und der Steiermärkischen Landesbibliothek. Bd. III.)
- CJH, 1899 Magyar törvénytár. (Corpus Juris Hungarici) 1526–1608. évi törvény-czikkék. Magyarázó jegyzetekkel kíséri Márkus Dezső. Bp., 1899.
- Czeike*, Bd. 4–5. Historisches Lexikon Wien. Hrsg.: *Felix Czeike*. Bd. 4–5. Wien, 1995–1997.
- Deák*, 1879 *Deák Farkas*: Magyar hölgyek levelei. 499 darab. 1515–1709. Bp., 1879. (Magyar Leveles Tár II. kötet)
- Fallenbüchl*, 1994 *Fallenbüchl Zoltán*: Magyarország főispánjai. Die Obergespane Ungarns 1526–1848. Bp., 1994.
- Fellner–Kretschmayr*, 1907/Bd. 1–2. *Fellner, Thomas–Kretschmayr, Heinrich*: Die österreichische Zentralverwaltung. Abt. I. Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749). Bd. 1. Geschichtliche Übersicht. Wien, 1907. és Bd. 2. Aktenstücke 1491–1681. Wien, 1907. (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs, 5–6.)
- Firnhaber*, 1861 *Firnhaber, Friedrich*: Der Hofstaat König Ferdinands I. im Jahre 1554. In: Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen, 26. (1861) 1–28. p.
- Fürer*, 1646 *Fürer, Christoph von Haimendorf*: Reis-Beschreibung In Egypten, Arabien, Palästina, Syrien etc. mit beygefügter Landtafel vnd derselben Erklärung. Sambt kurzem Anhang Jacob Fürers von Haimendorff, seines Bruders, Constantinopolitanischer Reise. Nürnberg, 1646.
- Gooss*, 1911 *Gooss, Roderich*: Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526–1690). Wien, 1911. (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs, 9.)
- Gömöry*, 1893 *Gömöry [Gusztáv]*: Hadtörvényszéki ítélet az Esztergomot 1605-ben áruoló módon átadott császári tisztek és legénység fölött. In: Hadtörténelmi Közlemények, 6. (1893) 143–146. p.

- Hamilton*, 1994 *Hamilton, Alastair*: An Egyptian Traveller in the Republic of Letters: Josephus Barbatus or Abudacnus the Copt. In: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 57. (1994) 123–150. p.
- Hauser*, 1949 *Hauser, Wilhelm*: „Das Geschlecht derer von Althann”. Wien, 1949. Phil. Diss.
- Házy*, 1/7. köt. *Házy Jenő*: Sopron szabad királyi város története. I. rész — 7. köt. Oklevelek, levelek és iratok 1521-től 1531-ig. Sopron, 1929.
- Hiller*, 1992 *Hiller, István*: Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625–1645. Wien–Köln–Weimar, 1992. (Esterházy-Studien, Bd. 1.)
- Hiller*, 1993 *Hiller István*: A tolmácsper. In: *Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára*. Szerk.: Horn Ildikó. Bp., 1993. 147–186. p.
- Hiller*, 1997 *Hiller István*: A „Titkos Levelezők” intézménye. In: R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv születésének 70. évforduló-ja ünnepére. Szerk.: Tusor Péter. Bp., 1998. 204–215. p.
- Hye-Kerkdal*, 1966 *Hye-Kerkdal, Heinz*: Leonhard Freiherr von Völs der Jüngere. In: *Südostdeutsche Museumsblätter*, 16. (1966) 13–21. p.
- Hurmuzaki*, 1900 *Hurmuzaki, Eudoxiu de*: Documente privitoare la istoria Românilor. Vol. XI. Acte din secolul al XVI^{lea} (1517–1612) relative mai ales la domnia și viata lui Petru-Voda Șchiopul. București, 1900.
- Istvánffy*, 1622 *Isthvanfi, Nicolaus*: *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV. Colonia Agrippina*, 1622.
- Janko*, 1876 *Janko, Wilhelm Edlen von*: Heinrich Du Val Graf von Dampierre, Freiherr von Mondrovillia, kaiserlicher General-Feldwachtmeister, Kämmerer, Kriegs Rath, Ritter des Ordens de Santa Militia und Oberst Inhaber eines Cürassier-Regiments. Ein Beitrag zur Geschichte der I. Periode des 30jährigen Krieges. In: *Mittheilungen des k. k. Kriegs-Archivs* I. (1876), 73–92. p.
- Jedlicska*, 1897 *Jedlicska Pál*: Adatok erdődi báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552–1600. (Eredeti történeti forrásmunka) Eger, 1897.
- Károlyi*, 1747 *Károlyi, Laurentius*: *Speculum Jaurinensis ecclesiae, repraesentans tum ipsam cathedralem ecclesiam, tum episcopus, qui a tempore Divi Stephani protoregis eidem praefuerunt, usque ad excellentissimum dominum dominum comitem Franciscum Zichy de Vásonkő. Jaurinum*, 1747.
- Károlyi*, 1880/1. *Károlyi Árpád*: Kiadatlan levelek a német birodalom magyarországi nagy hadivállalatának történetéhez 1542. In: *Történelmi Tár*, 1880. 490–540. p.
- Károlyi*, 1880/2. *Károlyi Árpád*: A német birodalom nagy hadi vállalata 1542-ben. Új adalék kulviszonyaink történetéhez. Kiadatlan levéltári anyag alapján. Bp., 1880.

- Kelenik*, 1991 *Kelenik József*: A kézi lőfegyverek jelentősége a hadügyi forradalom kibontakozásában. A császári hadsereg fegyverzetének jellege Magyarországon a tizenöt éves háború éveiben. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 104. (1991) 3. sz. 80–122. p.
- Kiss*, 1908 *Kiss István, R.*: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában és 1549–1551. évi leveles könyve. Bp. 1908.
- Koppány*, 1997 *Koppány Tibor*: A magyarországi végvárok építési szervezete a XVI–XVII. században. In: *Hagyomány és korszerűség a XVI–XVII. században*. Szerk.: Petercsák Tivadar. Eger, 1997. 153–177. p. (*Studia Agriensia* 17.)
- Kovács*, 1995 *Kovács Péter, E.*: Miksa magyarországi hadjárata. In: *Történelmi Szemle*, 37. (1995) 1. sz. 35–49. p.
- Kovács–Fenyvesi*, 1986 Ungnád Dávid konstantinápolyi utazásai. Ford., bev.: Kovács József László. Jegyz.: Fenyvesi László–Kovács József László. H. n., 1986.
- Lamm*, 1981 Leopold Graf Kollonitsch. Wissensch. Bearb. u. Zusammenstell.: *Werner Lamm*. Mailberg, 1981. (Schriftenreihe des Maltesermuseums Mailberg, Bd. 6.)
- Lanjus*, 1938 *Lanjus, Friedrich Graf*: Die Breunner. Wien, 1938.
- Leeder*, 1914 *Leeder, Karl*: Geschichte des Hauses Hoyos in Österreich. Teil 1–2. Wien, 1914.
- Liepold*, 1998 *Liepold, Antonio*: Wider den Erbfeind christlichen Glaubens. Die Rolle des niederen Adels in den Türkenkriegen des 16. Jahrhunderts. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien, 1998. (Europäische Hochschulschriften, Reihe 3.: Geschichte und ihre Hilfswissenschaften Bd. 767.)
- Lopašić*, 1889 *Lopašić, Radoslav*: Spomenici hrvatske krajine. (Acta historiam confinii militaris Croatici illustrancia.) Knjiga III. Od godine 1693 do 1780 i u dodatku od g. 1531 do 1730. Zagreb, 1889. (Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium XX.)
- Luschin*, 1882 *Luschin, Arnold, von Ebengreuth*: Oesterreicher an italienischen Universitäten zur Zeit der Reception des römischen Rechts. I. Abt. (Separat-Abdruck aus den Blätter des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich, Jahrgänge 1880, 1881 u. 1882.) Wien, 1882.
- Meienberger*, 1973 *Meienberger, Peter*: Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629–1643. Ein Beitrag zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Türkei in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Bern–Frankfurt a. M., 1973. (Geist und Werk der Zeiten, Arbeiten aus dem Historischen Seminar der Universität Zürich, No. 37.)
- Meyer*, 1879 *Meyer, Christian*: Die Feldhauptmannschaft Joachims II. im Türkenkriege von 1542. In: *Zeitschrift für Preußische Geschichte und Landeskunde*, 16. (1879) 480–538. p.

- MOE, XII. köt. Magyar országgyűlési emlékek. XII. köt. 1606. Szerk. és történeti bev.: Károlyi Árpád. Bp., 1917.
- Montreux, 1608 *Montreux, Nicolas de*: Histoire universelle des guerres du Turc, depuis l'an 1565 jusques a la trefve, faicte en l'année 1606 ... etc. Avec les exploits et hauts faicts d'armes de Philippe Emanuel de Lorraine, Duc de Mercoeur, Lieutenant General de l'Empeur, contre les mesmes Turcs. Paris, 1608.
- Nagy I., I–XII. köt. *Nagy Iván*: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XII. köt. Pest, 1857–1868.
- Newald, 1879/1. *Newald, Johann*: Das Grabmal des Grafen Niclas zu Salm in der Votivkirche. Wien, 1879.
- Newald, 1879/2. *Newald, Johann*: Niclas Graf zu Salm. Eine Historische Studie. In: Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereines zu Wien, 18. (1879) 1–122. p.
- Newald, 1884 *Newald, Johann*: Niclas Graf zu Salm. Nachträge zur Biographie desselben im XVIII. Bande der Berichte und Mittheilungen des Altertumsvereines zu Wien. Wien, 1884.
- Oberleitner, 1859 *Oberleitner, Karl*: Aufzeichnungen zur Geschichte Maximilians II. In: Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen, 9. (1859) 305–312. p.
- Orgler, 1859 *Orgler, Flavian*: Leonhard Colonna Freiherr von Völs, Landeshauptmann an der Etsch und Burggraf von Tirol. In: Programm des k. k. Gymnasiums zu Bozen, 9. (1859) 3–31. p.
- Pálffy, 1993 *Pálffy Géza*: A Királyi Szigetvár 1547. évi leltára. (Egy évszázadon át kallódó forrás jelentősége Szigetvár történetében) I–II. rész. In: Hadtörténelmi Közlemények, 106. (1993) 3. sz. 76–100. p.
- Pálffy, 1995 *Pálffy Géza*: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. Győr, 1995.
- Pálffy, 1997/1. *Pálffy Géza*: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. (Minta egy készülő főkapitányi archontológiai és „életrajzi lexikonból”) In: Történelmi Szemle, 39. (1997) 2. sz. 257–288. p.
- Pálffy, 1997/2. A pápai vár felszabadításának negyyszázéves emlékezete 1597–1997. A bevezető tanulmányt írta és az okmánytárat összeállította: Pálffy Géza. (Szerk.: Hermann István.) Pápa, 1997.
- Pálffy, 1999 *Pálffy Géza*: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története a 16–17. században. (Kézirat, megjelenik Győrben 1999-ben)
- Pickl, 1903 *Pickl, Wilhelm, von Wükenberg*: Kämmerer-Almanach. Historischer Rückblick auf die Entwicklung der Kämmerer-Würde. Zusammenstellung der kaiserlichen Kammerherren seit Carl V. bis zur Gegenwart. Geschichte der Landeserbkämmerer. Im Anhang die lebenden k. und k. Kämmerer mit ihren Titeln, Würden etc. und Domizil. Wien, [1903]

- Radvánszky*, 1879/1. *Radvánszky Béla, báró*: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. III. köt. Bp., 1879.
- Radvánszky*, 1879/2. *Radvánszky Béla, báró*: Történelmi levelek a hédervári levéltárból 1581–1612. In: Történelmi Tár, 1879. 24–40. p.
- Récsey*, 1893 *Récsey Viktor*: Egy német mű az Esztergomnál az 1542-ik évben Joachim, brandenburgi választó alatt gyülekezett s Budát fölszabadítani akaró hadseregről. In: Hadtörténelmi Közlemények, 6. (1893) 275–279. p.
- Reusner*, 1586 *Revsnerus, Nicolaus*: Anaohmata, sive arae seplvclrales incltyae familiae Salmensis, avspiciis incltyi et magnamini Herois D. IVLII Comitiss Salmiae et Neoburgi ad Oenum etc. Argentorati, Excudebat Antonius Bertramus M. D. LXXXVI. [ÖNB * 38.Y.143]
- Roubík*, 1937 Regesta fondu Militare archivu ministerstva vnitra RČS. v Praze. Díl I. 1527–1589. K vydání připravil František Roubík. (Prameny k československým dějinám vojenským. Svazek I.) Praha, 1937.
- Salm-Monument*, 1879 Die Übergabe des Salm-Monumentes. In: Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereines zu Wien, 18. (1879) III–V. p.
- Salvadori*, 1894 *Salvadori, Giovanni*: Die Minoritenkirche und ihre älteste Umgebung. Wien, 1894.
- Schodl*, 1983 *Schodl, Silvia*: Die Zusammensetzung des niederösterreichischen Ritterstandes in der Zeit von 1568 bis 1620. Wien, 1983. Phil. Diss.
- Schopf*, 1966 *Schopf, Dagmar*: Die Zeitraum von 1620–1740 erfolgten Neuaufnahmen in den NÖ. Herrenstand. Wien, 1966. Phil. Diss.
- Schimka*, 1967 *Schimka, Elisabeth Gisela*: Die Zusammensetzung des niederösterreichischen Herrenstandes von 1520–1620. Wien, 1967. Phil. Diss.
- Schwarzenberg*, 1963 *Schwarzenberg, Karl, Fürst zu*: Geschichte der reichsständischen Hauses Schwarzenberg. Neustadt an der Aisch, 1963. (Veröffentlichungen der Gesellschaft für Fränkische Geschichte, Reihe IX. Darstellungen aus der fränkischen Geschichte Bd. 16.; Bibliothek familiengeschichtlicher Arbeiten, XXX.)
- Sternegg*, 1981 *Sternegg Mária, Zlinszkyné*: A szentgotthárdi ciszterci apátság története és művészetének emlékei (1183–1878). In: Szentgotthárd. Helytörténeti, művelődéstörténeti, helyismereti tanulmányok. Szombathely, 1981. 365–540. p.
- Stöller*, 1929–1930 *Stöller, Ferdinand*: Soliman vor Wien. In: Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Stadt Wien, 9–10. (1929–1930) 11–76. p.
- Szilády*, 1893 [Szilády Áron:] Balassi Bálint életéhez. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 3. (1893) 206–212. p.
- Takáts*, 1926 *Takáts Sándor*: A Guthi Országh-lányok. In: Takáts Sándor: Magyar nagyasszonyok. I. köt. Bp., [1926] 197–237. p.
- Thallóczy–Hodinka*, 1903 *Thallóczy Lajos–Hodinka Antal*: Magyarország melléktartományainak oklevéltára (Codex Diplomaticus Partium Regno Hungariae Adne-

- xarum) I. köt. A horvát véghelyek oklevéltára. 1490–1527. (Monumenta Hungariae Historica [Magyar Történeti Emlékek] I. osztály: Diplomataria XXXI.) Bp. 1903.
- Traut*, 1892 Kurfürst Joachim II. von Brandenburg und der Türkenfeldzug vom Jahre. Nach archivalischen Quellen bearbeitet von Dr. *Hermann Traut*. Gummersbach, 1892.
- Vándor*, 1994 *Vándor László*: Kanizsa története a honfoglalástól a város török alóli felszabadulásáig. In: Nagykanizsa. Városi monográfia. I. köt. Nagykanizsa, 1994. 215–424. p.
- Veltzé*, 1902 Die Wiener Stadtguardia. (1531–1741.) Nach Originalquellen bearb.: Alois Veltzé. In: Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereines zu Wien, 36–37. (1902) 1–213. p.
- Veress*, 1909 és 1913 *Veress Endre*: Basta György hadvezér levelezése és iratai (1597–1607). I. köt. 1597–1602. és II. köt. 1602–1607. Bp., 1909. és 1913. (Monumenta Hungariae Historica [Magyar Történeti Emlékek] I. osztály: Diplomataria XXXIV. és XXXVII.)
- Wick*, 1933 *Wick Béla*: Kassa régi síremlékei. XVI–XVIII. század. Košice, 1933.
- Wißgrill*, Bd. 1–5. *Wißgrill, Franz Karl*: Schauplatz des landsässigen Nieder-Oesterreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande von dem XI. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten. Bd. 1–5. Wien, 1794–1824.
- Zivkovic*, 1976 *Zivkovic, Georg*: Alt-Österreichs Heerführer. Stellen-besetzung in Heer, Landwehr und Kriegsmarine. 1541 bis 1918. Wien, 1976. Maschenschrift. (ÖStA KA Manuskripte, Allgemeine Reihe No. 166.)
- ▼
Zontar, 1971 ▼
Zontar, Josef: Michael Černović, Geheimagent Ferdinands I. und Maximilians II., und seine Berichterstattung. In: Mittheilungen des Österreichischen Staatsarchives, 24. (1971) 169–222. p.
- ▼
Zontar, 1973 ▼
Zontar, Josip: Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju. Der Kundschafterdienst und die Diplomatie der österreichischen Habsburger im Kampf gegen die Türken im 16. Jahrhundert. Ljubljana, 1973. (Slovenska Akademija Znanosti i Umetnosti, Razred za Zgodovinske i Družbene Vede I. Dela 18.; Inštitut za Občo in Narodno Zgodovino, 5.)

Géza Pálffy–Richard Perger: Wiener Grabmäler der Teilnehmer der Türkenkriegen in Ungarn (Datenbank — 16–17. Jahrhundert)

Die ungarische und österreichische Geschichtsforschung widmete bis jetzt nur wenig Aufmerksamkeit der Erziehung im kaiserlichen Hof und den Beziehungen des ungarischen Adels in Wien. Genauso ist es mit dem österreichischen und deutschen Adel, der eine wichtige Rolle in den Türkenkriegen spielte. Die Nachforschung dieser noch unerforschten Gebiete muß in den nächsten Jahrzehnten an erster Stelle stehen. Vorerst deswegen, weil anhand der Erforschung des ersten Themas kann man eine Antwort darauf bekommen, welche Rolle die Repräsentanten des ungarischen Adels in den von den Wiener Zentralämtern herausgegebenen und das Königreich Ungarn betreffenden Mandaten und Anordnungen spielten. Im 16–17. Jahrhundert dienten auf dem ungarischen Kriegsschauplatz des Habsburgerreiches hauptsächlich österreichische und von dem Heiligen Römischen Reich, Italien, Frankreich usw. stammende Heeresführer, Offiziere, Diplomaten, Beamten und zwischen denen besonders Adelige. Die Aufdeckung deren Lebensläufe macht es möglich, die Auswirkungen der Türkenkriege auf die Gesellschaft der europäischen Länder besser kennenzulernen.

Die folgende Datenbank der Lebensläufe möchte die Erforschung dieser zweier Themenbereiche erleichtern. Sie publiziert das biographische Lexikon deren Personen, die als Soldaten, Beamten oder Diplomaten im 16–17. Jahrhundert auf dem ungarischen Kriegsschauplatz dienten, und in den Kirchen oder Klöstern in Wien begraben wurden. (Das Lexikon kann in der Zukunft natürlich noch erweitert werden.) Die Mehrheit der auf die Todesfälle und Beerdigungen bezogenen Daten stammen aus dem *Codex Trautsonianus*, das in der Österreichischen Nationalbibliothek in Wien (Handschriftensammlung, Codex series nova No. 12 781) bewahrt wurde, und das die in 1630 gefundenen Grabmäler aufzählte. Die verschiedenen biographischen Daten wurden aus den unterschiedlichen Akten der Archiven in Wien und Budapest, aber vor allem aus dem Material des Wiener Kriegsarchivs, zusammengestellt. In der Datenbank (sofern es möglich war) gaben wir die genauen Zeitpunkte der Geburten und Todesfälle der Personen bzw. die Orte der Grabmäler und deren weiteren Schicksale (verschollen oder erhalten) an. Danach sind die Lebensläufe in kronologischer Reihenfolge angegeben. Darauffolgend kommen in runden Klammern die deutsche Übersetzungen der ungarischen Offiziersbezeichnungen, die den österreichischen und deutschen Forschern helfen sollen.

- Die Datenbank beinhaltet die Lebensläufe folgender Personen:
- Arco, Titus Vespasianus Graf von (†vor 11. 11. 1594, wahrscheinlich im August, in der Belagerung der Grenzfestung Raab von den Türken), begraben: Minoritenkloster, Grabmal: verschollen, S. 212.
- Asquier, Michel d' (*1598, Marseille–†22. 07. 1664), Stephanskirche, erhalten, S. 212–213.
- Bánffy, Bálint, tallóczy (*1537–†07. 08. 1573., Wien), ehemaliges Kloster St. Dorothea, verschollen, S. 213.
- Basta, Giorgio (*1544, Ulpiano–†20. 11. 1607, Prag), ehemaliges Minoritenkloster, verschollen wahrscheinlich zwischen 1784 und 1789, S. 213–215.
- Bettauer, Mathes (†12. 06. 1569), St. Michaelskirche, S. 215.
- Breuner, Friedrich (*1542–†19. 08. 1583, Konstantinopel), begraben: 10. 01. 1584 Schottenkloster, S. 216.
- Breuner, Hans, Freiherr zu Stübing, Fladnitz und Rabenstein (*1549–†15. 05. 1594), Schottenkloster, S. 216.
- Breuner, Hans, Freiherr zu Stübing, Fladnitz und Rabenstein (*1570–†03. 10. 1633), Schottenkloster, S. 216–218.
- Capizucchi, Camillo (*1537–†Ende Aug.–Sept. 1597, Komorn), ehemaliges Minoritenkloster, verschollen, S. 218–219.
- Černović, Mihajlo, „de Macedonia“ (†04. 06. 1575), Schottenkloster, verschollen, S. 219.
- Dampierre, Henri Du Val (Duval), comte de (*1580, Burg Han–†09. 10. 1620, Preßburg), ehemaliges Minoritenkloster, verschollen, S. 220–222.
- Freyberg, Otto von (†1566, Mannersdorf), St. Michaelskirche, S. 222.
- Fünfkirchen, Hans Christoph von, Freiherr zu Steinabrunn (*1591–†15. 02. 1620), ehemaliges Minoritenkloster, verschollen, S. 222.
- Fürstenberg, Jobst (†11. 11. 1596), St. Stephanskirche, verschollen, S. 222.
- Gannabitzer, Christoph (†31. 10. 1576) und seine Frau, Dorothea Schildecker (†10. 09. 1570), St. Stephanskirche, S. 222–223.
- Guetrater, Kaspar (†nach 20. 09. 1601, nach Eroberung der türkischen Grenzfestung Stuhlweißenburg), Schottenkloster, S. 223.
- Guetrater, Hans Chrysostomus (†16. 11. 1603, Gran), Schottenkloster, S. 223.
- Hardegg, Georg Graf zu (†1530, Neutra) ehemaliges Minoritenkloster, verschollen, S. 223.

- Hartitsch, Dietrich von (†1531) und seine Frau, Sophia von Weißpriach, St. Stephanskirche, nach 1779 verschollen, S. 223–224.
- Hoyos, Hans von, Freiherr von Stüchsenstein (Stixenstein) (*ca. 1506, Burgos in Spanien–†23. 05. 1561, Gradisca d' Isonzo), ehemaliges Minoritenkloster, verschollen, S. 224–225.
- Kamrer (Kammerer), Matthäus, Fuchs genannt (†22. 07. 1563), St. Michaelskirche, S. 225.
- Kollonitsch, Ernst von (†12. 12. 1638), älteres Kapuzinerkloster, verschollen, S. 226–228.
- Konstantinopel, Ferdinand von (†21. 10. 1557), ehemaliges Minoritenkloster, verschollen, S. 228.
- Lahinger, Hans (†1551), ehemalige Bürgerspitalskirche, S. 228.
- Lichtenwalder, Sebastian (†05. 09. 1568), Schottenkloster, S. 228.
- Ligsalz, Karl, zu Ascholding (†06. 02. 1575) St. Stephanskirche, in 1947 noch erhalten, S. 228.
- Mansfeld, Kaspar Graf von (*ca. 1521/1523–†29. 10. 1542, Wien) St. Stephanskirche, verschollen, S. 228–229.
- Marinchor, Anton (†1594), ehemaliges Minoritenkloster, verschollen, S. 229.
- Mayerhauser, Ulrich, zu Poysbrunn (†13. 08. 15[??]), St. Michaelskirche, S. 229.
- Nogarol, Ferdinand Graf zu (Herr zu Altspaur und Ernsbrunn) (†11. 02. 1590, Wien), ehemaliges Kloster St. Dorothea, verschollen, S. 229–230.
- Nothaft, Leo, von Weißenstein (*1543–†08. 11. 1566, Wien), St. Stephanskirche, ohne Inschrift erhalten, S. 231.
- Overbroek, Joan de [Oberbrouck von] (†Anfang Dez. 1599), St. Stephanskirche, zerstört im April 1945, S. 231–233.
- Puchhaim zu Göllersdorf, Hans Christoph Graf von (†27. 09. 1619), ehemaliges Kloster St. Dorothea, verschollen, S. 233–234.
- Rappach, Karl Ernst Freiherr von (†07. 1719, Wien), ehemaliges Minoritenkloster, verschollen, S. 234–235.
- Reiffenberg, Hans Dietrich von (*1577–†15. 12. 1629), ehemaliges Minoritenkloster, verschollen, S. 236–237.
- Reither, Christoph, von Samperg zu Soß (†02. 08. 1558), ehemaliges Minoritenkloster, verschollen, S. 237.
- Salm und Neuburg, Eck Graf zu (†09. 07. 1574, Raab), ehemaliges Kloster St. Dorothea, verschollen, S. 237.

- Salm und Neuburg, Julius Graf zu, der Ältere (†28. 04. 1581, Neuburg), ehemaliges Kloster St. Dorothea, verschollen, S. 238.
- Salm, Niklas Graf zu, der Ältere (*1459–†04. 05. 1530, Marchegg), ehemaliges Kloster St. Dorothea, von 18. 04. 1879 in der Votivkirche, S. 238–240.
- Salm und Neuburg, Niklas Graf zu, der Jüngere (*ca. 1500–†vor 26. 12. 1550, Erlau), ehemaliges Kloster St. Dorothea, verschollen, S. 241–242.
- Salm und Neuburg, Niklas Graf zu (†26. 11. 1580, Kanischa), ehemaliges Kloster St. Dorothea, verschollen, S. 242–243.
- Schellendorf, Friedrich von (†15. 05. 1567), ehemaliges Kloster St. Dorothea, verschollen, S. 243–244.
- Schwarzenberg, Adolf Freiherr zu, [von 1599] Graf zu (†29. 07. 1600, Pápa), begraben: 06. 12. 1600 Augustinerkirche, verschollen ca. 1635, S. 244–246.
- Seyboldsdorf zu Ritterswerth und Hornstein, Hans Wolf von (†06. 12. 1594), Schottenkloster, S. 246–247.
- Seckendorf–Aberdar, Kasimir von, Ritter zu Kirchberg (*1510–†01. 11. 1542), St. Stephanskirche, erhalten, S. 247.
- Sichel, Tomas, von Oberburg (*1534–†08. 05. 1600), St. Michaelskirche, S. 247–248.
- Siegersdorf, Wilhelm von (†20. 09. 1567), ehemaliges Kloster St. Dorothea, verschollen, S. 248.
- Sprinzenstein auf Neuhaus, Hans Albrecht Freiherr von (†1598) St. Stephanskirche, verschollen, S. 248.
- Stämminger, Felix (†03. 04. 1568), St. Stephanskirche, verschollen, S. 248–249.
- Svetkovics, (Swetkowitz/Svetković), Karl (†24. 09. 1551) St. Michaelskirche, S. 249.
- Széchy, Dénes (†05. 03. 1650, Wien) begraben: 07. 04. 1650 St. Ulrichskirche, S. 249.
- Valberg, Jakob von (†vor 1607, in den Türkenkriegen in Ungarn), ehemaliges Minoritenkloster, verschollen, S. 249.
- Vels, Leonhard Freiherr von, der Jüngere (*1497–†10. 11. 1545) St. Stephanskirche, erhalten, S. 249–251.
- Widmer, Georg (†11. 02. 1567) und seine Frau, Rosina Mühlstetter von Mauern, Schottenkloster, erhalten, S. 251.
- Zandecker, Achaz, von Aichelsdorf (†27. 06. 1563) St. Stephanskirche, S. 251.

PITI FERENC

MEGJEGYZÉSEK A SZEPESI PRÉPOST ÉS A SZEPESVÁRALJAI HOSPESEK KÖZÖTTI PERHEZ (1338–1339) (*Függelék: a perre vonatkozó oklevelek regesztái*)

Jelen dolgozat a címben szereplő felek közötti (1338. évi eseményből kiinduló, de lényegét tekintve az 1339. évben lezajlott) perfolym bizonyos pontjainak elemzését, illetve kommentálását foglalja magában. Erre az adott motivációt, hogy a perről a szepességi szászokkal, avagy a szepesi prépostsággal foglalkozó — e tanulmányban is hivatkozott — szakirodalom mondhatni egyáltalán nem tett említést,¹ holott érdekes és új adatokat tartalmazó ügyről van szó. Annak fő oka, hogy a kutatók figyelme kevésbé fordult ezen per és adatai felé, talán az lehet, hogy a per anyaga kiadatlan.²

Tanulmányunkban természetesen nem tűztük ki feladatunk, hogy a szepesi szászok és a szepesi prépostság történetét részletesen végigkövessük, csupán a perfolym elemzéséhez szükséges ismeretekre fogunk utalni.³

1338. július 10-én a szepesváraljai német hospesek a szepesi prépostság Szentpál nevű birtokára mentek, ott a gabonát és a vetést lekaszálták, hazaszállították, a

1 Kivételt képeznek a következő művek: *Carolus Wagner* „Analecta Scepusii sacri et profani” című munkájának III. kötetében (Posonii-Cassoviae, 1778; a továbbiakban: *Wagner*) a 33. oldalon tett említést a perről. Emellett *Pirhalla Márton* szentelt még néhány sort az ügyre (A szepesi prépostság vázlatos története. Lőcse, 1899. 48. p.; a továbbiakban: *Pirhalla*, 1899). A sort a *Magda Feňarová* munkájában (Spišske prepoštstvo. Stredoveké listiny 1248–1526. Bratislava, 1964; a továbbiakban: *Feňarová*) található tömör, szlovák nyelvű regesztákkal zárhatjuk.

2 Mivel jelen dolgozat keretei között nincs lehetőség az oklevelek szó szerinti kiadására, a függelékben a források regesztáit közöljük.

3 A Szepességre, Szepes megyére, a szepesi szászokra és a prépostságra a legutóbbi munkák közül I. *Kristó Gyula*: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Bp., 1988. 393–395. p.; A Korai Magyar Történeti Lexikon (IX–XIV. század). Főszerk.: Kristó Gyula, szerk.: Engel Pál és Makk Ferenc. Bp., 1994. (a továbbiakban: KMTL) vonatkozó szócikkeit, valamint *Szűcs Jenő*: Az utolsó Árpádok. Bp., 1993. passim. (a továbbiakban: *Szűcs*, 1993.) L. még a továbbiakban idézett, korábbi szakirodalmat, amelynek zöme többé-kevésbé szintén érinti a legfontosabb, általunk nem részletezett kérdéseket (pl. Szepes megye kialakulása, a szászok Szepes-ségbe való betelepülésének problémája, a szepesi prépostság létrejöttének időpontja stb.) is.

maradékot pedig jószágaikkal letiportatták. Emiatt János prépost a királyi jelenlét (*ad presenciam regiam*), vagyis az országbíró elé idéztette őket. A pert azonban Drugeth Vilmos nádor, aki ekkor a szepesi ispán címét is betöltötte,⁴ királyi parancsra és a felek kérésére 1338 szeptemberében kivette a királyi jelenlét bírósága alól és saját különös jelenléte (*ad nostram presenciam specialem*) elé halasztotta a Szepességbe való visszatértének időpontjára, amire legközelebb 1339 januárjában került sor.

A nádor lépése (ebben a vonatkozásban) teljességgel megfelelt a szepesi szászok kiváltságleveleinek. V. István király 1271., valamint I. Károly király 1317. évi privilégiumai ugyanis megfogalmazták, hogy a szepesi szászokat semmilyen jogállású ember nem idéztheti perbe saját provinciájukon kívülre, ráadásul birtokpereikben a szepesi ispán jogosult ítélni felettük Lőcsén, a (szászok által választott) szászispánnal és magukkal a szászokkal együtt.⁵

A per tárgyalására a nádor a szepesi várba hívta meg a szászok 24 főbb városából a villicus-okat és senior-okat,⁶ valamint a felek képviselőit. A nádor mellett bírótársaként szerepelt többek között Helbrandus fia: Miklós szászispán (*comes terranorum*) is,⁷ emellett János lőcsei falunagy (villicus).⁸

4 Engel Pál: Magyarország világi archontológiája. 1301–1457. I. Bp., 1996. 195. p.

5 1271. évi kiváltságlevél: „... ipsi dedimus libertatem quod per nullius condicionis, status aut ordinis hominem possint ad nostri presenciam extra provinciam evocari vel citari... Verum omnes cause pro possessionibus et hereditatibus, metis et limitibus... per comitem pro tempore constitutum et comitem provincie terraneis mediantibus iudicabuntur in loco superius memorato [in Leucha].” 1317. évi privilégium: „... per nullius condicionis hominem ad nostram presenciam possint extra provinciam in quocumque casu evocari vel citari, sed comes et castellenus auctoritate regia pro tempore constitutus ... unacum comite ipsorum Saxonum et terraneis causis ad se pertinentes... iudicabit in Lewche, civitate nostre provincie capitali.” V. István oklevelét kiadta többek között Georgius Fejér: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. V. I. Budae, 1829. 132–135. p. (a továbbiakban: Fejér) és újabban Lubomír Juck: Výsady miest a mestečiek na Slovensku I. 1238–1350. Bratislava, 1984. 55–56. p. (a továbbiakban: Juck, 1984.) Regesztáját I. Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. II. Bp., 1943. 2116. szám alatt. (a továbbiakban: Reg. Arp.) I. Károly oklevelének kiadása pl.: Fejér VIII. 2. Budae, 1832. 57–61. p., Juck, 1984. 89–90. p., regesztája: Anjou-kori Oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. IV. (1315–1317) Szerk.: Kristó Gyula. Bp.–Szeged, 1996. 634. szám alatt. (a továbbiakban: Anjou-oklt.)

6 A falunagyok és a közösség idősebb tagjainak a szepesi ispán melletti ítékezésben való részvételére I. Demkó Kálmán: A szepesi jog (Zipser Willkühr) keletkezése, viszonya országos jogunkhoz és a németországi anyajogokhoz. Bp., 1891. 17–18. p. (a továbbiakban: Demkó, 1891.)

Térjünk itt ki röviden a huszonnégyes szám jelentőségére, amely két vonatkozásban is előfordul a szakirodalomban a szepesi szászokkal kapcsolatban: egyrészt a „24 királyi plébános fraternitas-a”, másrészt a „24 szepesi város” fogalma kapcsán.

A plébánosok tömörülésének fraternitas-jellegét számos kutató elfogadta, ám létrejöttének időpontjára eltérő véleményeket fogalmaztak meg. Egyes nézetek szerint még a tatárjárás előtt (1239 táján) megalakult,⁹ más meglátás ezt a tatárjárás utánra helyezi.¹⁰

Kordé Zoltán szócikke¹¹ a „plébánosok 13. században létrejött egyfajta közösségéről” szól, míg Fekete Nagy a XIII. századra nézve a „24 királyi plébános fraternitas-a” elnevezést nem is fogadja el, csupán a plébánosok érdekközösségének meglétét ismeri el, és ezen tömörülés fraternitas-jellegének kialakulását (konkrétabb meghatározás nélkül) a XV–XVI. századra teszi, a fogalom XIII–XIV. századi használatát tehát a későbbi viszonyok visszavetítésének tekinti.¹²

A 24 szepesi városra vonatkozó ismeretek rövid vázolója előtt érdemes megjegyezni, hogy a Szepességben huszonnégyenél több településen éltek szászok. Az 1317. évi privilégium mintegy 30 nagyobb helységet sorol fel, és ezek tartozékaival együtt a helynevek száma meghaladja a negyvenet.¹³

7 A szepesi szászok közös bírójára, a szászipánra az első biztos adat jelen tudomásunk szerint 1257-ből való. *Fejér* IV. 2. Budae, 1829. 441. p. Idézi: *Fekete Nagy Antal*: A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. Bp., 1934. 362. p. (a továbbiakban *Fekete Nagy*, 1934.)

8 Lőcsét már az említett 1271. évi oklevél is a szászok fővárosának (*civitas provincie capitalis*) nevezi. A városra l. *Fekete Nagy*, 1934. 181–184. p., valamint *Márosi Ernő* és *Petrovics István* szócikkét, KMTL. 416. p.

9 *Hradzky József*: A XXIV királyi plébános testvérelete. Miskolc, 1895. 38. p.; *Bruckner Győző*: A szepesi városok szövetségének értelmezése. In: Közlemények Szepes vármegye múltjából. 3. (1911) 88–90. p. (a továbbiakban: *Bruckner*, 1911); *Förster Jenő*: Szepes vármegye a tatárjárás előtt. In: uo. 7. (1915) 10. és 14. p. (a továbbiakban: *Förster*, 1915); *Bruckner Győző*: A szepesi szász nép. Bp., 1913. 9. p. (a továbbiakban: *Bruckner*, 1913.)

10 *Szabó Benő*: A szepesi szászok. Győr, 1866. 21. p. (a továbbiakban: *Szabó*, 1866); *Weber Samu*: A szepességi szász bevándorlók megszűnt egyleteiről. In: Történelmi Tár, 1885. 27. p.; *Pirhalla*, 1899. 32. p. Ezen szerzők 1248 és 1298 közötti évszámokat adnak meg a fraternitas megalakulására, míg *Szűcs*, 1993. 47. p. szerint a 24 királyi plébános testvérisége a „14. század folyamán” jött létre.

11 In: KMTL 618–619. p.

12 *Fekete Nagy*, 1934. 328–331. p.

13 A szász településeket részletesen sorra veszi *Fekete Nagy*, 1934. passim.

A szepességi történések közül különösen Bruckner Győző képviselte azt a nézetet, miszerint létezett egy „24 királyi város”-nak nevezett jogi-politikai egység, szövetség, amely magában foglalta a szepesi szászok minden települését (melyek száma, mint említettük, több volt huszonnégyenél). E szövetség véleménye szerint voltaképpen a „24 plébános testvérelete” mintájára a XIV. század második felében jött létre.¹⁴

E felfogással szemben Fekete Nagy rámutatott, hogy a 24 plébános egyházi szövetsége nem képezhetette sem a szász autonómia, sem a 24 város fogalmának alapját, tekintve, hogy e fraternitas nem is létezett a XIII–XIV. században, másrészt e rosszul alkalmazott kifejezést vetítette vissza Bruckner a 24 város fogalmára és használta a „24 város szövetsége” terminust.¹⁵

Kordé Zoltán sem használja a „24 szepesi város szövetsége” kifejezést, csupán a „24 szepesi város” fogalmát, tehát ezen „városok és más települések alkották a szász közösséget.”¹⁶ E szász településeknek az említett királyi privilégiumok saját joguk gyakorlását is engedélyezték.¹⁷

A szepesi szász autonómián belül tehát nem volt 24 városból álló külön jogi-politikai entitás, a 40 körüli privilegializált szász település közül a 24 legjelentősebb csupán fémjelezte az egész szász autonómiát, és ez a „24 szepesi város” kifejezés létrejöttében is jelentkezett. E fogalom azt jelezhetette, hogy a szepességi szász települések között kialakulhatott egy olyasféle *világi érdekvédelmi kapcsolat*, amely (hasonlóan a 24 plébános *egyházi érdekvédelmi összefogásához*) a szász autonómia védelmét, a városok közötti politikai, jogi, netán gazdasági együttműködést védte. Ebben nagy szerepet játszhatott a közös szászispán megléte, illetve Lőcse mint a szász provincia fővárosa. De ezen együttműködés a szász autonómián belül nem öltött önálló jogi kereteket, a többi településből nem különült el 24 település egy külön jogi szövetségbe, hiszen az autonómia a privilégiumokban felsorolt összes szász településre ugyanúgy vonatkozott.

14 *Bruckner*, 1911. 93–97. p.; *Bruckner*, 1913. 9–10. és 18. p.; *Bruckner Győző: A Szepesség múltja és mai lakói*. Bp., 1926. 4–7. p.

15 *Fekete Nagy*, 1934. 332–336. p.

16 In: KMTL 619. p.

17 Az ún. szepesi jogra l. *Weber Samu: A szepesi szászok igazságszolgáltatásáról*. In: A Szepes-megyei Történelmi Társulat Évkönyve. 2. (1886) 123–131. p.; *Fábry Béla: Igazságszolgáltatás az elzálogosított XIII szepesi városban*. In: Közlemények Szepes vármegye múltjából. 4. (1912) 170–181. p.; *Demkó*, 1891.

A „24 szepesi város szövetsége” terminus helyett tehát a „24 szepesi város” fogalmáról beszélünk, mint érdekvédelmi együttműködést ápoló és segítők, de jogilag önálló szervezetté nem tárgyiasult összefogásról.

A 24 város fogalma Fekete Nagy szerint 1344-ben jelenik meg először.¹⁸ Drugeth Vilmos 1339. január 31-én, valamint április 16-án kelt okleveleiben pedig a „*viginti quatuor villicos et seniores de principalioribus Civitatibus Saxonum districtus Scepesiensis / Scepesyensis*” kitétel szerepel, amely tartalmilag teljességgel összecseng az 1344. évi adattal. Ez pedig arra utal, hogy a 24 szepesi város fogalma már ekkor kialakult. Megállapíthatjuk tehát, hogy ezen (eddig felhasználatlan) adat azt mutatja, hogy e kifejezés nem csupán 1344-ben, de már korábban: 1339-ben is létezett.

A városok érdekvédelmi összefogására utal az is, hogy a jászói konvent 1339. június 6-i oklevele szerint a késmárki villicus és a lőcsei vicevillicus (mindkét település a szepesi szász autonómiába tartozott) a váraljai hospesek megbízásából (*ex commissione*) tilalmazták a nádor és a konvent emberét, hogy a szepesváraljai hospeseket kikiáltás és a nádor elé idézzék.

Úgy véljük tehát, hogy a 24 város fogalma alatt valóban egy érdekvédelmi szövetséget kell látnunk. Ez esetben a váraljaiak elleni pert a szászok mintegy az egész szász közösség elleni fellépésnek tekinthették (a későbbiekben látni fogjuk, hogy erre voltaképpen alapjuk is volt!), ezért összefogásukkal segítették a váraljaikat. Természetesen ezt nem mint egy 24 településből álló jogi entitás tették meg. Ezen esetben például csak azok a városok léptek fel konkrétan is, amelyek az ügybe (a kikiáltás miatt) közvetlenül is be voltak vonva (itt tehát Késmárk és Lőcse).

Érdemes kitérni arra is, hogy a nádor a feleket Szepesvárra hívta össze és nem Lőcsére. Ezzel voltaképpen nem vette figyelembe a szepesi szászok kiváltságát, és a váraljaiak fel is vetették a nádornak, miszerint annak nincs hatásköre Szepesvárott ítélkezni, csak Lőcsén. Azonban a prépost képviselője ekkor a királyné (valószínűleg még 1338-ban kelt) oklevelére hivatkozott, amely szerint a nádor a királyné teljes hatáskörével ítélkezzen és zárja le az ügyet. (A királyné beavatkozására még visszatérünk.) A királyné ezen oklevele lényegében legitímálta a nádor lépéseit, aki a továbbiakban sem Lőcsére, hanem Visegrádra vagy Budára (tehát a szász provincián kívülre) idéztette meg a váraljaiakat, akik azonban egyszer sem jelentek meg, hiszen ők addigi kiváltságleveleikre apelláltak. Ráadásul — mint említettük — ezen privilégiumok nem csupán a Lőcsén való ítélkezést fogalmazták meg,

18 1344. május 8. A szepesi káptalan oklevelében: *Saxones viginti quatuor civitatum*”. Anjou-kori Okmánytár. Codex Diplomaticus Hungaricus Andegavensis. IV. Szerk.: Nagy Imre. Bp., 1884. 418. p.; Idézi: Fekete Nagy, 1934. 336. p., és az ő nyomán Kordé Zoltán, KMTL 619. p.

hanem azt is, hogy a szepesi ispán (jelen esetben a nádor) mindig a szászok által választott közös bíróval, a szászipánnal együtt és a szászok jelenlétében ítélték. A nádor ezen perre vonatkozó okleveleiben az 1339. január 31-i keltezésű forráson kívül azonban mindig csupán a főpapokra és bárókra (mint bírótársakra) történik hivatkozás, az ezen kategóriák egyikébe sem sorolható szászipán az 1339. január 31-i oklevelet leszámítva a per folyamán nem tűnik fel.

A nádor 1338. szeptember 11-én kelt oklevele elárulja, hogy mindkét peres fél (tehát a szászok is) megjelent először Visegrádon. Ennek oka az lehetett, hogy a szászok ekkor jelenlétükkel akarták hangsúlyozni a tényt: az *ad regiam presenciam* történt megidézésük ellenkezett kiváltságaikkal. Így tehát privilégiumaik erejében bízva azt remélték: a per további, tényleges része Lőcsén és saját szászipánjuk előtt fog zajlani. Ez azonban 1339 januárjában csak részben történt így, és véleményünk szerint egyedül a szászipán szepesvári jelenléte tartotta vissza a hospeseket attól, hogy távozzanak a nádor színe elől. Azt, hogy a nádor eleve ide hívatta össze a feleket, két okkal magyarázhatjuk: egyrészt azzal, hogy már ismerte (és ezt nem is kell különösebb meglepetésnek tartanunk) a királyné említett oklevelének tartalmát, másrészt, hogy Szepesvár nem csupán (honor-ba adott) királyi vár volt, hanem mintegy Drugeth Vilmos székhelye is¹⁹ egyben. A későbbiekben pedig az idézések a királyi udvarba, Visegrádra vagy Budára szóltak, és mint megjegyeztük, az oklevelek nem említik a továbbiakban a szászipán további jelenlétét a perben.

A szászoknak tehát voltaképp kétszeres okuk is lehetett, hogy ne jelenjenek meg 1339 januárja után a nádor előtt, a többszöri idézés ellenére sem.

A nádor szemszögéből természetesen másként festett a kérdés, hiszen a királyné — voltaképpen a szászok privilégiumait felülbíró — rendelkezését kellett szem előtt tartania. Mivel pedig a nádor jogszolgáltatása I. Lajos király koráig a királyi udvarban és vidéken is zajlott,²⁰ a nádor saját különös jelenléte értelemszerűen mindig ott volt, ahol éppen tartózkodott. Ennek megfelelően tekinthette a nádor — a szászok kiváltságai ellenére — jogtalanak a váraljaiak többszöri meg nem jelenését, és marasztalta el őket emiatt.

Természetesen felvetődik a kérdés, hogy az uralkodó miért nem avatkozott be a szászok kiváltságainak tiszteletben tartása érdekében. Erre a per alapján nem tudunk választ adni, a per folyamán a király lényegében csak két vonatkozásban jelenik meg: a nádor 1339. január 31-i és április 16-i oklevelei szerint a per részben a király parancsából került az ő különös jelenléte elé, illetve az uralkodó parancsá-

19 L. Engel Pál, KMTL 174. p.

20 L. Petrovics István, KMTL 473. p.

ből végzett egy királyi ember vizsgálatot a jászói konvent emberével a prépost részére.

A hospesek az ellenük felhozott hatalmaskodás (birtoksértés) vádjára azt felelték, hogy (a már említett) tetteket valóban megcselekedték — de véleményük szerint a saját területükön. A perre vonatkozó oklevelek a későbbiekben ezt úgy adják vissza, hogy a szászok bevallották hatalmaskodásukat, és a nádor ezért el is marasztalta őket. Ebben nagy szerepet játszott, hogy a prépost képviselője bemutatta Béla király privilégiumát I. Károly király átiratában. A nádor oklevelei nem árulják el, melyik Béla királyról van szó, és azt sem, mikor keletkezett az oklevél, illetve, hogy azt I. Károly király mikor írta át.

Ennek ellenére megállapítható, hogy nagy valószínűséggel itt IV. Béla 1249. szeptember 19-én kelt okleveléről van szó, amelyben a király Almás birtokot az akkori prépostnak adományozta,²¹ és amely oklevelet 1327. november 21-én I. Károly király átírt János prépost kérésére.²² Ezen azonosítást erősíti, hogy Fekete Nagy szerint Szentpál Almás birtok területén alakult ki.²³ A nádor 1339. április 16-i oklevelének hátlapján pedig (más középkori kéztől) az szerepel: „Almas”. Végül ide vonható, hogy 1341-ben János prépost az uralkodó 1327. évi oklevelét íratta át az esztergomi káptalannal.²⁴

Almás és Szentpál tehát a prépost birtokában voltak, a hospesek hatalmaskodását pedig a nádor 1339. január 31-i, április 16-i és május 21-i okleveleiben (említés szintjén) feltűnő, még 1338-ban a jászói konvent, Miklós szepesi alispán, illetve Szepes megye által kiadott tudományvevő oklevelek is bizonyították. A váraljaiak birtoksértését tehát nem vonhatjuk kétségbe. Ezért véleményünk szerint a váraljaiak későbbi ellenkező, illetve egy esetben kifejezetten agresszív viselkedése nem azért (vagy elsősorban nem azért) következett be, mert állításuk ellenére rájuk bizonyosodott, hogy a prépostság birtokán hatalmaskodtak, hanem mert a szász közösség kiváltságait ezen per kapcsán az említett sérelmek érték.

A nádor a hospesek visegrádi első meg nem jelenése után úgy döntött, hogy azok birtokába a prépostot 15 napi ott tartózkodásra vezessék be,²⁵ majd a váraljaiak

21 Reg. Arp. 910. szám. Ezen azonosítás lehetőségére *Almási Tibor* hívta fel figyelmemet, amiért szeretnék neki köszönetet mondani. Itt jegyeznék meg, hogy Szepesvár első említése is ezen oklevélben szerepel. Idézi pl. *Hradszky József*: Szepesvár és környéke. Igló, 1884. 94. p.; *Bal Jeromos*: Szepesvára története. In: A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve. 13. (1914) 8. p.; *Fekete Nagy*, 1934. 137. p.; *Feld István*, KMTL. 637. p.

22 Anjou-oklt. XI. (1327) Szerk.: Almási Tibor. Bp.–Szeged, 1996. 538. szám.

23 *Fekete Nagy*, 1934. 162. p.

24 ŠA. Levoča. (Lőcse) Szepesi prépostság lt. 62. (Df. 264 175.)

tiltakozása, valamint újabb távolmaradása miatt úgy határozott, hogy a váraljaiak nevét figyelmeztetéssel²⁶ (*insinuatio*) kiáltsák ki 3 megyei vásáron, miszerint ha nem jelennek meg színe előtt, a váraljai hospesek fő- és birtokvesztésben (*in capitali sententia et in amissione omnium ipsorum possessionum*) bűnhődjenek a prépost ellenében.

A döntés nem perjogilag, hanem önmagában rendhagyó és meghökkentő, hiszen egy hospesközösség (és az oklevelek egyértelműen közlik, hogy nem a per során név szerint is felsorolt hospesekről van szó csupán, hanem a teljes *communitas*-ról) illetén való megbüntetéséről szóló másik határozatot nem ismerünk. Természetesen a nádor ezen döntését inkább csak a felek közötti megegyezés irányába terelő fellépésnek kell tekintetnünk, nem pedig (egy végrehajlását tekintve voltaképp elképzelhetetlen) szentenciának. Ezt az is erősíti, hogy a váraljaiak, valamint az ő megbízásukból a késmárkiak és a löcseiek ezután tilalmazták a kikiáltást és a prépostnak a váraljaiak birtokába való ismételt bevezetését. Ennek ellenére a nádor (természetesen) mégsem rendelte el a hospesek kivégzését, hanem engedélyt adott a megegyezésre, amely hamarosan be is következett.

A nádor (a váraljaiak, illetve a szász közösség számára sérelmes, de végeredményben a megegyezés felé terelgető) lépései mellett hasonlóan érdekes a királyné beavatkozása az ügybe.

A források alapján egyértelműen kitűnik, hogy a prépostnak jelentős támogatottsága volt a perben — és ezt a királyné beavatkozásai igazolják a leginkább. Erzsébet fellépése, ha úgy tetszik, azonban nem is olyan nagy meglepetés. A nádor kiemelt hatáskörrel való felruházása és ezáltal mintegy a szászok kiváltságainak ereje alól való kivétele csak az egyik elem. A másik fontos momentum, hogy (noha a pertől látszólag teljesen függetlenül) a királyné 1339. április 2-án, Visegrádon kelt oklevelében kinyilvánította a báróknak, comes-eknek, várnagyoknak, nemeseknek és másoknak, akik honor-okat és méltóságokat tartanak, valamint a városoknak és szabad falvaknak, hogy a szepesi Szt. Márton-egyház prépostját és káptalanját különös védelme és oltalma alá vette azok minden birtokával együtt.²⁷ A lengyel származású, mélyen vallásos királyné nem véletlenül avatkozott be egy egyházi testület érdekében, de a spirituális okok mellett azt is érdemes figyelembe

25 A 15 napos bevezetésre l. *Hajnik Imre*: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt. Bp., 1899. 198–199. p.

26 Ennek szerepére l. uo.

27 ŠA. Levoča. (Lőcse) Szepesi káptalan magánlevéltára. I. 1. 6. (Df. 272 170.)

venni, hogy János prépost maga is lengyel származású volt, és esztergomi kanonoksága mellett wroclawi kanonoki címmel is rendelkezett...

A per lezárása mégis a megegyezés volt. Erre hajlottak végül a váraljaiak is, akik érzékelték (minden ellenállás és összefogás ellenére is), hogy a per végkifejtése semmiképpen sem az ő javukra fog eldőlni (ráadásul a hatalmaskodásban valóban vétkesek voltak). Hajlott azonban a prépost is, hiszen a nádor említett határozott fellépése ellenére is egyfajta „patthelyzet”, véget nem érő „kötélhúzás” alakulhatott volna ki, és a prépostnak egyáltalán nem volt érdeke magára zúdítani a szomszédos váraljaiak, vagy ha úgy tetszik, immár a (prépostságot és birtokait lényegében körülvevő) teljes szász közösség haragját — mégha a királyné különös oltalmát el is nyerte. Az sem lényegtelen elem, hogy a szászok papjai egyenesen a szepesi prépost alá tartoztak (Olasziét leszámítva, amely település papja közvetlenül az esztergomi érsek alá volt rendelve²⁸). A megegyezés tehát a nádor engedélyéből megtörtént, mégpedig szepesi alispánja és várnagya előtt fogott bírák közvetítésével, akik között mind a prépost embereit, mind a váraljaik képviselőit megtaláljuk. A prépost (feltehetőleg a váraljaikkal, vagy a szász közösséggel való további szükségtelen és terhes perek vagy összeütközések elkerülése végett) voltaképpen engedményeket is tett a hospeseknek: Szentpál birtok egy részét, továbbá egy rét megosztott használatát átengedte nekik. E megegyezést a nádor 1339. augusztus 10-én, Vizsolyban kelt oklevelében szentesítette.

28 Szabó, 1866. 98. p.; Förster, 1915. 11. p.; Fekete Nagy, 1934. 27. p.

FÜGGELÉK

A perre vonatkozó oklevelek regesztái

A regeszták közlésénél a tulajdonnevek egy oklevélen belüli névalakváltozatait ~ szimbólummal jelöltük. Korrigálás esetén a *, pótlásnál a [] jeleket alkalmaztuk, továbbá használtuk még a felkiáltójelet (! = sic) is. Tekintettel voltunk az oklevelek hátlapján található tárgymegjelölésekre és a pecsétek leírására is.

1.) 1338. június 14. Visegrád

[I.] Károly király utasítja a jászói (Jazow) konventet, hogy jelen oklevél kiadásától egy éven belül ahányszor és amikor János szepesi (Scepsyensis) prépost és a káptalan, avagy megbízottjaik ezen oklevelet bemutatva felkeresik őket, tartoznak minden esetben idézésekre, tudományvételekre, tilalmazásokra, birtok-bejárásokra, határjel-emelésekre és birtokiktatásokra Dénes fia: Domokos vagy Waytha fia: Dénes királyi emberek valamelyikével tanúságukat kiküldeni, és az elvégzettekéről minden esetben jelentést tenni. Datum in Wysegrad, 4. die festi Corporis Christi, a. eiusdem 1338.

Átirat: Jászói konvent, 1338. július 29. (1. a 2. számú oklevelet.)

2.) [1338.] július 29.

[I.] Károly királynak jelenti Pál prépost és a jászói (Jazow) Boldog Keresztelő János-monostor konventje, hogy parancslevelének megfelelően [1. az 1. számú oklevelet] kiküldték tanúságukat: János testvért, akivel Dénes királyi ember Tylus bírót, annak apját: Geblinus-t, ezen Geblinus fiát: Pétert, Helbrandus fiait: Tylus-t, Pétert és Hedricus-t, Helbrandus-t (a plébános sororius-át), Landwardus-t és Geblinus fiát: Miklóst a saját telkükön (sessio), továbbá minden [szepes-]váraijai (Suburbium Sancti Martini) hospest július 27-én (feria II. proxima post festum beati Jacobi apostoli) a királyi jelenlét elé idézte János, a Szt. Márton-egyház prépostja ellenében augusztus 29-re (quindenas festi Assumptionis virginis gloriose). Datum in octava festi beate Maric Magdalene, a. prenotato [1338].

Eredeti: ŠA Levoča (Lőcse), Szepesi prépostság lt. 53. (Df. 264 166.) Hátlapján azonos (Excellentissimo domino ipsorum Karulo dei gratia illustri regi Hungarie pro honorabili viro domino Johanne preposito ecclesie Sancti Martini de Scepus ad quindenas Assumptionis virginis gloriose contra Tylus iudicem, Geblinum patrem suum et Petrum filium eiusdem Geblini, Tylus Petrum et Hedricum filios Helbrandi, Helbrandum sororium plebani, Landwardum, Nicolaum filium Geblini et ceteros universos hospites de Suburbio citatoria), valamint újkori kéztől tárgymegjelölés, továbbá kerek zárópecsét nyoma.

Regeszta: Feňarová, 31. p.

3.) 1338. szeptember 11. Visegrád

Drugeth Vilmos (Wyllermus Drugetter) nádor, a kunok bírása azon pert, amelyet János prépost (prepositus Sancti Martini de Scepus) és a káptalan a szepesváraljai (Suburbium Castri de Scepus) hospes-ek vagy népek ellen a királyi jelenlét előtt indítottak augusztus 29-én (in quindenis festi Assumptionis beate virginis), a felek kérésére kiveszi a királyi jelenlét bírósága alól — tekintve, hogy a peres felek az ő megyéjeiben (in nostris tenetis et comitatibus) vannak, és ezáltal inkább az ő ítélkezési jogköréhez tartoznak —, és saját különös jelenléte elé halasztja el azon időpontra, amikor a Szepességben (terra Scepeyyensis) lesz. Datum in Wysegrad, feria VI. proxima post festum Nativitatis beate virginis, a. d. 1338.

Eredeti: ŠA Levoča (Lőcse), Szepesi prépostság lt. 54. (Df. 264 167.) Hátlapján azonos kéztől tárgymegjelölés (pro discreto viro magistro Johanne preposito ecclesie Scepeyyensis contra hospites de Suburbio Castri de Scepus ad adventum nostrum in eandem terram Scepeyyensem prorogatoria).

Regeszta: Feňarová, 31. p.

4.) 1338. szeptember 11. Visegrád

Drugeth Vilmos (Wyllermus Drugetter) nádornak, a kunok bírójának elmondta János, a szepesi (Scepus) Szt. Márton-egyház prépostja, hogy a szepesváraljai (Suburbium Castri de Scepus) hospes-ek vagy népek július 10-én (feria VI. proxima ante festum beate Margarethe virginis) hatalmaskodva, felfegyverkezve a prépostság Szentpál (Scentpaul) nevű birtokára menve a tavaszi és őszi gabonát lekaszálták, hazaszállították, illetve nyájaikkal lelegeltették, továbbá számos jogtalanságot

okoztak a prépost és egyháza sérelmére. Ezért a nádor utasítja Miklós mestert, szepesi (Scepus) alispánját és várnagyát, valamint a négy szolgabíró, hogy mindezekről tudják meg az igazságot, majd tegyenek jelentést. Datum in Vyssegrad, VI. feria proxima post festum nativitatis beate virginis, a. d. 1338.

Átirat: Szepes megye, 1338. szeptember 28. (1. az 5. számú oklevelet.)

5.) 1338. szeptember 28.

Drugeth Vilmos (Wyllermus Drugetter) nádornak, a kunok bírójának, szepesi (Scepus) és újvári (Wyuar) ispánnak jelenti Miklós mester, a nádor szepesi alispánja és várnagya, valamint a négy szolgabíró, hogy parancslevelének megfelelően [l. a 4. számú oklevelet] a szomszédoktól és határosoktól, nemesektől és nemtelenektől megtudták, hogy a szepesváraljai (Suburbium Castri de Scepus) népek 1338. július 10-én (feria VI. proxima ante festum beate Margarethe virginis) fellegyverkezve a mondott egyház Szentpál (Scentpaul) nevű birtokára mentek, a tavaszi és őszi gabonát lekaszálták, hazaszállították, illetve nyájaikkal lelegeltették, továbbá számos jogtalanságot okoztak a prépost és egyháza nagy sérelmére. Datum feria II. proxima ante festum beati Mychaelis archangeli, a. d. 1338.

Eredeti: ŠA Levoča (Lőcse), Szepesi káptalan magánlevéltára. 2. 1. 1. (Df. 272 239.) Hátlapján azonos kéztől tárgymegjelölés (pro honorabili viro magistro Johanne preposito Scepusyensi contra hospites seu populos de Suburbio Castri de Scepus ad magnificum virum dominum Wyllermum palatinum iudicem Comanorum inquisitoria), valamint 5 kerek zárópecsét nyoma.

Regesza: Feňarová, 31. p.

6.) 1339. január 31. Szepesvár

Drugeth Vilmos (Wyllermus Drugetter) nádor, a kunok bírója oklevele. Amidőn János, a szepesi (Scepes) Szt. Márton-egyház prépostja Tylus villicus-t, annak apját: Guebylinus-t, ezen Guebylinus fiát: Pétert, Helbrandus fiait: Tylus-t, Pétert és Hedricus-t, Helbrandus-t (a plébános sororius-át), Guebylinus fiát: Miklóst, Lenduardus-t, valamint minden szepesváraljai (Suburbium Castri Scepesyensis) hospes-t Vayta fia: Dénes királyi emberrel a jászói (Jazou) prépost és konvent tanúsága alatt [1338.] augusztus 29-re (quindenas festi Assumptionis beate virginis) a királyi

jelenlét elé idézte — miként ezt a prépost és a konvent idézőlevele tartalmazta —, a nádor a Visegrádon (Wyssegrad) tartózkodó felek számára egyrészt királyi parancsból, másrészt a felek akaratából — mivel kiváltságuk szerint a szepesi districtus szász lakosai (terrani) feletti ítélkezés a szepesi ispánhoz tartozik — a pert memoriális oklevelével elhalasztotta a Szepességbe (terra Scepeyensis) való visszatértéig, hogy az ügyben személyesen ő ítélkezzen, miként azt a király és a királyné parancsából tartozik megtenni. Akkor Helbrandus fia: Miklós szászpánt és a szepesi districtus szászainak (Saxones) főbb városaiból 24 villicus-t és senior-t a király domus-ába, vagyis a szepesi várba hívott 1339. január 27-re (feria IV. proxima ante festum purificationis beate virginis, a. in presenti) színe elé, ahol előállt Tatár-nak mondott (Tatar dictus) Mihály, a szepesi prépost képviselője annak ügyvédvalló levelével, de Guebylinus fia: Tylus villicus kérésére a nádor a pert a következő napra halasztotta. Másnap a prépost képviselője megjelent a szepesi egyház privilegiális és tudományvevő okleveleivel, és amikor Tylus villicus, apja: Guebylinus és Helbrandus fia: Tylus a mondott város érdekében előállva azt állították, hogy a nádornak nincs hatásköre a királyi várban ítélkezni, csak Lőcse (Leuche) városban, az ő communitas-ukkal, Mihály képviselő bemutatva a királyné gyűrűspeccéttel megerősített oklevelét, amely szerint a nádor a királyné teljes hatáskörével ítélkezzen és zárja le az ügyet. Végül Helbrandus fia: Miklós szászpán, valamint a villicus-ok és senior-ok kérésére a nádor a pert január 31-re (ad dominicum diem tunc proxime sequentem) halasztotta el. Akkor megjelent a prépost érdekében ezen Mihály, illetve Tylus villicus, Guebylinus és Tylus a maguk és városuk teljes communitas-a nevében, s Mihály elmondta, miszerint nevezettek és a teljes communitas [1338.] július 10-én (feria VI. proxima ante festum beate Margarethe virginis) felfegyverkezve és hatalmaskodva a szepesi Szt. Márton egyház Szentpál (Scenthal) nevű birtokán levő vetést és gabonát lekaszálták, hazaszállították, a maradékot pedig nyájaikkal és csordáikkal letiportatták. Erre Tylus, Guebylinus és Tylus azt felelték, hogy mindezeket saját területükön követték el. Mihály ekkor bemutatva a következőket: 1) az uralkodó — [IV.] Béla király privilégiumát megerősítő — privilegiális oklevelét, amely tartalmazta a mondott birtok és a város területe közötti határokat; 2) a jászói prépost és a konvent tudományvevő oklevelét; 3) Miklós ispánnak, a nádor alispánjának és szepesi várnagyának oklevelét; 4) végezetül ezen Miklós mester és a négy szepesi szolgabíró oklevelét. Ezek szerint a király parancsára Vayta fia: Dénes királyi ember a jászói konvent tanúsága alatt, valamint a nádor parancsára Miklós mester és a négy szolgabíró megtudták, hogy a mondott napon e váraljai hospesek a felsoroltakat megcselekedték a prépost és egyháza sérelmére. A nádor tehát Helbrandus fia: Miklós szászpánnal, János lőcsei villicus-szal, Fynta olasz (Villa Latina) villicus-szal, Mark fia: Péter hideg-

pataki (Koldubah) villicus-szal, és számos más, a nádorral ülésező nemes fogott bírával úgy döntött, hogy ezen hospes-eket hatalmaskodásban marasztalja el a prépost ellenében. Datum in Castro Scepes, die prenotata, a. d. 1339.

Eredeti: ŠA Levoča (Lőcse), Szepesi prépostság lt. 55. (Df. 264 168.) Hátlapján azonos (pro discreto viro magistro Johanne preposito Scepesyensis ecclesie contra Tylus villicum de Suburbio Castri Scepes et contra alios nominatim intrapositos ac contra universitatem eiusdem Civitatis super sententia illata in facto potencie memorialis), valamint későbbi középkori kéztől tárgymegjelölés.

Regeszta: Feňarová, 31. p. (február 1-jei keltezéssel.)

7.) 1339. április 16. Visegrád

Drugeth Vilmos (Wyllermus Drugetter) nádor, a kunok bírása tudatja, hogy Tylus villicus-t, annak apját: Gebilinus ~ Gubylinus ~ Guebylinus-t, ezen Gebelinus fiát: Pétert, Helbrandus fiait: Tylus-t, Pétert és Hedricus-t, Helbrandus-t (a plébános sororius-át), Lendwardus ~ Lenduardus-t és Gebelinus ~ Guebylinus fiát: Miklóst, valamint minden szepesváraljai (Suburbium Castri Scepesiensis) hospes-t János, a szepesi (Scepus) Szt. Márton-egyház prépostja ellenében elmarasztalta, majd ezen, a szepesi egyház bizonyos birtokrésze okán létrejött pert április 4-re (ad octavas festi Passce d.) halasztotta el, hogy Visegrádon (Wyssegrad) az ország főpapjaival és báróival együtt dönthessen. Ekkor azonban a hospes-ek nem jelentek meg és nem is küldtek el senkit, noha a prépost képviselője: Tatár-nak mondott (Thatar dictus) Mihály 12 napig várt rájuk. Ezért a nádor kéri az esztergomi káptalant, hogy küldjék ki tanúságukat, akinek jelenlétében zsigrai (Segre) Myke fia: Máté, vagy vitkfalvi (Wytkfalua) Péter fia: Detricus, vagy mátéfalvi (Mathefolua) Kunchul fia: Tamás nádori emberek valamelyike János prépostot ezen hospes-ek birtokába 15 napi, csak szükséges élelemmel való és mindenféle rombolás nélküli ott tartózkodásra vezesse be, majd a hospes-eket május 8-ra (quindenas festi beati Georgii martiris) idézze meg különös jelenléte elé János prépost ellenében, hogy választ és elégtételt adjanak a prépost ellen, a szepesi egyház Szentpál (Scenthpaal ~ Scenthpal) nevű birtokának részén elkövetett hatalmaskodásairól (amit a hospes-ek be is vallottak), végül a káptalan tegyen jelentést szintén május 8-ra. Datum in Wyssegrad, 13. die octavarum festi Passce d. predictarum, a. d. 1339.

Eredeti: ŠA Levoča (Lőcse), Szepesi prépostság lt. 56. (Df. 264 169.) Hátlapján azonos (discretis viris amicis suis capitulo ecclesie Strigoniensis pro domino Jo-

hanne preposito ecclesie Scepsiensis contra hospites de Suburbio Castri Scepsiensis ad quindenas beati Georgii martiris evocationalis), valamint későbbi középkori és újkori kéztől tárgymegjelölés, továbbá ismét más középkori kéztől: „Almas”.

Regeszta: Feňarová, 31. p.

8.) 1339. április 23. — május 8. között

Drugeth Vilmos (Wyllermus Druget) nádornak, a kunok bírójának jelenti az esztergomi káptalan, hogy oklevelének megfelelően [l. az előző számú oklevelet] zsigrai (Sygra) Myke fia: Máté, mikófalvi [! Mykofalua * vitkfalvi] Péter fia: Detricus és mátéfalvi (Mathefolua) Kunchil fia: Tamás nádori emberek közül a legutóbbival kiküldték tanúságul Tamást, a káptalan kanonokát, akik április 23-án (feria VI. proxima ante festum beati Georgii martiris) Tylus villicus-t, apját: Geblinus ~ Geblinius-t, ezen Geblinius fiát: Pétert, Helebrandus fiait: Tylus-t, Pétert és Hedricus ~ Hedricius-t, Helebrandus-t (a plébános sororius-át), Landuardus-t és Geblinius fiát: Miklóst, továbbá minden más [szepes-]váraljai (Suburbium Castri Scepusiensis) hospes-t május 8-ra (quindenas festi beati Georgii martiris) megidézték jelenléte elé János szepesi (Scepusiensis) prépost ellenében, hogy az általuk is bevallott, Szentpál (Scenhtpal) birtokon elkövetett hatalmaskodásairól feleljenek meg és tegyenek elégtételt. A hospes-ek megtiltották, hogy a prépostot birtokukba bevezessék. Datum in wigilia festi Pentecostes, a. d. 1339.

Eredeti: ŠA Levoča (Lőcse), Szepesi prépostság lt. 57. (Df. 264 170.) Hátlapján azonos kéztől tárgymegjelölés (magnifico viro Wyllermo Druget palatino pro domino preposito Scepusiensis contra hospites de Suburbio Castri Scepusiensis intranscriptos evocatio facta ad quindenas beati Georgii martiris), valamint más középkori kéztől: „contra suburbanos”. A hátlapon hosszúkás pecsét nyoma, illetve töredékei látszódnak.

Regeszta: Feňarová, 31. p.

Megjegyzés: Az oklevél datálása (május 15.) hibás, mivel a nádor május 21-i oklevele szerint az oklevelet már május 8-án bemutatták neki.

9.) 1339. május 21. Buda

Drugeth Vilmos (Willermus Drugeth) nádor, a kunok bírása kinyilvánítja, hogy korábbi okleveleinek megfelelően május 8-án Tatár-nak mondott (Tatar dictus) Mihály — Jánosnak, a szepesi (Scepes) Szent Márton-egyház prépostjának képviselője (annak ügyvédvalló levelével) — bemutatta az esztergomi káptalan oklevelét, de annak ellenére a prépost ellenében megidézett Tylus villicus-t, apját: Gueblinus-t, ezen Gueblinus fiát: Pétert, Helbrandus fiait: Tylus-t, Pétert és Hed-ricus-t, Helbrandus-t (a plébános sororius-át), Landwardus-t, Gueblinus ~ Gveblinus fiát: Pétert, valamint a szepesváraljai (Suburbium Castri Scepesiensis) hospes-ek universitas-át Mihály 13 napon át hiába várta, azok nem jelentek meg és nem is küldtek senkit maguk helyett. Ennek ellenére a nádor — nehogy úgy tűnjék, elhamarkodottan szolgáltatott igazságot a felek közötti perben — kéri a jászói (Jasow) konventet, hogy küldjék ki tanúságukat, akinek jelenlétében körtvélyesi (Kurthweles) Iwan fia: Mihály, vagy zsigrai (Sygre) Myke fia: Máté nádori emberek valamelyike a szomszédok jelenlétében a mondott hospes-ek birtokába a prépostot 15 napi, számára és lovainak szükséges étellemmel való, rombolás nélküli ott tartózkodásra ismételten próbálja meg bevezetni, és e 15 napon belül három megyei vásáron nyilvánosan kiáltsa ki, hogy e hospes-ek az utolsó kikiáltás napjától számított 15. napon jelenjenek meg a nádor előtt a prépost ellenében, hogy egyrésztől kifizessék neki és a prépostnak a meg nem jelenésért rájuk kirótt bírságot, másrésztől, hogy a prépost Szentpál (Scenthpal) nevű birtokával kapcsolatos hatalmaskodásokról (tudniillik arról, hogy ott mind az őszi, mind a tavaszi gabonát lekaszálták, azt városukba szállították, a maradékot pedig nyájaikkal letiportatták) megfeleljenek, figyelmeztetve őket, hogy ha ezt nem tennék, mivel a makacsság növekedtével a büntetés is növekszik, fő- és birtokvesztésben bűnhődjenek. Végezetül a nádor kéri a konvent jelentését. Datum Bude, 14. die termini prenotati, a. d. 1339.

Átirat: Jászói konvent, 1339. június 6. (l. a 10. számú oklevelet.)

10.) [1339.] június 6.

Drugeth Vilmos (Willermus Drugeth) nádornak, a kunok bírójának jelenti Pál prépost és a jászói (Jasow) premontrei rendi Boldog Keresztelő János-monostor konventje, hogy oklevelének megfelelően [l. a 9 számú oklevelet] kiküldték tanúságot rendtársukat: János testvért, akinek jelenlétében zsigrai (Sygre) Myke fia:

Máté nádori ember május 27-én (feria V. proxima post octavas festi Penthecostes) a szepesváraljai (Suburbium Castri Scepesiensis) vásáron Tylus villicus, apja: Gueblinus, ezen Gueblinus fia: Péter, Helbrandus fiai: Tylus, Péter és Hendricus, Helbrandus (a plébános sororius-a), Landwardus és Gueblinus fia: Miklós nevét ki akarta kiáltani, és őket, valamint más szepesváraljai hospes-eket a nádor elé idézni, hogy a rájuk rótt bírságok és a prépost elleni hatalmaskodásuk ügyében elégtételt adjanak, ellenkező esetben fő- és birtokvesztéssel sújtatnak. A kikiáltás közben Tylus villicus, apja: Gueblinus, ezen Gueblinus fia: Péter és számos más váraljai hospes dühödten a nádor és a konvent emberére rontottak, és fenyegető, gyalázkodó szavakkal mind a prépostnak birtokukba való 15 napos bevezetését, mind a kikiáltást és figyelmeztetést tilalmazták. Szintén tilalmazta a nádor és a konvent emberét a kikiáltástól Késmárk (Kesmark ~ Kasmark) város vásárán május 31-én (feria II. proxima post dictam feriam V.) a váraljai hospes-ek megbízásából a villicus, majd június 1-jén (feria III. proxima post dictam feriam II.) Lőcse (Leucha) város vásárán az ottani vicevillicus is. Datum die dominica proxima post octavas festi Corporis Christi, a. eiusdem prenotato [1339].

Eredeti: ŠA Levoča (Lőcse), Szepesi prépostság lt. 58. (Df. 264 171.) Hátlapján azonos kéztől (Magnifico viro domino palatino et iudici Comanorum super contradictione executionis mandatorum eiusdem domini palatini interpositorum pro domino Johanne preposito Scepesiensi contra wyllicum et universitatem hospitem de Suburbio Castri Scepes), valamint újkori kezektől tárgymegjelölések.

Regesza: Feňarová, 32. p.

11.) 1339. június 14. Vizsoly

Drugeth Vilmos (Wyllermus Drugeth) nádor, a kunok bírāja tudatja, hogy mivel János szepesi (Scepsiensis) prépost az ő engedélyével és fogott bírák elrendezésével Miklós mester, az ő szepesi (Scepus) alispánja és várnagya előtt megegyezett a szepesváraljai (Suburbium Castri Scepsiensis) polgárokkal vagy hospes-ekkel egy bizonyos vitás földrész ügyében, ezért kéri a jászói (Jazou) prépostot és konventet, hogy küldjék ki tanúságukat, akinek jelenlétében ezen Miklós várnagy vagy Danus fia: Péter nádori emberek valamelyike e földrészt a fogott bírák elrendezése szerint iktassa be János prépostnak és egyházának, ha nincs ellentmondás, majd a konvent tegyen jelentést. Datum in Wysul, feria II. proxima post festum beati Barnabe apostoli, a. d. 1339.

Átirat: Jászói konvent, június 26. (l. a 12. számú oklevelet.)

12.) 1339. június 26.

Drugeth Vilmos (Wyllermus Drugeth) nádornak, a kunok bírójának jelenti Pál prépost és a jászói (Jazou) premontrei rendi Boldog Keresztelő János-monostor konventje, hogy oklevelének megfelelően [l. az előző számú oklevelet] kiküldték tanúságul Conradus mestert, a monostor testvérét, akinek jelenlétében Miklós mester, a nádor szepesi (Scepus) alispánja és várnagya június 21-én (feria II. proxima ante festum nativitatis beati Johannis baptiste) a vitás földrészt az odavezetett fogott bírák elrendezésének megfelelően János [szepesi] prépostnak és egyházának elkülönítette, és nekik a [szepes-]váraljai polgárok vagy hospes-ek jelenlétében ellentmondás nélkül minden haszonvétellel beiktatta. Határjárás: Szentmargitfalváról (villa Sancte Margarethe) Órépásra (antiquum Repas) vezető nagy út melletti szántóföldek; ugyanezen nagy úton egy köznyelven Bercz-nek mondott domb; ezen Bercz csúcsán levő ösvény; a mondott nagy út, ahol különül Colinus földjétől és eléri a [szepesi] egyház Szentpál (Scentpal) nevű birtokát. Viszonzásul és a béke kedvéért a prépost e birtok vitatott részének a nagy úttól délre fekvő, Szénveremnek (fovea Carbonum) nevezett darabját, amelyből a váraljai hospes-ek eddig évente 5 fertó dénárgarast fizettek neki census és tized címén, nekik átengedi, a mondott összeg fizetése nélkül; a nagy úttól északra levő földet minden haszonvétellel és tartozékkal pedig megtartotta magának és egyházának. Az egyezséget megsértő fél a másik félnek 400 márka finom ezüstöt fizessen a per kezdete előtt. Datum Sabbato proximo post festum Nativitatis beati Johannis baptiste, a. d. prenotato [1339].

Átirat: Drugeth Vilmos nádor, 1339. augusztus 10. (l. a 14. számú oklevelet.)

13.) 1339. július 30.

A szepesi (Scepus) Boldog Márton-egyház káptalanja előtt János, az egyház prépostja, esztergomi és wroclawi (Wratyzlaiensis) kanonok megvallotta, hogy a Drugeth Vilmos (Wyllermus Drugetter) nádor, a kunok bírója engedélyéből, fogott bírák — Jakab kassai (Cassa), Sybota gölnic[bánya]i (Gelnycz) plébánosok, a káptalan kanonokai; Jakab, a káptalan őrkanonoka; Tatár-nak mondott (Tatar dictus) Mihály és Budai Miklós, a prépost famulus-ai; Goblinus albíró és Hylbrandus fia: Tylus, [szepes-]váraljai polgárok — által létrejött elrendezést, amely egyháza

Szentpál (Sentpal) nevű birtoka és Cheunych nevű rétje ügyében született a közöttük és a szepesváraljai (Suburbium Castris Scepusiensis) polgárok vagy hospes-ek között létrejött perben, érvényesnek fogadja el. Datum feria VI. proxima ante octavas festi beati Jacobi apostoli, a. d. 1339.

Eredeti: ŠÚA. Szepesi káptalan hiteleshelyi levéltára. 9. 10. 32. (Df. 263 150.) Hátlapján rányomott pecsét nyoma.

14.) [1339.] augusztus 10. Vizsoly

Drugeth Vilmos (Wyllermus Drugeth) nádor, a kunok bírja kinyilvánítja, hogy amidőn egyrésztől János, a szepesi (Scepes) Boldog Márton-egyház prépostja Tylus bírót, annak apját: Gueblinus-t, ezen Gueblinus fiát: Péter, Helbrandus fiait: Tylus-t, Pétert és Hedricus-t, Helbrandus-t (a plébános sororius-át), Landwardus-t és Gueblinus fiát: Miklóst, szepesváraljai (Suburbium Castris Scepsiensis) vagy Kyrchdorf-i hospes-eket és minden szepesváraljai hospes-t 1338. augusztus 29-re (a. d. 1338., ad quindenas festi Assumptionis beate virginis) egy bizonyos földrészt és hatalmaskodás okán a király emberével a jászói (Jazou) konvent tanúsága alatt a királyi jelenlét elé perbe idéztette, a pert a király engedélyéből és a felek akaratából a nádor különös jelenléte elé halasztotta az ő Szepességbe (terra Scepsiensis) való visszatértéig, azaz 1339. január 27-re (feria IV. proxima ante festum Purificationis beate virginis a. subsequenti), és jöllehet, ekkor a mondott hospes-eket hatalmaskodásuk ügyében a prépost ellenében Szepesvárott (castrum Scepsense) elmarasztalta, a pert innen április 4-re (ad octavam festi Passce d.) halasztotta Visegrádra (Wyssegrad). Akkor a hospes-ek nem küldtek senkit, nem is jelentek meg, holott Tatár-nak mondott (Tatar dictus) Mihály, a prépost képviselője annak ügyvédvalló levelével előállt. Emiatt a nádor a hospes-eket mátéfalvi (Mathefolua) Kunczel fia: Tamás nádori emberrel az esztergomi káptalan tanúsága alatt megidézttette május 8-ra, miként a mondott káptalan, konvent és a nádor oklevele a nádort tájékoztatták. A hospes-ek akkor sem küldtek senkit, nem is jelentek meg, holott ezen Mihály a prépost ügyvédvalló levelével előállt. A nádor (nehogy a végső döntésben sietni látsszon) a hospes-eket ekkor zsigrai (Sygra) Mike fia: Máté nádori emberrel a jászói prépost és konvent embere előtt az ország szokásának megfelelően a Szepes megyei vásárokon nyilvános kikiáltással megidézttette, hogy bírságaikat kiegyenlítsék és hatalmaskodásukról választ adjanak. A hospes-ek a kikiáltások helyszínein, vagyis a következő vásáros helyeken: Váralján, Késmárkon (Kezmark) és Lőcsén (Lucha) fenyegető szavakkal makacsul ellenszegülvén a kikiáltást nem en-

gedték, miként ez a mondott prépost és konvent oklevelében található. A felek végül mégis a nádor bírói engedélyével és fogott bírák: Jakab mester Őrkanonok, Syboto gölnicbányai (Gylniczbana) és Jakab kassai (Cassa) plébánosok (a szepesi egyház kanonokai), ezen Tatár-nak mondott Mihály, Budai Miklós (János szepesi prépost famulus-ai), Gueblinus albíró, Helbrandus fia: Tylus és Landuardus (váraljai polgárok), valamint más fogott bírák elrendezésével megegyeztek, miként a nádort Miklós mesternek, a nádor szepesi várnagyának és alispánjának oklevelével tájékoztatta. Ezután a nádor (saját oklevele útján) a mondott peres földet a felek elmondásának és a közöttük létrejött megegyezésnek megfelelően Miklós várnaggyal a jászói konvent tanúsága alatt elhatároltatta és a prépostnak beiktatásra hagyta, elrendelve, hogy a konvent tegyen jelentést. A konventi jelentéshez [l. a 12. számú oklevelet] Jakab mester kassai plébános, szepesi kanonok és ezen Mihály, a prépost serviens-e és familiaris-a (a prépost ügyvédvalló levelével) a nádor előtt hozzáfűzték, hogy a prépostság Hedrihfalva (Hedrihfolua) mellett fekvő Chewnuk nevű rétjét vagy kaszálóját a prépost és a hospes-ek a szepesi egyház jobbágyainak, valamint a hospes-eknek közös használatra hagyták jószágaik legeltetésére, de ezen túl sem a szepesi egyházhoz tartozók, sem e hospes-ek vagy népek a rétet legeltetésen kívül másra nem használhatják, meg nem művelhetik, szénát vagy más hasznot abból nem vehetnek el. A nádor mindezeket függőpecsétjével ellátott oklevelében örökre megerősíti. Datum in villa Wysul, in festo sancti La[u]rencii martiris, a. d. paulo ante supradicto [1339].

Eredeti: ŠA Levoča (Lőcse), Szepesi prépostság lt. 59. (Df. 264 172.) Hátlapján későbbi középkori kéztől és újkori kezektől tárgymegjelölések.

Másolat: OA Spišska Nova Ves, Szepesváralja város lt. s. n. 5. (Df. 274 371.) Újkori.

Regesztá: Wagner III. 33. p.; Feňarová, 32. p.

AZ ÉRTELMEZŐ KÍSÉRLET

Két francia Közép-Európa atlasz

Fragments d'Europe — Atlas de l'Europe médiane et orientale. Ed. Michel Foucher. Paris, 1993, Fayard, 328 p. 290 FF.

Sellier, André–Sellier, Jean: Atlas des peuples d'Europe Centrale. Paris, 1992, La Découverte, 192 p. 200 FF.¹

A kommunizmus összeomlása és a hidegháború vége a nyugat-európai társadalomtudományt egy rendkívüli méretű és alapvető fontosságú értelmező feladat elé állította. A diktatúrák helyén kialakuló kelet-közép-európai demokráciák leírására a megelőző évtizedekben kialakított szakszókincs és elbeszéléshalmaz sem szakmai, sem pedig politikai szempontból nem bizonyult megfelelőnek. Az immár alternatívák nélküli, kizárólagos értékhordozóvá vált „Nyugattal” szemben még egy átértelmezett „Kelet”-fogalom is szükségszerűen erős negatív felhangokkal bírt volna. Ezenkívül az új államok megjelenése a történelemszemléletben jelentős hangsúlyeltolódáshoz is vezetett, mivel a változások időszakának optimizmusa a diktatúrák negyvenöt évét egyszerre pusztá epizóddá redukálta. A pejoratív és szegregáló „Kelet” helyét az eufemisztikus és többféleképpen értelmezhető „Közép” vagy „Kelet-Közép” foglalta el. Ez a Foucher szerint tizenkettő, André és Jean Sellier szerint pedig húsz államot tömörítő fogalom azonban még meghatározásra várt.² A két atlasz ennek az értelmező kísérletnek a kartográfiai produktuma.

Részekre szakadt Európa — így fordíthatjuk szabadon, ám Fouchernak az előszóban kifejtett gondolataival összhangban, az amúgy problematikus *Fragments d'Europe* címet. (Szó szerint: *Európai töredékek*.) A mű, amely nem kevesebb mint harminc kutató közös munkájának eredménye, valóban minden társadalomtudományi diszciplína kutatási területének és módszerének integrálására törekszik, a szociológiától kezdve a gazdaságföldrajzon és a kultúrantropológián át a klasszikus értelemben vett történelemtudományig. A választott forma szemléltetésre és összehasonlításra igen alkalmas, így megfelel a bevezetésben és a befejezésben egyaránt

1 Első kiadás 1991-ben.

2 Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Románia, Bulgária, Albánia, és a jugoszláv utódállamok Foucher szerint, a Sellier-könyv még idesorolja Finnországot, Belorussziát, Ukrajnát, a balti államokat és Görögországot.

hangsúlyozott célnak, ami az európai államok alapvető kulturális-civilizációs egységének bizonyítása. A Közép-Európa-fogalom meghatározása így annak Európa egészéből történő levezetésével kezdődik (I–II. rész), és maga a részletes leírás csak ezek után következik (III. rész). Foucher és munkatársai ezen túlmenően a FÁK európai tagállamait (Belorussziát, Ukrainát és Moldáviát), a balti államokat, sőt még az Ázsiába átnyúló Oroszországot és Törökországot is bemutatják (a IV. részben), ezeket Kelet-Európának nevezve és ezáltal kimondatlanul is elválasztva őket közvetlen nyugati szomszédaiktól. Az ötödik részben a korábban ismertetett adatokra támaszkodva a szerzők átfogóan érvelnek az európai egység történeti–társadalmi megalapozottsága és szükségessége mellett. Felfogásukat tükrözi a mottól választott idézet származási helye is: François Mitterand *Les tribus ou l'Europe* (*Törzsek vagy Európa*) című előadása 1992-ből.

Gondolataikat 260 térkép, illetve műholdkép — a térképeket a lyoni Latitude műhely készítette, Jean-Marc Labrosse vezetésével — és 28 táblázat támasztja alá olyan mennyiségű adattal, amellyel szembesülve az olvasó esetleges kételyeit gyorsan elaltatja magában. Alaposabb vizsgálódás során azonban ezek a kételyek megerősödve élednek újjá. Egy pozitívista szemléletű atlaszban bizonyára mindegyik illusztrációnak és példának lenne helye, azonban a szerkesztő a könyvnek láthatóan nem egyszerű adatközlő szerepet szánt, és még ha ez így is lett volna, a kiválasztott információk súlyozása szintén kívánnivalókat hagy maga után. A közép-európai filmgyártás és a film kiemelkedő kulturális jelentősége a térségben például kétségkívül érdekes téma, de megfontolandó, hogy érdemel-e külön alfejezetet (*L'Europe cinéphile*), amikor a megelőző századok művészetéről csak össz-európai tekintetben és futólag esik szó az első részben. Nehezen magyarázható az is, hogy térképek mutatják be a ciszterciek kolostorait, a Versailles-t utánzó paloták helyét és az *Enciklopédia* elterjedését, ám az európai kultúrkincshez tett német vagy brit hozzájárulásokról alig történik említés.

Ezeknél a szubjektív választásoknál azonban lényegesen komolyabb torzulást okoz az adatok értelmezésében egy, a könyvben következetesen alkalmazott eljárás. A legtöbb összefoglaló térképen a jelenlegi országhatárok vannak csak feltüntetve, akkor is, ha a térkép maga jóval korábbi korszak viszonyait ábrázolja. Ez ahhoz vezet, hogy például a középkori pozsonyi egyetem Bratislavába kerül, a mai Szlovákiába, és semmi sem utal arra, hogy Pozsony az egyetem létrehozásakor Magyarországhoz tartozott. Nem kevésbé zavaró a barokk építészet elterjedését bemutató térképen az orthodox, illetve a katolikus vallású területeket elválasztó vastag, vörös vonal, amely a felrajzolt mai magyar–román határtól kissé keletre húzódik, és így Kolozsvár és Brassó barokk épületeit mintegy a görög keleti valláshoz kapcsolódó kultúrkör termékeinek tünteti fel. A sorozatosan ismétlődő hasonló

tévedések kapcsán felmerül a kérdés, hogy az atlasz készítői valóban ennyire alapvető módszertani hibát követtek-e el, vagy pedig jószándékúan ugyan, de legkevésbé sem tudományosan, ezzel is az európai egység gondolatát kívánták hangsúlyozni, a földrészen belüli kulturális választóvonalak jelentőségének ki nem mondott tagadásával.

A másik kiadvány (*Atlas des Peuples d'Europe Centrale — Közép-Európai népek atlasza*) jóval kevésbé ambiciózus, szigorúan a történelmi múlt ismertetésére koncentrál, és egyértelmű tételt sem fogalmaz meg a térség civilizációs hovatarozásával kapcsolatban. Az általános bevezető rész a könyv mintegy negyedrészt teszi ki, ami már elégséges ahhoz, hogy a következő húsz fejezet, amely egy-egy nép történelmével foglalkozik, valamiféle általános képbe illeszkedjék, és az olvasó folyamatosan, az egész felől megközelítve is értelmezhesse az egyes országokról kapott információkat.

A térképek átlagos mérete jóval kisebb, mint az előzőleg ismertetett könyvben,³ ám ez nem feltétlenül jelenti, hogy léptékük jelentősen különbözik, mivel ez az atlasz leginkább egyes államokat mutat be, és viszonylag kevesebb az összehasonlító ábra. Az összehasonlító, szintetizáló munkát a *Peuples d'Europe Central* egyébként is az olvasóra hagyja, a szerzők az országok csoportosításakor még Közép- és Kelet-Európa között sem tesznek különbséget. Ehelyett a „Kelet” előtag egyszerűen „Közép”-pel való felcserélése mellett foglalnak állást. Ez az eljárás különösen kihangsúlyozza, hogy a könyv mennyire erősen kötődik egy adott történelmi pillanathoz: az általános rendszerezési problémák közepette célja valóban csupán egyes jellemző vonulatok és események kiemelése a volt kommunista országok és két peremállam (Finnország és Görögország) múltjából. A szerzők reményei szerint ezekből már levonhatók bizonyos következtetések a régió jellegzetes fejlődési modelljét illetően.

Praktikus és a nyugati olvasó számára rendkívül hasznos megoldás a szerzők és szerkesztők részéről, hogy egyes fontos vagy legalábbis jellemző részleteket, amelyek nagyban hozzájárulnak a régió sajátosságainak megértéséhez, külön keretben, mintegy illusztráló szöveggéként közölnek. Ezek a rövid történetek, amelyek leggyakrabban történelmi vidékekről, városokról vagy személyekről szólnak, számos esetleges félreértést előznek meg. Ilyen betét foglalkozik Pozsonnyal is — ez a rövid összefoglalás pontosan olyan tévedéseket küszöböl ki, amelyeket az előbbiekben bemutatott atlasz térképei esetenként sugallhatnak.

3 A térképeket Anne Le Fur készítette.

Összességében megállapítható, hogy ez az atlasz valóban segédkönyv kíván lenni, és így értékítéletekről legfeljebb az adatok súlyozása kapcsán lehetne beszélni. A tények közlésében általában a tudományos közvélemény többségi állásfoglalását igyekszik megismertetni, és nem tartalmaz kisebbségi, extrém véleményeket. Eldöntetlen, vitás kérdés tárgyalásakor — például a dáko-román kontinuitás esetében — a szerzők mindkét tábor állításait ismertetik, majd óvatosan ők maguk is állást foglalnak. Állásfoglalásuk azonban jellemzően a két tábor által képviselt vélemény közé esik, és az ellentét egyfajta középutas feloldására törekszik.

A kivitelezés szempontjából mindkét könyv megfelel az ilyen jellegű kiadványokkal szemben támasztható elvárásoknak. Jó minőségű papíron, pontosan nyomva, mindig megfelelő méretű ábrákkal ellátva a két atlasz nemcsak könnyen kezelhető, de jó benyomást is tesz. A Foucher vezette csoport munkája kiállításában impresszívabb (kemény kötésű), méretével a lexikonok és az albumok közé kívánkozik. A Sellier-könyv megjelenésében is a maximális célszerűség elvét hangsúlyozza: a papírkötés, a kisebb, némileg szokatlan, lapos téglalap alakú forma a gyakori forgatás által támasztott követelményekhez alkalmazkodik.

Összefoglalásképpen leszögezhetjük: a két kiadvány a hasonló formátum ellenére sok tekintetben különbözik. A *Fragments d'Europe* határozottan képvisel egy elvet, és ennyiben talán megtévesztő, hogy nem hagyományos könyvalakban, hanem atlaszként jelent meg. Általánosságban valóban a szerkesztő ezen választása támadható leginkább: az ilyen jellegű kiadványokkal szemben általában lényeges kívánalom a történetiség elvének érvényesítése és a szakmai elfogulatlanság az ábrák és a fejezetek összeállításában, amelynek hagyományával Foucher szakít. Zavaró még, hogy a számos társtudomány eredményeinek integrálására való törekvés helyenként inkább a divat követésének, mint valóban indokolt döntésnek tűnik.

Mentes ezektől a hibáktól a *Közép-Európa népeinek atlasza*. Partikuláris véleményeket nem képvisel és nem próbál meg bizonyítani: célja kizárólag a térség történelmének bemutatása. Ezáltal megbízhatóan, érdekesen és könnyen követhetően közöl olyan adatokat, amelyek a régió iránt tudományos vagy más szempontból érdeklődők számára biztos információs bázist képeznek. A nyugati tudományos közvélemény Közép-Európa-dilemmáját Foucher-val ellentétben nem kívánja megoldani: inkább háttérrel kínál megoldásához.

Mindkét kötet része azonban — és ennyiben jogos őket együtt tárgyalni — annak az immár több tucatra tehető francia nyelvű könyvtermésnek, amely az 1989–90-es változások óta „Köztes-Európáról” megjelent, és amely a francia politikai gondolkodás térségünk iránti megnövekedett érdeklődéséről tanúskodik.

Tartalom

Forrásközlések

Hermann Róbert:

- Görgei Artúr és Csány László levelezése
II. közlemény (Befejezés) 157

Közlemények

Pálffy Géza – Perger, Richard:

- A magyarországi török háborúk résztvevőinek
síremlékei Bécsben (XVI–XVII. század) 207

Kisebb közlemények

Piti Ferenc:

- Megjegyzések a szepesi prépost és a szepesváraljai
hospesek közötti perhez (1338–1339) 265

Könyvismertetés

Az értelmező kísérlet

Két francia Közép-Európa atlasz

- Ism.: *Romsics Gergely* 285

Szerzőink figyelmébe

1. A kéziratot számítógépen (IBM, lehetőleg WinWord 2.0-ás vagy 6.0-ás verzióban) elkészítve, lemezen kérjük benyújtani, mellékelve egy példányban a nyomtatott kéziratot is.
2. A lábjegyzetek folyamatosan számozva, önálló szöveggént a dolgozat végéhez csatolva készüljenek.
3. A kéziratban az évszázadokat — idézetek, tanulmány- és könyvcímek stb. eredeti előfordulásának kivételével — római számmal tüntessék fel.
4. A forrásmegjelölésnél pontos levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat kérünk (csak a szerző nevét kurziváljuk, az összeállítókét és a címet nem!).
5. Optimális terjedelműnek (jegyzetapparátussal együtt) a 0.5-1.5 íves kéziratokat tekintjük (kb. 45 000 „n”).

Hivatkozások elkészítése a Fonsban megjelenő dolgozatokhoz

Részletesen: Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. p.

1. Hivatkozás a kiadvány egészére

- a) *Szerző(-k)*: Cím. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) A háromnál több szerző által írt mű címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)

2. Hivatkozás a kiadvány egy részére

- a) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet szerzője: A tanulmánykötet címe. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- c) *A folyóiratcikk szerzője*: A cikk címe. In: A folyóirat címe, Évfolyam arab számmal. (Év) sz.[= szám] Hivatkozott hely p. (vagy terjedelem -tól -ig p.)

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések: Bp., köt., bőv., jav., átdolg., kiad., s. a. r., vö., uő., uo., i. m., l. [= lásd], jz. vagy jegyz.